soljenitsin dosyası

erhan etiker

özgür yayınları

SOLJENİTSİN DOSYASI

Çıkaran	:	**Özgür Yayınları**
Yazan	:	**Erhan Etiker**
Dizgi, baskı	:	**Lâtin Matbaası**
Kapak baskı	:	**Teknik Ofset**
Filim	:	**Tat Ofset**
Kapak resim	:	**Mustafa Delioğlu**
Lâke	:	**Sedef Ticaret**
Mücellit	:	**Er Mücellithanesi**

ÖZGÜR YAYINEVİ

Ticarethane Çıkmazı No: 25 Sultanahmet / İst.

Yazan :
ERHAN ETİKER

SOLJENİTSİN DOSYASI

●/1

KÜLTÜR EMPERYALİZMİ ÜZERİNE

Kültür emperyalizmini gereğince kavrayabilmek için 'kültür' ün ne olduğunu bilmek gerek önce. Günlük hayatımızda en fazla kullandığımız —kimi zaman cömertçe— kelimelerden biri de kültür'dür. Gerçekten nedir kültür? Ne anlıyoruz ya da ne anlatmak istiyoruz 'kültür' kelimesini kullanmak isterken. Kimi, değerliliği bir takım ölçülere göre onaylanmış olan söz ve sanat ürünlerini anlıyor. Kuşkusuz, tam bir tanımlama gözüyle bakamayız buna. Her söz ve sanat ürünü değerli olmadığı gibi değerli olduğu ileri sürülen pek çok sanat ürü-

nü de yararsızdır, koftur, çağının gereklerinin gerisinde kaldığı için de zararlıdır. Kültürü sanıyorum ki şöyle tanımlamakla ona yeterince yakınlaşmış olacağız. Toplumların gelişmesiyle birlikte gelişen ve toplumla ilgili çeşitli sorunlara çözüm arama denemelerine girişen sosyal düşüncenin ürünü.» Tanımı böyle yapmakla, bir bakıma toplumların, sosyal düşüncelerin ve ona bağlı olarak kültürün de değiştiğini kabul etmiş oluyoruz. Toplumlar değişiyor, gelişiyor. Bu, ellerimizde taş baltalar yerine kalem, kitap taşımamızdan, post yerine, en modern araçlarda dokunmuş kumaşlar giymemizden belli! Öyleyse, bu kesin gerçeğin üzerinde daha fazla durmaya gerek yok. Toplumlar, değişiyor, gelişiyor ve yeni sosyal düşünceleri ve kültürü belirliyor. Çünkü insanın şu ya da bu şekilde düşünmesi raslantıya bağlı bir şey değildir. İnsanların düşüncelerini belirleyen, içinde yaşanılan çağın ve toplumun çeşitli olayları ve yapısıdır. Bir Eskimo ile bir Hind mihracesinin toplum konusunda görüşleri bir değildir elbet! Neden bir olsun? Çok değişik ortamlarda yaşıyorlar! Onyedinci yüzyılda yaşayan bir insanın da, günümüz insanı gibi düşünmesi beklenemez. Onun görüşü de, çağının, içinde yaşadığı toplumun olaylarıyla belirlenecektir çünkü. Öyleyse toplumlar değişip geliştikçe, sosyal düşünce de değişiyor ve sosyal düşünce kendi kültürünü oluşturuyor. Örneğin, ortaçağda feodal düzen dediğimiz bir derebeylik düzeni vardı. Henüz kentler yoktu. Senyör adı verilen toprak ağaları geniş arazi-

leri üzerinde serf adını alan köylüleri çalıştırırlardı. Bunlar toprakları üzerinde çalıştırdıkları köylülere tam bir köle muamelesi yaparlardı. Astıkları astık, kestikleri kestikti. Ayrıca bu egemen sınıfın yanında bir de kilise vardı. Kilisenin de geniş toprakları ve bu topraklar üzerinde çalıştırdığı serf denen köleleri vardı. Kilisenin bu serfler üzerinde, derebeyleri gibi kesin bir otoritesi bulunuyordu. Böyle bir ortamda, bütün toplum sorunları nasıl açıklanabilirdi? Elbette din ile! Ortaçağın, gerçek dünyayı unutmuş, öteki dünyayı bekliyen, dine bağlı düşünce tarzı işte bu ekonomik, sosyal yapıdan ve koşullardan kaynaklanıyordu.

Ama herşey böyle kalmadı elbet. Kalamazdı. Teknik geliştikçe, ticaret de gelişmeye başladı. Artık derebeylerin ve kilisenin sahip olduğu topraklar üzerinde elde edilen ürün daha fazla oluyordu. Derebeylerin ve kilisenin depolarında yığılan ihtiyaçtan fazla ürünün değerlendirilmesi gerekiyordu. Bunları değerlendirmek ancak satmakla mümkün olacağına göre, bu satışı yapacak kimseler gerekli olacaktı. Böylece, daha çok nehir kenarlarında bir takım pazarlar kurulmaya ve bu ticareti yapan aracılar da bu bölgelerde yaşamaya başladılar. Sonraları, güvenlikleri için, bu yerleri surlarla çevirmeye başlıyacaklardı... Küçük şehircikler belirmeye başlamıştı şimdi.

Gelişen ticarete paralel olarak bu yeni sınıf da güçlenmeye, palazlanmaya başladı. Bu bölgelerde oturan kimselere burg adı veriliyordu. (şehir-kale) Ama bu yeni sınıfın güçlen-

mesi, ancak derebeylik düzeninin sona ermesiyle gerçekleşebilirdi. Peki ama bu nasıl sağlanacaktı? Günümüzde burjuva adını alacak olan burg'lar işte bu soruları sormaya başlamışlardı. Bu burjuva kültürünün doğuşu idi. Ortaçağın skolastik, mistik kültürünün yanında bu kültür devrimciydi.. Ve burjuva kültürü yavaş yavaş da olsa etkin olmaya başlamıştı. Artık, 18. yüzyılda burjuva sınıfı, toplumu değiştirecek devrimin anahtarını elinde tutmaktadır... Nihayet burjuvanın ekonomik, kültürel ve politik egemenliği gerçekleşmeye başlamıştır.

●

18. yüzyılda devrimci karakter taşıyan burjuva kültürü, günümüzde neden devrimci değildir? Toplumsal gelişme durmadığından. Toplumsal, teknolojik ve endüstriyel gelişme, kapitalist sınıf ile işçi sınıfını doğurduğundan. İşçi sınıfının toplumsal gelişmenin, ilerlemenin dinamiğini meydana getirdiğinden. Ve en ilerici sınıf olduğundan. (Nasıl, burjuva sınıfı, ortaçağın toprak sahiplerinden meydana gelen derebey sınıfının karşısında ilerici sınıf olmuşsa, bugün de işçi sınıfı kapitalistlerin ve burjuvanın karşısında en ilerici sınıftır!)

Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi insanlık tarihi sınıfların mücadelesinden başka bir şey değildir aslında. Gerçekten toplumların gelişmesini belirliyen, şartlandıran da bu sınıf mücadeleleridir. Kültürü bu yüzden ancak sınıfsal niteliği ile değerlendirebiliriz. Yani eli-

mizde kesin bir ölçüt var: Sınıf. Soruna sınıfsal açıdan baktığımız zaman, kapitalist ülkelerde iki kültürün olduğunu görürüz. Bunlardan biri, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, iki yüzyıl önce ilerici bir nitelik taşıyan günümüzde ise sömürü düzeninin sürmesi için kitleler üzerinde ideolojik bir baskı aracı olduğundan gerici bir karakter taşıyan, burjuva kültürü, diğeri ise günümüzün devrimci kültürü: Proleter kültür. Daha genel bir anlatımla kapitalist kültür ile sosyalist kültür diyebiliriz bunlara.

Burjuva kültürünün değersiz olduğunu mu söylemek istiyoruz şimdi? Kesinlikle hayır. Değerlidir elbet! Ama kapitalizme ve emperyalizme yararlı olduğu için sömürücü sınıflar için değerlidir yalnız. Çünkü bu kültür sayesinde köylüye, bilinç götürebilecek olan küçük burjuva ile tüm ilerici unsurlar yozlaştırılır ve devrimci mücadeleden soyutlanır. Bu nedenle burjuva kültürüne, emperyalizmin kitleyi ahmaklaştırma tekniği de diyebiliriz. Demek oluyor ki, burjuva kültürü, işçiler, köylüler, tüm yoksullar, yani sömürülenler için zararlı; onları sömüren büyük burjuva ve kapitalistler için yararlıdır. Böyle bir düşün ya da sanat ürünü ancak bu asalak sınıf için değerlidir kuşkusuz. Proleter kültür ise elbet sömürülenlerin yararına olacaktır. Onları sömürü prangasından kurtarmak için olacaktır.

●

Peki, bunun bir ortası yok mu? Ya da hem işçiye, hem köylüye, hem de zengin sınıfa,

yani tüm insanlara yararlı olabilecek, onları etkiliyebilecek bir düşün ya da sanat ürünü düşünülemez mi? Sınıfların üstünde, politik içeriği olmayan bir sanat! Bu soru sık sık sorulur aslında. Örneğin «doğanın güzelliğinden, sevgiden söz eden bir sanat ürünü yoksulların neden zararına olsun? Yoksullar anlamazlar mı sanki bütün bu güzelliklerden? Asıl bu tutum onları aptal yerine, ahmak yerine koymak değil de nedir?» Daha buna benzer bir yığın şey söylenir durur. Gerçekten yoksullar da anlar bütün bu güzelliklerden! Anlarlar elbet! Hem, belki de daha iyi anlarlar. Çünkü onlar doğaya daha yakındırlar. Ne ki, sorun bu değildir. Bir gemidesiniz diyelim; okyanusta gidiyorsunuz, birden dev dalgalar sallamaya başlıyor içinde bulunduğunuz gemiyi. Batacak belki bir süre sonra geminiz dalgalara dayanamayarak. İşte tam bu sırada, size can kurtaran simidi yerine Çaykovski'nin İtalyan Kapriçosunu sunuyorlar. O koşullar içinde hiç bir güzelliği yoktur o Kapriço'nun, değeri de! Değerli olan can simididir.

Yağmurun sesi de güzeldir örneğin. Sıcacık bir oda, dışarda yağmur ve sevgili düşlerinizle başbaşasınız. Ne güzel gelir onun sesi size! Kimbilir neyi anımsıyacak, neler geçireceksiniz usunuzdan? Sonra bir ara 'yağmurun sesini dinlemek' le ilgili birkaç dize karalıyacaksınız belki. Ama, şimdi düşünün bir kere ya da hiç değilse usunuzun bir kıyısından geçiriverin? Her yağmur yağışta duydunuz mu bu güzelliği? Kimbilir yaşamınız boyunca kaç kez yağdı

yağmur? Yağmurun sesi her zaman güzel olmayabilir demek. Hele, damı akan bir gecekondudaysanız, çocuklarınız varsa, üşüyorsanız yakıtsızlıktan, açsanız, hiç de güzel değildir o yağmur! Tam tersine sizi umutsuzluğa götürecek kadar yararsız, değersiz ve kötüdür. Kim tersini söyleyebilir bunun?

Çaykovski'nin İtalyan Kapriçosu da, yağmurun sesi de karnı tok ve yarınlarından korkusu olmayan kimseler içindir. Buna biz burjuva sanatı adını veriyoruz. Sosyalist sanat ise, yoksula sınıfının bilincini verir, onlara can kurtaran simidi ile sıcak bir odanın nasıl sağlanabileceğinin yollarını gösterir. Yoksul için güzel olan budur, elbet değerli olan da!

Sömürülen sınıf için, burjuva sanatı, sadece bir uyuşturudur. Bu özelliği nedeniyle de kitleler için zararlıdır.

●

Kapitalist ve geri bıraktırılmış ülkelerde yine köleler ve efendiler var. Ama yukarıda söylediğimiz gibi adları değişmiş, bir parça da yaşam koşulları! Böyle sınıflı ülkelerde yaşayan insanları, işte bu yüzden iki gruba ayırabiliriz. Bir yanda sömürülenler, bir yanda sömürenler. Yani köleler ve efendiler. Bu neden böyle olmaktadır? İsterseniz, kısaca değinelim buna. Şimdi elinizde tuttuğunuz şu kitaptan başlıyalım işe. Bu kitabı yirmi lira vererek bir kitapçıdan aldınız. Şimdi hemen sormamız gerekir. Kimin katkısı olmuştur bu kitabın sizin

elinize ulaşmasında. Yazarının ve basımevinde çalışan işçilerin. Yazarı da işçi olarak düşünürsek bu kitabın oluşmasında sadece işçinin emeği rol oynamıştır diyebiliriz açıkça. Yani kâğıt fabrikasında kâğıt yapan işçi, basımevinde sayfaları basan ve satırları yazanın emeğidir söz konusu olan. Bu işbirliği yirmi liralık bir değer yaratmıştır kitap başına. Oysa, bu kitabın sizin elinize ulaşmasını sağlıyan tüm emek, bunun yirmide ikisini, üçünü eline geçirebilmektedir yalnızca. Geri kalan fark kâr adı altında bu kitabı basan yayınevi ile işçilerin kullandığı makinelerin (biz buna üretim araçları adını veriyoruz) sahipleri arasında bölüşülmektedir. Yani işçinin emeğinin yarattığı değerin çok büyük bir kısmı üretim araçlarına sahip olan kişilerin elinde toplanmaktadır. Bu değerler ise, daha sonra kendilerini yaratan insanlar üzerinde bir baskı kurmaktadır. İnsan kendi yarattığı, fakat başkasına kaptırdığı değerlerin kölesi olmaktadır.

Örneğin bu kitabın yazarı, bu surette para kazanmış olan yayınevi sahibi ile iyi geçinmek zorundadır. Hele yazarlığı meslek edinmişse, geçimini bu yolla sağlıyorsa bu daha büyük bir zorunluluk haline gelecektir. Ve bir gün görecektir ki, geçimini sürdürmek için kendi istediklerini değil, yayınevi sahibinin istediklerini yazmaya başlamıştır.

Ya bu kitabın basılmasını sağlıyan işçi? Baskı makinelerini kullanan işçi! Gerçi o da bir ücret karşılığında çalışmıştır. Ancak aldığı

ücretle yarattığı değer arasında büyük bir fark vardır. İşte bu fark, her zaman üretim araçlarını elinde bulunduran, parası olan kapitalistin olmaktadır. Sosyalizmin «artı-değer» dediği bu fark, işçinin yarattığı, fakat sahip olamadığı değerdir. Demek oluyor ki, kapitalist ekonomilerde her zaman sömüren ve sömürülen olacaktır. Sömüren, işçiyi sömürebildiği oranda güç kazanacağı için, bu işi elbette sürdürecektir. Kaldı ki kapitalizmin özü budur.

●

Bunun nasıl önüne geçilebilir? İşte proleter kültürün yapmak istediği de budur. Sömürülene, nasıl sömürüldüğünü anlatarak, çarkın nasıl çalıştığını bir iyice öğreterek sınıf bilincini getirmek. Bir kez varlıklar ile yoksullar arasındaki ayrımın nedeni bilindi mi, sorun kalmaz. Sömürülen bu gerçeği gördüğü zaman, bu ayrım uzun sürmez elbette. Dünyada bildiğimiz herşey belki bir yüzyıl sonrasına kadar süregidecek ama bu durum gitmeyecektir. Varlıklı olmanın nedeni bir kez, işçi tarafından öğrenildi mi, dünyanın büyük bir kısmı yoksul, küçük bir kısmı ise varlıklı olarak kalamaz çünkü. İşte namuslu olan insan bu dönüşüme yardım etmek çabuklaştırmak zorunluluğunu duyan insandır.

Kültür dedik, nerelere geldik. Ama yine de konudan uzaklaştığımız sanılmasın. Kültür emperyalizminin bunlarla çok sıkı ilgisi vardır çünkü.

Kapitalist ve geri bıraktırılmış ülkelerde başlıca iki sınıf vardır dedik. Sömürülenler ve üretim araçlarına sahip olan sömürenler. İsterseniz egemen sınıf adını verelim onlara. Egemen sınıfın varlığını sürdürebilmesi için, sömürmeyi sürdürmesi gereklidir. Bu kapitalist ekonominin A'sıdır. Yani özü. Egemen sınıf, hiç bir zaman işçinin, köylünün uyanmasını, kendilerinin nasıl sömürüldüğünün farkına varmasını istemez bu yüzden. Çünkü işçi bir kez farkına vardı mı, bu sömürü sürüp gitmeyecektir. Öyleyse bunun önüne, ne yapılıp yapılıp geçilmelidir. İşçinin bilinçlenmesi nasıl önlenebilir? İlgileri başka konulara çekilerek! Örneğin dinler, yüzyıllar boyunca esaslı bir uyuşturucu olarak kullanılmıştır kitleler üzerinde. 'Herşey Allah'tan gelir' 'Mutluluk bu dünyada değil, öteki dünyadadır' masallarıyla uyutulmaya çalışılmıştır sömürülenler. Gerçekler gizlenmiş, yalanlar, yanlışlar gerçek diye gösterilmiştir hep. Belki içinizde okuyanınız da vardır. 'Tanrıların Arabaları' adlı bir kitap, bütün kapitalist ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de büyük reklâmlarla sokuldu küçük burjuvanın yaşamına. Baskı üstüne baskı yaptı bu kitap. Ne diyordu yazarı? Başka dünyadan gelen insanlardan söz ediyordu. Daha doğrusu iddia ediyordu. Dehşetengiz bir hayal gücü ürününden başka bir şey değildi yazılanlar. Ama proleteryaya bilinç taşımakla yükümlü küçük burjuva ile ileri unsurlar böylece yolundan saptırılıyor, dikkatleri havadan, sudan, gerçek dışı konulara itiliyordu. Bir başka örnek verelim isterse-

niz. Şu satırların yazıldığı sıralarda İstanbul sinemalarında Şeytan adlı bir film oynuyordu. Bu film de büyük gürültülerle afişe ediliyordu. Çünkü bu filmde içine şeytan giren bir kızdan söz ediliyordu. Bütün bunlar egemen sınıfın işine yarıyan şeylerdi. Kitleler, nasıl sömürüldüklerini anlatan kitapları, dergileri okumak yerine, şeytanlarla, ruhlarla, perilerle ilgilenmeliydi ki, egemen sınıf işini yürütebilsin.

İşte budur kültür emperyalizmi. Yani kitleleri ahmaklaştırma tekniği. Bu çok güçlü bir ahtapottur. Çünkü pek çok kolu vardır. Örneğin radyo, TV bunlardan biridir. Daha başka yüksek trajlı basın, sinema... Sinema da, radyo da, TV'de, yüksek trajlı basın da egemen sınıfların elinde olduğu için, ister istemez o çizgide yürüyecektir hepsi de. Hiç casusluk filmlerine gittiniz mi? Genellikle olaylar şu sıralama içinde yürür. Bir kahraman vardır önce. Vurur, yıkar, kırar, öpüşür, sevişir... Bize oldukça sevimli tanıtılır bu kahraman. Sonra bir ülkede, bir ayaklanma olur. Kahramanımız bu ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilmiştir. Ne yapar yapar, başarır işini, geride bir sürü ölü bırakarak. İsyanları bastıran bu adam daha bir kahramanlaşmıştır. Bu bilinç altınıza işler gizliden gizliye. Ama ayaklanma neden olmuştur? Haklı mıdır, haksız mıdır, hiç araştırılmaz Araştırılsa bile bu isyancıları saltkötü tanıtmak içindir. Bu tür filmlerdeki bütün casuslar kurulu düzenin savunucularından, koruyucularından başka bir şey değildir.

Yansıma Dergisi'nin Ekim 1974 sayısında

Ender Kâmil Boyacı TV'nin yıkıcı etkileri ile zararlı yönlerini şöyle sıralıyor örneğin :

«1— TV. programları, genellikle insanı âlelade düzeyde, hiçbir özelliği olmayan şeyler seyretmeye alıştırıyor. Program yapımcıların çoğu seyircilerin vasat bir zevke sahip olduklarını kabul ettiklerinden programlarını da adeta çocuksu bir düzeyde yapıyorlar. (Kapitalist haberleşme sistemi, «halkın ahmaklaştırılması» diye adlandırabileceğimiz bir sonuç doğurmaktadır. İnsanları entellektüel seviyesi düşük, çocukça bir evren içinde hapsetmek amacını gütmektedir. (Duverger. Politikaya Giriş, s. 134).

2— Televizyon seyretmek, düşünceyi durduran, hipnotik, anestetik etkileri olan bir faaliyettir. Emperyalist sistemin TV ekranları, düzenle insanları bütünleştirmek için, onları yaratıcı olmaktan alakoymak için herşeyi onlara hazır ve komprime bir hap halinde sunuyor, bununla da yetinmeyerek halkı daha da ahmaklaştırıp, emperyalist kültürün kundağına sarmak için sakallı bebeklere, hazır rüyalar, hazır hayaller sunuyor ve seyircilerin yediden yetmişe kadar beyin veremine yakalanmalarını sağlıyor.

Emperyalist kültürün aydınlattığı (!) ve hatta renklendirdiği ekranlara fazlaca tutulmak, insanı başkalarına ve hatta kendisine yabancılaştırıyor. Amerikan ailelerinin çözülüp dağılmalarına kadar varan tipik olaylar var. Pek çok aile, bizde de haftanın birkaç gecesini

birbirine tek kelime söylemeden TV ekranı başında geçiriyor.

3— Televizyon programları, çoğunlukla gerçeğe aykırı bir dünya yaratmakta, sömürülen halk yığınlarını yapma bir dünya atmosferi ile sarmaktadır. Bir olayın, bir kuruluşun, bir spikerin, bir komedyenin ve hatta sıradan bir müzisyen ya da şarkıcının seyirciler gözünde gerçek boyutlarının çok üzerinde bir önem kazandığı izlenmektedir. İşçi kahvelerine kadar sokulan televizyon cihazlarındaki programları, işçilerle birlikte izlemek, ya da «Köylere Televizyon» kampanyasında dağıtılan televizyonların o köylerdeki tahribatını gözlemek bu yargıya hakverir sanırız. İşçi sınıfını kendisi için bir sınıf olmaktan alakoymak için ustaca seçilmiş programların, geri bıraktırılmış ülke TV'lerinde sergilendiği herkesin bildiği bir gerçektir.

4— Televizyon seyretmek, çalışan bir insanın boş kalan zamanını bütünüyle işgal ediyor. Öyle ki, işinden dönen bir kişi kültür emperyalizminin pençesine düşüp, gecenin ileri saatlerine kadar saçmasapan ve yararsız şeyler seyredip, zihinsel yeteneklerini farkında bile olmadan köreltiyor. Kitap okumak yeteneğini ortadan kaldıracak güçte etkili olan TV, kitabın düşmanı haline gelmiştir.

5— Televizyondaki programları düzenleyen kişiler, genellikle insanüstü değerleri, özellikleri ve insan - üstü düşünceleri işliyor.

Üstün-adamlarla dolu programları izleyenler, kendilerinde bir üstünlük göremeyince, ya bunları taklit etmek için suç işlemeye kadar varan birtakım saçmalıklar yapıyor; ya da emperyalizmin tam istediği gibi aşağılık duygularına kapılıyorlar. (Geçenlerde 15 yaşında bir kızın komşusundan tehdit mektubu ile para sızdırdığı sırada yakalandığını gazeteler yazdı. Bu kız, TRT Televizyonunda bir cumartesi gecesi gösterilen vurdulu kırdılı, sex dozu yerinde bir gangster filmini seyretmişmiş.)

6— Televizyon, emperyalizmin dünya halklarının geleceğinin hiç de parlak olmadığına dair gerici ve palavra teorilerinin aşılanmasına da ister istemez yardımcı oluyor. Açlıktan ölenlerin resimleri ekranda görülünce «Neo-Malthusien» teorinin sahiplerinin ekmeğine yağ sürülüyor. Emperyalizmin cehenneme çevirdiği ülkeler halklarının topyekûn ulusal kurtuluş ve toplumculuk yoluyla kurtulmaları yerine, doğum kontrolü telkin ve tavsiye ediliyor! Ekranda düşen uçaklar, iç savaşlarda ölenler, cinayetler, yangınlar, doğal âfetler birbirini izleyince, ahmaklaştırılmış TV seyircisi. «Bu dünya yaşanmaz hale geldi» türünden zırva sözler gevelemeye başlıyor. Evet, bir avuç tekelci sermayedarın ve yârânının cennette yaşadığı bir dünyada, milyonlarca, milyarlarca insana cehennem azabı çektirilmesi ve umutsuzluk telkin edilmesi, çürüyen ve geberen kapitalizmin becerebildiği iki üç şeyden biridir.

7— Televizyon, yüz ve vücut güzelliğine,

giyim kuşama, gösterişe, konuşma yeteneğine, burjuva toplum değerlerine çok fazla önem verilmesini sağlıyor. Filânca bayan spikerin hiç de benzemediği halde **Marilyn Monroe**'ya benzetilmesi, spikerlerin giysilerinin seyirciler tarafından tartışılması, makyajlı birtakım adamların ekranlarda poz kesmeleri, burjuva dünyasının kof ve anlamsız değerlerinin yüceltilmesine zemin hazırlıyor. Toplumcu hümanizmin, işçi sınıfı sosyalizmi hümanizminin burjuva sahte hümanizmini tarihten sildiği bir çağda burjuvazi, artık kültür emperyalizminin dikte ettirdiği kof, küflü, çürümüş, boş değerlerini (!) sergilemekten başka ne yapabilir?

8— «Çocukların Saati» v.b. programlarda gösterilen oyuncaklar, cicili bicili giysiler, çocukların daha küçük yaştan itibaren çürüyen kapitalizmin tüketim toplumuna adapte olmalarını sağlıyor. Çocuğu gündelik işlerinden bile koparan televizyon, küçük çocuklar için ağır bir zehir olmaktan ötede şimdilik bir işe yaramıyor. Science-fiction (masal-bilim) uzay filmlerindeki saldırganlık ve topyekûn imha doktrinleri, kanun kaçağı adamları öven filmlerdeki Amerikan çürümüş kültürünün telkinleri çocukları etkileyen ve zehirleyen kültür emperyalizmi siyanürleridir.

9— Televizyon seyirciler arasında sınıf farkını yok sayıyor. Faşizmin temel palavrası olan «sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış bir kitleyiz» formülüne yatkın program biçimleri dikkati çekiyor.»

Bütün bunlardan da anlaşılacağı üzere kapitalizmin özünden dolayı kültürel emperyalizm (halkı ahmaklaştırma) spontane olduğu gibi ideolojik bir saldırı biçiminde de olabilir.

Emperyalist kültürün yarattığı bu kitapta incelemeye çalışacağımız Soljenitsin olayı oldukça tipik bir örnek sayılabilir. Kapitalizmin en son aşaması olan emperyalizmin can çekişmeye başladığı şu dönemde üzerinde önemle durulmalıdır küçük burjuva ile ilerici unsurlara yöneltilen ideolojik saldırı. Çünkü bu her geçen gün gelişen, büyüyen sosyalizmi kendi sınırlarında durdurma yolunda emperyalizmin uygulamaya koyduğu bir teknikten başka birşey değildir. Elbette Soljenitsin'in eleştirisi modern revizyonizmin eleştirisinden koparılamayacaktır. Ama sadece bununla yetinmek de yanlış olacaktır. Son bölümde de belirteceğimiz gibi kültürel emperyalizmin spontane ya da bilinçli saldırısına karşı, geri bıraktırılmış ülkelerde sosyalist sanatçının görevi bireysel karşı koymalardan sıyrılıp, örgütlü mücadele yollarına başvurmak olacaktır.

TV'si ile, yüksek trajlı basını ile, radyosu ile, hükümeti ile egemen sınıfların propagandasının yapıldığı bir ülkede geniş kitleler adına verilecek kavgada başarı ancak örgüt disiplini içinde hareket etmekle sağlanabilir.

Kitabımızın bundan sonraki bölümünde bu konuya ait bir takım öneriler getirdik. Bu öneriler tartışılır, yanlışlığı varsa bulunur söylenir. Ama böylesi bir mücadelenin gereksizliği

sanıyoruz ki söylenemez. Söylenirse sadece kapitalistlerin ekmeğine yağ sürülmüş olur.

Türk sosyalist hareketinin en dinamik kesimlerinden biri olan sosyalist, yurtsever gençlik henüz aktif mücadele bilincine ulaşamamış olan toplumcu sanatçılarımızı uyarmayı bir görev bilmelidir. Önemli eylemlerde bulunmuş, sömürülen halkının yanında sömürülenlere karşı savaşmış, sosyalist gençlik, hareketin donmasına, pasifize olmasına neden olan ağabeylerini de, daha aktif olmaya itmelidirler. Bu görev kaçınılmazdır. Kaçınılmaz olduğu kadar gereklidir de. Çünkü demokrasi mücadelesinde önemli bir yer tutması beklenen toplumcu, sosyalist sanatçı pasifize olup, hareketi kucaklayamayınca gençlik içinde macerası eğilimler ve sol sapmalar belirmekte, ikilikler ve bölünmeler meydana gelmekte, bu ise sadece sömürücü sınıfların ve faşist yönetimlerin işine yaramaktadır. Bunu önlemenin tek yolu, toplumun en ilerici ve dinamik kesimleri olan işçi ve köylünün ittifakına dayalı merkezi bir otoritenin oluşması yolunda çaba göstermek ve böyle bir otoritenin ön hazırlığı olan kadrolaşmayı sağlayabilmek için birtakım burjuva özellikleri taşıyan «fikir klüpleri» havasına sokulamayacak, getirilemeyecek bir örgütü kurmaktır. Bu sosyalist sanatçının, yalnız işçi ve köylü ittifakına karşı sorumlu olduğu ilkesinden hareket ederek oluşturulacak bir örgüt olmalıdır. Toplumcu, sosyalist sanatçı kendi örgütünü oluşturmada daha fazla beklememelidir.

● / 2

BÜTÜN TOPLUMCU, SOSYALİST SANATÇILARA AÇIK ÇAĞRI

Sosyalist öğretinin bilimsel bir bütünlük kazanıp olgunlaşmasından bu yana bir yüzyıl geçti. Ve yüzyıl içinde dünyamız, emekçilerin demokrasi ve sosyal gelişim için verdikleri büyük savaşları ve kazandıkları başarıları sahneledi. Kapitalizmin, dünyadaki emekçiler üzerindeki egemenliği gittikçe zayıflarken, emperyalist kamp büyük bir keşmekeşin ve krizin içine düştü. Kuşkusuz bu durum, tarihî sosyal gelişimin bir sonucu olmakla birlikte; emekçi dünya halklarının verdikleri demokrasi bağımsızlık ve sosyalizm mücadelesinin gitgide bilinç kazanmasının doğal bir ürünüydü.

Dünya hızla değişirken, ülkemiz de bu gelişim ve oluşumun dışında kalamazdı elbet. Özellikle 1960'dan sonra ülkemizde, işçi sınıfının ve köylünün hareketlenmesi, anti emperyalist savaşta önemli kazançlar elde edeceğe benziyordu. Bütün olumsuz faktörlere rağmen, sosyalist propaganda emekçi kitlelerin içinde yayılma olanağı buldu. Ne ki bu yayılmada herşeyden çok bir kendiliğindenlik egemendi. Bu arada ilerici aydınlar, öğretmenler, öğrenciler ve devrimci yazarlar da bu savaş içinde yerlerini aldılar. Çeşitli anti-demokratik engellerin ortadan kaldırılmasında hepsinin önemli payları oldu.

Bütün bunlara rağmen hareket örgütlenemedi; bu nedenle de çeşitli sapmalara düşüldü; yanlış eğilimler aldı yürüdü. Toplumcu, devrimci kadrolar birbirlerini 'vatan haini' ilân edecek kadar ileri gidince, devrimci birikimin potansiyeli eridi, yozlaştı; sosyalizm bölük pörçük odaklarla merkezileşerek finans kapitalin ekmeğine yağ sürdü.

Aydınlar arasında sosyalizm mücadelesi, kapalı odalarda burjuva lak-lakçılığının ötesine geçemedi. İşçilere, emekçilere bilinç götürmekle görevli toplumcu yazarlarımız ise aynı açmaza düşmekten kaçınamadılar. Çoğu teoride sosyalist, ama pratikte gericiydi. Aydınlar, öğretmenler, emekçilerin mücadelesini nasıl kapalı odalardan çıkaramadıysa, toplumcu yazarlarımız da, bu mücadeleyi 'birbirleriyle mektuplaşmak' çizgisine oturtmaktan başka bir şey

yapamadı. Yazdıkları, çizdikleriyle gerçekten demokratik haklar için mücadele ediyorlardı. Romanlar, hikâyeler, makaleler yazılıyor, resimler, karikatürler çiziliyordu. Oysa 'sosyalist bir ülkede' alkışlamaya yetebilecek bu girişimler, kapitalist bir ülkede sosyalist pratiğin çok ötesinde, daha önce de söylediğimiz gibi bir gerici çizgide saplanıp kalıyordu.

Kimin için yazıyordu devrimci romancılarımız, ozanlarımız?

Bu soruya tek karşılık verilebilirdi. Elbette, emekçilerin mücadelesine katkıda bulunmak için! Ama onların sesi emekçi kesimde duyulmuyor, burjuvanın dışına çıkmıyordu. Daha doğrusu, yazarlar, çizerler, aydınlar, öğretmenler birbirleriyle 'sosyalizm' konusunda tartışmaktan başka bir şey yapmıyor ve bu yozdöngü sürüp gidiyordu. Bu arada, işin en kötü yanı, sosyalist sanatçı, hapishaneye düştüğünden, finans kapitalin en gerici diktasına muhatap olduğundan; ona karşı savaşta başarılı olduğunu, doğru bir çizgide ilerlediğini düşünerek avunuyor, mutlu oluyordu. Küçük burjuvaya seslenmekten, daha doğru bir deyimle kendi gibi düşünenlere seslenmekten başka bir işlevi olmuyordu yazdıklarının.

Özellikle son yıllar bize göstermiştir ki, toplumun en hareketli ve dinamik kesimidir emekçiler. Bu hareket ve dinamiğe bilinç götürmek zorunludur. Ve elbette bu toplumcu yazarlarımızın görevlerindendir.

●

Devrimci, sosyalist sanatçılarımızın son yıllardaki korkmazlığı, gayreti ne kadar sevindirici ise, bu dinamiğin küçük burjuva ortamında saplanıp kalmaması, onun bir batak gülü olmaktan çıkarılması da o kadar zorunludur. Artık anlaşılmalıdır ki, yazarlarımız yazdıklarını emekçi kesime ulaştırmanın, onları etkilemenin yollarını araştırmalı, kültürel emperyalizmin hedef aldığı küçük burjuva ise kötü kokulara terkedilmemelidir. Bunun, sanıyoruz ki, biricik yolu örgütlenmek, bir birlik altında çalışmak, savaşın stratejisini birlikte saptamaktır. Sosyalist, toplumcu yazarlar bir birlik altında toplanmalıdırlar. SOSYALİST SANATÇILAR yada TOPLUMCU SANATÇILAR birliği altında. Biz böyle birlik altında toplanarak sosyalist mücadeleye girişmenin, günümüzün devrimci sanatının içinde bulunduğu yozdöngüden kurtulabilmesinin biricik yolu olduğuna inananlardanız.

Devrim tarihi, bireysel, kendiliğindenlik özellikleri taşıyan örgütsüz tüm mücadelelerinin zarar ve sakıncalarını gösteren örneklerle doludur.

●

Sosyalist ya da Toplumcu Sanatçılar Birliği ne yapacak? Bu soruyu sormak bile gereksiz. «Günümüzün en doğru eylemi sosyalizmin işçi sınıfına, emekçilere mal edilmesi» ilkesini vurgulayacak olan birlik devrimci eserlerin işçinin eline ulaşmasını sağlayacak. Bugün dur-

madan sol yayın organlarında yabancılaşmadan söz ediliyor. Kapitalizmin bu aşamasında, işçilerin gitgide yoksullaşacağı, karnını doyurmak için okumaya zaman bulamayacakları, kitap alabilmek için gerekli parayı ayrıca kazanamayacakları bildiriliyor. Sonra, hep bir ağızdan 'ah' lar, 'vah' lar yükseliyor; ne ki, işçiye bu olanağı sağlamanın yollarını araştırmaktan söz eden yok. Devrimci yazarlık bir bakıma «durumu nesnel bir saptama» olmaktan öteye gidemiyor ne yazık ki! Ve yine ne yazık ki, çoğunca teoriyi bilmenin sosyalist bir sanatçı olmaya yeteceği sanılıyor. (Belki de sınıfsız toplumlarda yetebilir bu). Böylece yazar eylemini yazdığı eserdeki devrimci özle bir tutuyor 'Benim eylemim, yazdığım kitaplardır' diyor. Ama bu eyleminin etkisini ve alanını hiç hesaplamıyor. Sonra da, özellikle son yıllardaki devrimci birikim karşısında, 'bunda benim de payım var' deyip şişiniyor. Gerçekten böyle bir etki söz konusu mu? Ne dereceye kadar doğru bu saptama? Hiç araştıran yok bunu.

Devrimci, sosyalist ozanlar, yazarlar bir örgüt altında toplanmadıkları için, sosyalist olmayan ülkelerdeki sosyalist sanatçının görevlerinden biri olan emekçilerle eylem bilinç alışverişini yapamıyorlar. Götüremiyorlar onlara sosyalist bilinci. Böylece emekçilerin mücadelesinden bütün bütüne olmasa bile büyük anlamda soyutlanıyorlar.

Söz konusu ettiğimiz birlik, kuşkusuz bu alışverişi kısa zamanda başaramaz. Bunu

söylemek ya da beklemek aşırı bir düşseverlikten öteye gidemez. Ama yine de kısa zamanda, yapabileceği çok şey vardır.

Kültürel emperyalizmin zararlı etkilerini ortadan kaldırabilmek (ya da hiç değilse en aza indirebilmek) ilk amaçlarından biri olmalıdır toplumcu yazarların. Bir örgüt çevresinde toplanıldığı zaman yapılabilecek çok şey vardır. Örneğin belirli bir program ve disiplin içinde çalışacak sosyalist yazarlarımız küçük burjuva ve emekçi kesimi üzerinde zararlı yayınları yapan yayınevlerine yazdıklarını vermeme alışkanlığını bir ilke haline getirebilirse bu büyük bir kazanç olmayacak mıdır? Ayrıca bu tür yayınlara karşı, uyarıcı bir çalışmaya da gidilebilir. Örneğin toplumcu, devrimci yayın organlarında, okunmaması gereken saptırıcı kitaplar için kampanya açabilir, bu alanda yoğun bir çalışmaya gidebilir yine toplumcu yazarlarımızın örgütü. Bunun tam tersini devrimci, toplumcu yapıtlar için de yapabilir. Örneğin devrimci sendikalarla doğrudan doğruya ilişkiye geçerek, onları kültürel emperyalizme karşı savaşta hep birlikte davranmaya davet edebilir. Ne yapabilir devrimci sendika? İşçilerine herşeyden önce iyi kitapları öğütleme, o kitapları ucuz bir şekilde işçiler için sağlama ve mutlaka okunması gereken kitaplar için, çıkardıkları organlarda bilgi verme gibi bir yığın yolla yararlı olabilir.

Toplumcu yazarlar örgütü, ayrıca, kapitalist bir ülkede yazarın tüm özgür olmadığını bi-

lerek yayın işini bile üstlenebilir. Kendisine üye yazarların kitaplarını, önem sırasına göre sıraya koyar ve yayınlar. Bu yayınları fabrikalara dolaylı, dolaysız yollarla sokmaya çalışır.

●

Açın sanat dergilerini ileriye dönük gazeteleri ve bakın yayınlar ile ilgili bölümlerine. Orada ya 'haftanın' ya da 'ayın' en çok satan kitaplarıyla ilgili listeleri bulacaksınız. Oysa «en çok satan» değil, sosyalizm mücadelesinde büyük katkısı olacak ve mutlaka okunması gereken kitaplarla ilgili listeler daha yararlı olmaz mı? Batı'nın sömürgen çevrelerinin buluşudur, «best-seller listeleri». Toplumcu, sosyalist yazarlar örgütü de böyle bir liste yapabilir her ay kuşkusuz (en çok okunanlar için değil de okunması gerekenler için elbet) ve yine bunu hiç değilse ilerici bir çizgide yer tutmuş basında, yayın organlarında yayımlatma olanağını bulabilir; sağlayabilir. Ayrıca sendikalar da üstlenebilir bu görevi...

Toplumcu yazarın, başlıca görevi işçi sınıfına bilinç taşımak değilse nedir peki? Bu bilinçlendirme görevi, elbette yayın organlarında olur, sendikalar yoluyla olur ama bütün bunların dışında bir örgüt disiplini ve denetimi yoluyla olur.

Söz konusu ettiğimiz örgütün bütün çalışmalarının etki alanına elbette salt işçi sınıfı girecek değildir. Bu alanın içine kent küçük burjuvazisi ve köylüler de girer elbet.

●

Ayrıca toplumcu yazarlar örgütünün bir başka zorunluluğu da, finans - kapitalin her türlü baskıcı tutumuna karşı, mücadele olanaklarının ve güçlülüğün artmasıdır. Toplumcu yazarlar, baskıcı tutumların karşısında, örgüt dayanışmasının getireceği güçle sürdürebilirler savaşlarını. Aksi halde'sosyalizm tekelcisi' olmaktan ve durmadan ihanete itelenmekten ve de sapmalardan kurtulamayacaktır. 1960 sonrasının nice olayları içinde bunun pek çok belirgin örneği vardır. «Fakültelerde öğretim üyeleri vardır. Konuşmalar yapmış, kitaplar yazmışlardır. Devrimcilik, solculuk, sosyalistlik tekeli kurmuşlardır düşünce hayatı üzerinde. Fakat bir olağanüstü dönemde üç dört aylık tutukluluk yetmiştir iflâslarına. Gazetelerde yazılar yazarlar: ...Bütün inançlarımda haksızmışım. Yanılan bizmişiz, derler. Serüvenleri bununla yetmez. İş ve sermaye çevreleri kucak açar kendilerine. Bu kez işveren avukatlığında sermaye savunuculuğuna başlarlar... Topaçtır işte bunlar» (1). Böylesine bir değil, pek çok topaç sayılabilir burada. Ama sayıp ta ne olacak? Hepimiz biliyoruz, gördük, yaşadık bunlar.

Hiç unutmam, Sıkıyönetim Mahkemelerinde yargılanan bir arkadaş anlatmıştı: «Sanıklar arasında adı ünlüye çıkmış, faşizm konusunda ciltler dolusu kitaplar yazmış bir öğretim üyesi bulunuyordu. Hepimiz bir parça ona bağlamıştık kendimizi. Hepimiz adına o konuşsun istiyorduk. Bunu yapacağına o kadar inanmıştık ki; tek tek savunma hazırlığını yapma-

mıştık. Pek çoğumuz yapmamıştı... Ama ne oldu... Kalktı, konuşamayacağını söyledi, sonra da oturdu yerine. Ayağımın altının oynadığını, dünyanın döndüğünü hissettim bir ara! Aradan zaman geçti, bir de baktık ki o bir zamanların sosyalizm tekelcisi öğretim üyesi gazetelerde cayır cayır yazılar yazıyor. Hem de nasıl yazılar! Tam bir ihanet çizgisi içinde!.. Sonra da, ünlü bir müessesede, patron avukatlığı yapmaya başladı. Topaçlaşmıştı çünkü çoktan! Bakarsınız, bir süre daha geçer, sular durulur, bizim öğretim üyesi sol adına ahkâm kesmeye başlar yine. Topaçlık görevini sürdürmeye devam eder. Artık ona inanan olur mu? Bilgili ve uyanık sosyalistler aralarına sokarlar mı bir daha onu? Çevresine üç, beş kişi toplasa da, sanırım pek yüz bulamaz kimseden. Eğer örgütlü bir çalışma düzeni kurulursa, kolay kolay ihanete itelenemez hiç kimse. İtelense bile, yanlışlıkları vurgulanır örgüt tarafından. Herhangi bir sosyalist sapmaya meydan bırakmadan tasfiye edilir, örgütsel hareketin genel akışı içinde.

●

Örgütün bir başka yararı da kuşkusuz genç sanatçılara olanak tanıması olacaktır. Bütün sosyalist yazarlar, kendi kendilerine şu soruyu sormlıdırlar. «Özgür müyüz?» Hiç bir devrimci yazar, özgür olduğunu söyleyemiyecek, tam tersine bu sorunun gereksizliğini vurgulayacaktır. Oysa oldukça gerekli bir sorudur bu; çünkü bizi mücadelede daha bilinçli olma-

ya, daha özgür olma yollarını aramaya itecektir. Bu soruyu durmadan sormalıyız kendimize. «Özgür müyüz?» Değilse, «neden özgür değiliz?» Yayınevlerinin isteklerine bağlı olduğumuzdan. Yayınevi ise finans-kapitalin isteklerine açıktır her zaman. Başka türlü ayakta duramaz. Kâr yapmak amacıyla kurulu bir teşekkül, sosyalist yazarın her istediğini yayımlamasına olanak tanımaz. Yayınevleri de özgür değildir yani, kâra bağımlıdır.

Hele genç yazarlar, nice değerli ürünler verirlerse versinler, çoğu kez bu yayınevlerinin kapılarını kendilerine açamazlar. Çünkü yayıncı, genç yazarın yapıtını basmakla bir bakıma riske girmiş olacaktır. O nedenle herşey bu riski göze almasına bağlıdır. Çoğu zaman bu riski yayıncılar göze almazlar. O zaman, edebiyat, sanat ortamına gençlerin katabileceği zenginlik, hareket katılmamış olur; ünlü yazarların tekelinde kalır yayınevleri, dolayısiyle sanat ortamı. Oysa edebiyatın, sanatın her zaman yeni kana ihtiyacı vardır. Ünlü yazarlar, çoğu kere, küçük burjuva lafazanlığından öteye götüremezler sosyalist mücadeleyi. (Sözüm bütün ünlü yazarlara değil elbet! N. Hikmet ünlü bir ozandı, H. İzzettin Dinamo da öyle!... Onlar ünlerini, bu mücadele içinde yaptılar.)

Kaldı ki, kapitalist bir toplumda toplumcu yazarı ünlendiren süreç onda biyolojik ve psikolojik yıpranmanın hazırlayıcısı olacaktır. Bu nedenle, taze ve diri kana ihtiyaç olacaktır her zaman edebiyatta, sanatta.

●

Toplumcu yazarın siyasal, ekonomik, ideolojik mücadelesi, ancak kendi kuracağı örgütle güç kazanır. Siyasal mücadelesi, emekçi haklarının daha ileri bir evreye ulaştırılması, daha özgür ve demokratik bir ortamın yaratılması amacına dönüktür. Örgütsüz sürdürülen ekonomik mücadele (sendikal yollarla hakları arasında da) geniş kapsamlı ve programlı değildir hiçbir zaman. İdeolojik mücadelesinin içeriği ise, onun emekçilerin eline ulaştıracağı kitabındaki bildirisi ile özdeştir.

Toplumcu yazarlar örgütünün gereği ve önemi, bugün belki de her zamankinden daha çok eğilinmesi gerekli konulardan biri haline gelmiştir. Anti-devrimci, faşist, sağ eğilimli çevreler, çoktandır fabrikalarda emekçileri ahmaklaştırma tekniğine başvurmaktadır. Toplumcu, sosyalist yazarın, sanatçının görevlerinden biride elbet, finans-kapitalin tezgahladığı bu oyunların karşısında eli kolu bağlı durmamaktadır. Üstelik emekçinin devrimci birikimi örgütsüz ise ve hâlâ kendiliğindenlik niteliğini taşıyorsa bu birlik bir o kadar daha gereklilik kazanır. Kaldı ki, emekçinin merkezi otoritesinin güçlenmeye başlaması halinde de, devrimci, toplumcu yazarlar örgütü, bu kez merkezi otorite disiplini içinde, ama biraz daha güçlenmiş olarak sürdürecektir mücadelesini. Üstelik, böylesi bir mücadelenin, bu ittifakın kadrosunu oluşturması yönünden de yararı olacaktır. Yani, işçinin, emekçinin kendi merkezi otoritesini oluşturmasında ve güçlendirmesinde toplumcu yazarların bu doğrultuda-

ki çalışmalarının yararı olacağını söylemek sanırım gülünç olmayacaktır. Hem, günümüzde Türkiye işçi sınıfı sosyalistlerinin öncül görevi, hareketi bilimsel ilkeler çerçevesinde, doğru ideolojik birlik ve devrimci çalışma içinde, kollektif disiplini sağlıyacak biçimde derleyip, toparlayarak ileri götürerek gerçekleştirmeye çalışacak işçi ve köylü ittifakına dayalı otoriteyi güçlendirmeye çalışmak değil midir?.

●

Yazarlarımızın pek çoğu, kitlelerle bilinçli bir diyalog kuramadıklarından yakınıyor. Örneğin ünlü bir ozanımız, «şiiri halka ulaştırma çabaları bence de hemen başlamalıdır,» diyor, bunun için de bazı öneriler getiriyor. «İlk aklıma gelenler şunlar: Kitabevlerinde duvar dergileri yayımlamak. Okul kitaplarında, okul çalışmalarında yeni şiire geniş yer vermek. Gazetelerde, sinema - tiyatro eleştirileri gibi edebiyat eleştirisi sütunları açmak. Kentlerde bölgesel armağanlar kurmak. Fuarlarda ozan günleri yapmak. Yurt ölçüsünde yıllık şiir kurultayları, uluslararası şiir festivalleri düzenlemek.. düşünülebilir...» (2) Gerçekten güzel öneriler bunlar. Ama tek başına kim üstesinden gelebilir bunca işin? Kim kalkabilir bunca işin altından? Hiç kimse! Önemli olan bunları vurgulamak değil, nasıl yapabileceğimizi, hangi yollardan yararlanabileceğimizi koymak kâğıt üzerine. Yoksa hepsi lâfta kalır bu önerilerin Hem yeter mi bunlar, işçiye, emekçiye sosyalist

bilinç taşımada? Daha değişik çalışma yöntemleri bulmamız gerekmez mi?

Bütün bunlar toplumcu, sosyalist yazarların birleşip kuracakları örgütle sağlanabilir ancak; kollektif bir çalışma disiplini içinde... Çünkü sermaye çevreleri kolay kolay göz yummaz yaptıklarınıza. Yolunuzun üzerine kimbilir ne takozlar koyarlar? Okul kitaplarına alırlar mı hiç kapitalist düzende sosyalist ozanların şiirlerini? Alırlarsa hangi şiirleri alırlar? Ve bu şiirler kimin işine yarar? Bunları bilmeden, hesaplamadan, ulu orta konuşmak burjuva gevezeliğinden başka nedir? Ama bütün bunlar böyledir diye, toplumcu yazarlar, çizerler boş mu duracak? Değil elbette! Önlerine çıkan engellerin ne olduğunu, ne olabileceğini bilmenin bilinci içinde, somut koşulları isabetli değerlendirerek uyanık, dirençli ve dinamik bir hareket içinde bulunacaklar kuşkusuz!

●

Toplumcu, sosyalist yazarların bir örgüt çevresinde toplanmasını gerektiren bir başka neden özellikle 1960 sonrası Türk edebiyatında görülen sosyalist birikimdir. Oldukça kıvanç verici bu birikim karşısında, bir takım çevrelerin aşırı bir umudu paylaştıklarını görüyoruz Bu birikimin elbette zararlı olduğunu vurgulamayacağız. Ne ki, bu birikimin denetlenmemesinden doğabilecek muhtemel sakıncaları göstererek uyarıda bulunmak görevimizdir sanırım. İşçi sınıfında sosyalist birikim, bir merkezi o-

toritenin, disiplinin denetimi altında olmazsa, yani emekçinin hareketlenmesi kendiliğindenlik niteliğini sür git taşıdığı takdirde, yığınsal anarşinin başgöstermesi nasıl kaçınılmazsa, toplumcu yazar çizer içinde, benzer bir anarşinin içine düşmekkaçınılmazdır. Yani gruplaşmalara, sol sapmalara, maceracı eğilimlere zemin hazırlıyan ortam, onun dinamizmini kucaklıyamamasından; yaşanan somut koşulları doğru değerlendirememesinden, teori - pratik birliğine ulaşamamasından doğar. Bu tehlike belirmiştir, giderek keskinleşecektir, uzlaşmaz, sekterci tutumlar, sol sapmalar, yığınsal anarşiye neden olmasa bile; toplumcu, sosyalist yazarların işçi sınıfının gerisine düşmesine neden olacaktır. Yani bir yerde, sosyalistliklerinden de olacaklardır.

Bu başı bozuk, örgütsüz, bölük pörçük, dağınık mücadelenin en büyük sakıncalarından bir başkası da, finans kapitalin en gerici diktasına yol açabilecek ve sürüp gitmesine neden olabilecek olanakları getirmesidir. Anti - demokratik yasalar birbirini izleyecek, her türlü örgütlenme, bütünleşme, tartışma özgürlükleri rafa kaldırılacak, sosyalistler emekçi kitleden soyutlanacak; ve böylece dağınık olan ve bu özelliği yüzünden sol sapmalar içinde yürüyen toplumcu aydınlar ile, yazarların denetimsiz mücadelesi tarihsel akışı içinde yoluna devam edemiyecek ve giderek finans - kapitalin ekmeğine yağ sürecektir.

Kaldı ki, burjuva demokrasisi, içinde fa-

şizm tohumlarını da barındırır. Sıkıştığı zaman bu yola başvurmaktan hiçbir zaman çekinmez.

Özetlersek;

SOSYALİST SANATÇILARIN BİR ÖRGÜT İÇİNDE TOPLANMALARINI GEREKTİREN NEDENLER'i kabaca şöyle sıralayabiliriz.

1. ÖZGÜRLÜKLERİ İÇİN.

Sosyalist sanatçı kendi özgürlüğünün halkının kurtuluşuna bağlı olduğunun bilincindedir elbet. Bu nedenle, işçi ve köylünün yanında mücadeleye aktif olarak katılmanın zorunluğunu duymaktadır. Ayrıca sınıflı toplumlarda, yazarın, sanatçının özgür olmadığını, yayınevlerinin ücretli işçileri olduğunu da bilmektedir. Sosyalist sanatçı kendi istediklerini değil, yayınevinin istediği şeyleri yazmak zorunda bırakılmıştır. Sosyalist sanatçılar sömürülen sınıflarının yanında savaşabilmek, istediğini yazabilmek için özgürlüğünü ancak birlik olarak, örgüt disiplini içinde hareket ederek genişletebilir.

2. EMPERYALİZM VE FAŞİZM KARŞISINDA KARARLI BİR MÜCADELEYİ YÜRÜTEBİLMEK İÇİN

Kapitalist toplumlarda, sanatçı olmanın ön koşulu emperyalizm ve faşizm karşısında kararlı bir mücadele vermektir.

Burjuva demokrasisinin uyuşturucu karakterine hiçbir zaman aldanmamalıdır. Kaldı ki, Türk sosyalist, devrimci sanatçısı, ülkesinin faşist uygulamalar içinde yönetilmekte olduğunun bilincindedir. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin egemen sınıfların baskı aracı olduğunu, Dernekler Kanununun halkın örgütlenmesini engellediğini, Sendika seçme özgürlüğünün olmadığını bilmektedir ve 12 Mart sonrasında aydına reva görülen baskılar ve toplatılan kitapların hangi amaca yönelik olduğunun bilincindedir. Türkiye, devrimci düşüncenin 44 yıl hapse mahkûm edildiği bir ülkedir. Sosyalist sanatçının demokratik mücadelesi, bu yüzden emperyalizm, faşizm ve reformizm mücadelesinden soyutlanamaz. Bu mücadelenin, pasifist bir siyaset anlayışıyla yürütülemeyeceği ortadadır. Aktif mücadele ise ancak bir örgüt disiplini içinde gerçekleşebilir.

3. BURJUVANIN İDEOLOJİK SALDIRISININ ARACI OLMAMAK İÇİN

Sınıflı toplumlarda sanatçı, yayınevinin isteklerini yerine getirmek durumunda bırakıldığı için burjuvanın ideolojik saldırısına da araç olabilir. Türk işçi ve köylüsünün mücadelesine kazandırılabilecek nice ilerici yazar, bugün Bab-ı Ali'nin gecekondu yayınevlerine çale kalem seks ve gang romanları yazmaya devam etmekte-

dir. Kitlelerin beynini yıkamak, ve uyuşturmaktan başka hiçbir işe yaramayan bu romanlar (!) ne yazık ki, Türk işçi ve köylüsünün safında çarpışabilecek yetenek ve güçte ve kesinlikle bu mücadeleye kazandırılabilecek olan ilerici arkadaşlarımıza yazdırılmaktadır. Bu arkadaşlarımız yaptıkları işin bilincinde olduğundan acı çekmektedir. Sosyal koşullar nedeniyle yazarlığı, çizerliği kendilerine meslek olarak seçmek zorunda bırakılan bu arkadaşlarımız 'ya açlıktan geberirsin' ya da 'yazmaya devam edersin' şeklinde tercihlere zorlanmaktadır. Bu arkadaşlar, ancak böyle bir örgüt içinde, mücadeleye kazandırılabilirler, unutmayalım.

Bunun dışında, yine devrimci sanatçı burjuva jargonunu kullanmaya itelenmekte ve ne yazık ki bu oyuna gelinmektedir. Türk Dil Kurumu, 'arı dil', «Öztürkçe» gibi iddialarla, Türk sanatçısını kitlelerden kopuk bir dille yazmaya zorlamaktadır. Feodal Osmanlı jargonuna muhalif oluşu, bu dil anlayışına aldatıcı bir ilericilik görüntüsü vermektedir. Ve küçük burjuvazi günümüzde bu aldatıcı görünüşe dayanarak yoğun bir «devrimcilik» demagojisi yürütebilmektedir. Gerçekte ise, halk diline yabancı ve ona karşı bir sömürücü sınıf jargonu olması nedeniyle Osmanlıca ile öztürkçe arasında hiçbir fark yoktur. Dilde devrimcilik demagojisi, küçük burjuvazide ve bunun aydınlarında uygun bir

psikolojik ortam bulmaktadır. Marksist, Leninist eserler, bu burjuva jargonuyla yazılmakta ve ne yazık ki bunu sosyalist gençlerimiz ve sanatçılarımız da yutmaktadırlar. Dil, elbette yenilenecektir. Yeni ihtiyaçlar yeni kelimeler getirecektir. Ama suni, yapmacık ve kitleden kopuk bir özleştirme, ancak sömürücü sınıfların işine yaramaktadır.

Devrimci sanatçı, uğrunda mücadele verdiği halkının diliyle yazmak zorundadır. Oysa, bugün kendi sosyal çıkarlarını işçi sınıfının çıkarıyla bir tutan bazı aydınların da burjuva dil anlayışını benimsemekte bir mahzur görmedikleri ve bunda —tek yönlü bir bakışla— devrimci bir taraf buldukları bir gerçektir. Bu kusurun arizi ve geçici bir şey olarak kalması, ancak bir örgüt içinde gerçekleştirilecek özeleştiri ile mümkün olabilir. Örgüt, elbette sömürücü sınıfın değil, sömürülen sınıfların dilinin kullanılmasını ilke olarak benimsiyecektir.

Ne yazık ki, ilerici, toplumcu yazarlarımız burjuvanın ideolojik saldırısına başka yönlerden de araç olmaktadırlar. Devrimci edebiyat adına yılgınlık edebiyatı yapılmaktadır. Egemen sınıfların, kitlelerin uyanmasını engellemek için başvurduğu yollardan biri de «yıldırma politikası» dır. Sömürücü sınıflar, ne zaman varlıklarını tehlikede görmüşlerse bu yola baş-

vurmuşlardır. Kitleler üzerinde yılgınlık yaratmak, kaba kuvvet yoluyla —yani işkence ederek, döverek, öldürerek— olduğu gibi, ideolojik plânda da gerçekleştirilir. Devrimci, sosyalist toplumcu yazarların her iki halde de mücadelede tutarlı olabilmeleri ancak yanlışlara düşmemekle gerçekleşebilir. Örneğin Erdal Öz'ün «Kanayan» ile «Yaralısın» adlı kitapları bu yanlışlıklardan sadece ikisidir. «Kanayan» ve «Yaralısın» adlı kitaplarda canlandırılan kişiler, mücadeleden yılmış, bezgin, yorgun insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örneği seçişimiz boşuna değildir; çünkü her iki kitap da toplumcu çevreler içinde adından bir hayli söz ettirmiştir. Meselâ, Yaşar Kemal, Cumhuriyet Gazetesinde yazdığı bir yazıda «Yaralısın»ı öve öve bitirememiş göklere çıkarmıştır. Oysa her iki kitap da, devrimci olmak şöyle dursun, gerici bir özellik taşımaktadır. İyi niyetinden kuşku duymadığımız Erdal Öz, teslimiyetçi düşüncelerin yayılmasına sebep olabilecek bir yanlışlığa düşmüştür. Eğer bu hatalı düşüncelere karşı mücadele edilmezse, elbette bu ortamdan geniş kitleler de etkilenecektir. Teslimiyetçi, hareketi pasifize eden her türlü revizyonist görüşlere ve küçük burjuva yılgınlığına karşı mücadelenin —ki bu hastalıklara toplumcu, ilerici yazarlar arasında da sık sık rastlanmaktadır— en iyi yolu örgütlü mücadele-

dir. Aksi halde, işçi ve köylü sınıfının haklı mücadelesinin yanında yer almak isterken, ihanete giden çizgiye yapışacak, farkında olmadan «ihanet» etmiş olacaktır. Sömürücü sınıflara teslim olmak anlamına gelebilecek olan bu tür yanlışlıklara düşmemenin tek çıkar yolu, sosyalist mücadelenin özünü kavramak, örgüt disiplini içinde, yapılmış olan yanlışların ortaya konmasını sağlamaktır.

4. SOSYALİST KÜLTÜRÜ KİTLELERE GÖTÜREBİLMEK İÇİN

Devrimci, sosyalist sanatçı olmanın ön koşulu, bu mücadelenin özünü, teori ile pratiğin ayrılmazlığını kavramaktır. Başarılı şiir ya da hikâyeler yazmış birisi, bunları kamunun önüne çıkarmamış kendisine saklamışsa, nasıl bir ozan ya da hikâyeci sayılamazsa; kitleler üzerinde etki bırakamıyan, onlarla diyalog kurmayan sanatçı da, sosyalist sanatçı sayılamıyacaktır. Sosyalist kültürü, küçük burjuva, işçi ve köylüye götürmek zorundadır o. Sosyalist kültürü kitlelere götürmenin tek yolu aktif mücadelenin içinde olmaktır. Aktif mücadele ise ancak örgüt disiplini içinde başarılı olabilir.

●

Yurtsever, sosyalist sanatçıların bir örgüt içinde bulunmalarını gerektiren daha pek çok

neden sayılabilir. Ama biz ayrıntılara girmeden, kitabımızın konusu ve kültürel emperyalizm tipik bir uygulaması olan Soljenitsin olayına dönelim şimdi. Son bölümde, kültürel emperyalizm ışığı altında Soljenitsin olayından çıkarılması gerekli dersleri ele alacağız.

● / 3

SOLJENİTSİN VE KÜLTÜR EMPERYALİZMİ

«Behey!
Kara maça bey!
behey, yüzü kara.
Ruhunu zenci bir esir gibi çıkardın pazara,
bir orospu odası yaptın kafatasını...
Hakî ceketli ölülerin ceplerinden çalarak
parasını

satın aldın kendine
İsviçre dağlarının havasını
ve bundandır ki bugün

ablak sarı suratında senin
kanlı altınların kızıllığı var...»

(Nazım Hikmet — Cevap)

Son yapıtı 'Gulak Takımadalarının' İsviçre ve Fransa'da yayınlanmasından sonra Sovyet vatandaşlığından atılan Nobel kazanmış yazar Alexander Soljenitsin bütün dünyada 1974'lerin tartışma konusu haline geldi. Bu tartışmalar ülkemize de sıçradı. Özellikle sol entellektüel çevrelerde değişik yorumlar yapıldı.

Bir görüşe göre, Soljenitsin anti-marksist değildi; tam tersine Sovyet yöneticilerini marksist olmamakla suçluyordu. Mehmet Barlas, Cumhuriyet'teki köşesinde açıkça bu görüşü savunuyordu.

Bir başka görüşün sözcülüğünü ise İlhan Selçuk yapıyordu. Bu görüş Türk yazar, çizerinin hapislerde ömür törpülediği günlerde Soljenitsin'e ağıtlar yakarak, 'ah-vah' etmenin, entellektüel züppelik sayılması gerektiğini, bunun haksız ve yanlış bir tutum olduğu düşüncesinden hareket ediyordu. Şöyle diyordu Selçuk: «Son zamanlarda hangi Batılı dergiyi açsanız Soljenitsin'e değgin sayfa sayfa yazı, fotoğraf, yorum bulursunuz. Batı dünyası, Soljenitsin'i çeşitli boyutlarına oturttu. Bir yazarın özgürlüğünü kısıtlamak, çağdaş dünyada bir bakıma kolay görünmüyor. Batı dünyanın neresinde olursa olsun yazarların özgürlüğüne sınırsızlık tanınmasını ister. Hiç kuşkusuz Soljenitsin olayını Batı'da salt özgürlük açısından

değerlendiren çevreler bulunduğu gibi, sermaye sınıfının çıkarları uğruna sömürenler ya da işin ticaretini sürdürenler var. Biz Batı'nın papağanlığına ötedenberi teşne olduğumuzdan Soljenitsin olayını gümrüksüz ithal ettik. Üstüne üstlük sermaye sınıfımızın kârını da bindirerek piyasaya sürdük. Oysa bir Batılı aydın kafasıyla düşünseydik, Soljenitsin adını her ağzımıza alışımızda bir kez yutkunup mahpushanedeki Türk yazarlarını anarak konuşmayı özgürlük adına görev bilirdik.»

Bir başka görüş ise Soljenitsin'i romanlarında zulümü anlattığı için çağdaş bir yazar sayıyordu: «Karşı siyasal görüşlere yapılan büyük zulmü romanlarında anlatıyor, Stalin devrini, o zulme uğramış bir sanatçı ustalığıyla veriyor diye, uzantısında Stalin devrinin sorumluluğu da bulunan bugünkü Sovyet rejiminin rahatsızlığını anlamamak mümkün değildir. Ama çağdaşlık odur ki, bu hoşnutsuzluğu bile bile, Soljenitsin «Gulak Adaları» romanını Batıda bastırıp sattırabiliyor ve tarihçi Medveded «Yazarın kitaplarından bir devri aydınlatan yeni yeni şeyler öğreniyoruz» diye, rejimin hoşnutsuzluğuna rağmen, Soljenitsin'i savunabiliyor.» (Sadun Tanju — Cumhuriyet)

Selçuk'un sözcülüğünü yaptığı görüş, ilk bakışta tutarlı, sağlam ve akıllıca görünüyor ve bir hayli taraftar toplayacağa benziyordu. Ne ki, işin en üzücü yanı, her üç görüş de emperyalizmin ve onun yerli işbirlikçilerinin işine yarıyordu.

Çünkü: ,

a) Barlas ve onun gibi düşünenlerin tutumu, Soljenitsin'e hiç değilse burjuva kesiminde belirli bir sempatinin duyulmasının nedeni olacaktı. Bu çarpıtılmış düşünce ancak sermayeyi keyiflendirirdi. Oysa, Soljenitsin sosyalist olmak şöyle dursun, bir sosyal demokrat bile sayılamazdı. O çağına ayak uyduramamış, gerisinde kalmış, bütün umudunu Tanrı'ya bağlamış mistik bir yazardı. Bir dostuna verdiği dinsel bir resmin arkasına yazdığı «Soljenitsin'in Duası» başlıklı yazıdan söz etmeye değer: «Ey Yüce Tanrım, seninle birlikte yaşamak ne kolay!» Artık bu adamın Tanrı'ya inanıp inanmadığı konusu (ya da sosyalist olup olmadığı) kapanmış oluyor.

b) İlhan Selçuk'un öne sürdüğü görüş ise Soljenitsin olayının arkasında yatan gerçeklerin ve çevrilen dolapların gün ışığına çıkmasını engelliyecek nitelikteydi. Sorun kültür emperyalizmi idi aslında. Sosyalist düzene çamur atmak, emekçi kitlelerinin uyanışını ve barışçı çabaları kösteklemek sorunu idi. Kapitalist çevrelerin, Soljenitsin'i emekçi kitleleri uyutmak için yeni bir afyon olarak kullanmaya elverişli bulmaları idi. Bunları görmemek emperyalizmin tezgâhladığı oyunlara düşmekten başka bir şey değildi. Bağımsızlık ve özgürlük kavgası veren bütün ülkelerde biriken devrimci potansiyeli kaynağından çıkarmak, yanlış yollara akıtmak için, başka yollardan yapamadığını kültür ve sanat adı altında allayıp pullayarak

yapmak, emperyalizmin vazgeçilmez silâhlarından biriydi. Türkiye'de özellikle 12 Mart sonrasında gittikçe ağırlığını duyurmaya başlayan bu yöntem, «HALKI AHMAKLAŞTIRMA» özelliği nedeniyle de sessizce geçiştirilemezdi. CIA işbirlikçilerinin istediği gibi ülkemizde at koşturmasına izin verilmemeliydi. Bu konuda gerekli uyarıyı yapmak ve kitleleri aydınlatmak devrimcinin görevi olmalıydı. Kaldı ki, mahpushanelerde çile çeken yazar-çizerlerimizden de soyutlanamazdı bu tutum. Onlar, sermayenin kitleyi «ahmaklaştırma» çabalarına karşı koydukları için çile çekiyorlardı mahpushanelerde. Sorunu, birbirinden farklı olgular halinde göstermek sosyalizmin özüne de ters düşmekteydi. Üstelik bu tutum, kuru, sığ, çağdışı bir milliyetçiliğin çizgisine düşmek tehlikesini de beraberinde getiriyordu.

c) En iyi anlatımını Sadun Tanju'da bulan üçüncü görüşün, birincisinden farklı sonuçlar getireceği umulamazdı. Bütün bütüne sakat ve çarptırılmış bu görüşün tam tersine, Soljenitsin çağdaş olmak şöyle dursun çağının çok gerilerinde kalmıştı. Sosyalizmi «içimizi yiyip kemiren bir mikrop» olarak tanımlıyan yazar mı çağdaş sayılacaktı? Sahte ve ilkel bir hümanizmayı öğütleyen bu ortaçağdan kalma kafaya «çağdaş» etiketi yapıştırmak, gülünç olduğu kadar, «çağdışı» bir tutum ve mantıktı.

Soljenitsin olayı, yukarıda sözünü ettiğimiz özellikleri nedeniyle sessiz geçiştirilmemeliydi. Soljenitsin bütün kirli çamaşırları ile an-

latılmalıydı ki, yeni Soljenitsin'lere karşı uyanık davranmalıydı kitleler. Yaygaralara, reklâmlara, ısmarlama yazılara karşı gözünü dört açarak, avuç dolusu para döküp kitaplarını satın almamalıydı yeni Soljenitsin'lerin; böylelikle işçi sınıfı düşmanların, sermayenin oyununa gelmemeli; göz nurunu ve en önemlisi istismar heveslerini, özlemlerini kursaklarında komalıydı emperyalizm işbirlikçilerinin.

Kuşkusuz, kitlelere bu haklı ve onurlu direnci aşılayacak, yol gösterici olacak devrimci yazarın ta kendisiydi. Yaşamın tadını burjuvaya özgü çene çalmalarda bulan, ikinci yeniyi faşizmin sultasındaki ozanın sığınağı gibi yorumlamak yerine, şiirsel bir aşama sayan halktan kopuk, rahtına düşkün gerici yazarlar değil. Ben birincilere sesleniyorum, —ki onlar yiğitliklerini, dürüstlüklerini her fırsatta kanıtlamışlardır, ikincilerle işim yok— Hasan İzzettin Dinamo, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Oya Baydar, Ataol Behramoğlu, İrfan Yalçın, Ali Sirmen, Hasan Hüseyin, Ömer Burçak, Hüseyin Baş, Celâl Üster, Mehmet Ant, Metin İlkin, Orhan Suda, Çetin Altan, Fakir Baykurt, Bekir Yıldız, Ömer Polat, Nihat Behram, Ahmet Arif, Gün Zileli, Ali Karşılıyan, Doğu Perincek, İsmail Cem'lere, bütün toplumcu, devrimci sanatçılara şu çağrıyı yapıyorum:

«Ana ve öncül görevimiz, kültürel emperyalizmin ve burjuva ideolojisinin saldırısına karşı, işçi ve köylü ittifakına dayalı örgütlü bir mücadeleye ağırlık vermenin ve her çeşit frak-

siyonda yer alan devrimci arkadaşlarımızın, sosyalist mücadelenin kilit noktalarından biri olan kitleleri bilinçlendirme, ortak ilkesinden hareketle geniş bir cephe oluşturmalarının ve sosyalist kültürü, kitlelere yayma stratejisini saptamanın zamanı gelmiştir.»

● / 4

KAPİTALİZM VE SANATÇI

«Onlar istiyorlar ki
çift ağızlı baltalarıyla
yuvarlansın kafalarımız önüne yarın
o kara gömlekleri beyaz kordonlu

golf pantalonlu
kadroların

KARDEŞLER!

Onlara sokakta rastlarsanız eğer
ölümü görmüş gibi çevirin başınızı
Kirpiksiz sarı gözler gözünüze bakarken

arkadan sırtınıza bir
bıçak girebilir...
Onlar istiyorlar ki
kara toprağın kalbi durana kadar
bir pazarda kelepir bir mal gibi satalım
kafamızın ışığını, gücünü kolumuzun...»

(Nazım Hikmet — Cevap Numara Dört)

Kapitalist istismarcılığın Soljenitsin'i, başına kondurduğu 'edebiyat peygamberi' adıyla bir süre daha kullanacağından kuşku yok. Romanları büyük gürültülerle tezgâhlandı çünkü. Gazetelerinde, radyosunda, TV'sinde hep ondan söz edildi. Filmleri, posterleri ortalığı kapladı.. Bu kitabımızın başından beri sözünü ettiğimiz kültürel emperyalizmden başka bir şey değil aslında. 'Çok uluslu şirketler' aşamasına gelmiş olan, can çekişen emperyalizmin bu yönteme son yıllarda ağırlık vermesi de bir raslantı değil ve oldukça ince hesaplara dayanmakta. Çünkü artık imtiyazlarını silâh gücüyle sağlamlaştıracak, pekiştirecek bir durumu yok. Nükleer güç yalnız kapitalistlerin tekelinde değil de ondan! Ulusal kurtuluş hareketlerini, işçi hareketlerini zor kullanarak durdurmak ya da faşist diktatörlükleri uzun süre yaşatmak hemen hemen olanaksızlaşmıştır.

Bugün emperyalizmin taktiği, sosyalizmi bulunduğu sınırlarda durdurma politikasına ağırlık vermektedir. (Oysa yüzyılımızın en büyük gerçeğidir emperyalizmin tarih tarafından mahkûm edilişi.) Bu gerçeği anlamak, emperyalist

saldırganlığın anlamını kavramaya yardım eder.

Batı'nın kapitalist çevreleri bir sanatçıyı boşu boşuna tutmaz. Herşeyden önce onda aradığı özellikleri bulması gerektir. Bu özellikler bulunmuşsa, kapitalist düzenin bütün olanakları seferber edilir. Emperyalizmin sanatçıdan beklediği tek şey, emekçi kitlelerinin uyanışını durdurmak için afyon imal etmesidir. Sanatçı, dünyalığını yapacaktırbunun karşılığında. Pazarlık açık, seçiktir. Kalemini emperyalist amaçlar için kullanırsan, bütün isteklerin yerine getirilir, yoksulluk tanımazsın, rahat rahat yaşarsın, bir elin yağda, bir elin balda olur. Bu durumda bütün sorun afyon imal etmede göstereceğin yetenektir. Hazırladığın afyonun kalitesi ne kadar iyiyse, yani açıkçası kitlelerin aklını karıştırmakta, kafalarını bulandırmakta ne kadar usta davranırsan, o kadar makbule geçersin ve dünyalığın o derece yüklü olur.

Zaten, kapitalizmin özünde vardır bu sömürü, afyonlama düzeni. Yazar, koltuğunun altına yapıtının müsvettelerini alarak yayınevi yayınevi dolaşır. Yayınevi yönetmenleri ellerine aldıkları, inceledikleri yapıtlarda herşeyden önce 'ticarî özellik' yani kâr getirici özellik arar. Yapıt, istediği kadar devrimci ve değerli olsun! Bundan onlara ne! O yayınevi her şeyden önce ticarî amaçlarla kurulmuştur. Amaçlar yerine getirilmezse, para kazanılamazsa değil değerlisi, hiçbiri basılamaz zaten. O nedenle, yayınevleri, halkın inançlarını, eğilimlerini

istismar edecek kitaplar ararlar daha çok. «**En iyi basımevleri ve en önemli kâğıt depoları kapitalistlerin elinde bulundukça, sermayenin basın üzerindeki egemenliği, bütün dünyada, hatta demokrasinin ve cumhuriyet rejiminin, örneğin en geliştiği Amerika'da bile en göze batacak, en haşin, en hayasız şekilde kendini gösteren bu egemenlik sürdükçe, basın özgürlüğü olamaz. Emekçilere, işçilere ve köylülere gerçek eşitliği ve gerçek demokrasiyi kazandırabilmek için, ilk önce sermayenin elinden yazarları ücretle tutup çalıştırmak, yayınevlerini satınalmak ve gazetelerin ahlâkını bozmak olanağının alınması gerekir. Bunun için de sermayenin egemenliğini yıkmak, sömürücüleri devirmek, bunların dirençlerini kırmak şarttır. Zenginlerin zengin olmak hürriyetine, işçilerin açlıktan ölmek hürriyetine kapitalistler her zaman «hürriyet» adını vermişlerdir.» (Lenin)**

Yazarlar, kapitalistlerin elinde bulunan yayınevlerine kendilerini sattıkça zenginleşirler ancak. Kendi istediklerini değil, yayınevlerinin istediklerini yazmak zorundadırlar. Kapitalistlerin elinde bulunan büyük yayınevleri ise halkın uyanmamasını isterler. Eğer herhangi bir kapitalist ülkede, emekçilerin uyanışı belirli bir hale gelmişse emperyalist örgütler, sözü edilen yayınevleri yoluyla, uyanışı kırmak, saptırmak yoluna girerler.

İşte ülkemizde tezgâhlanan CIA patentli iki afyon: «Tanrıların Arabaları» ve «Şeytan»

Biri yurdumuzda 200.000 adet basıldı, ö-

teki ise 5. baskıda. Yeni baskılarının yapılacağından kuşku yok. Her ikisi de fizik - ötesi güçlere inanmaya çağırmaktadır kitleleri. Kapitalist çevrelerce bu iki afyonun kalitesi oldukça iyi bulunmuş ve her iki kitap için düzenin bütün olanakları seferber edilmiş, yazarlarına ün ve servet kazandırılmıştır. Başka örnekleri sıralamanın yeri yok. Çünkü teker teker sıralamaya kalkışsak, elinizde tuttuğunu kitabın boyutları yetmez bu işe. Bu nedenle biz yine Soljenitsin'e dönelim. Sovyet vatandaşlığından atılan «İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün», «Kanserliler Koğuşu», «İlk Çember», Matriona'nın Evi», «Dava Uğruna», «14 Ağustos» ve «Gulak Takım Adaları»nın yazarının bilinen çevrelerce göklere çıkarılması, yukarıda sözünü ettiğimiz hesaplara dayanmaktadır. Milyonlarca emekçinin alınterine küfretmeyi marifet sayan bu ahlâksız adam, «kimin arabasına binerse onun düdüğünü çalacak» bir kişiliğe sahip olduğunu son kitabıyla bir kere daha ortaya koymuştur.

● /5

SOSYALİST DEĞİL, SAHTE BİR HÜMANİST

«Sen bu kavgada
bir nokta bile değil,
bir küçük eğri virgül,
bir zavallı vesilesin!...
Ben, kızabilir miyim sana?
Sen de bilirsin ki, benim adetim değildir
bir posta tatarına
bir emir kuluna sövmek,
efendisine kızıp
uşağını dövmek!...

Sen de bilirsin ki, jurnal esnafı, senin gibiler
tutulup kulaklarından birer birer
teşhir edilirler...»

(Nazım Hikmet — Bir Provokatör Üstüne
Hiciv Denemeleri)

Kimdir Soljenitsin? Pek çoklarının ileri sürdükleri ve iddia ettikleri gibi sosyalist mi? «Bir subay olarak hayata atılan, İkinci Dünya Savaşına katılan ve gençliğinde çeşitli komünist dernekleriyle faaliyet gösteren yazar, sosyalizme değil, fakat bunun Rusya'daki kötü uygulamasına karşı olduğunu her zaman söylemiş ve edebi kabiliyetini bu zihniyetle mücadele için seferber etmiştir,» diyor Türkiyeli bir yazar. Gerçekten de Soljenitsin gençliğinde Komünist Gençlik Örgütüne üye olmuş ve tutuklandığı zaman yaptığı savunmada «arı - Leninist» olduğunu söylemişti. O halde, «Soljenitsin'e çatan en belli başlı yazarlar olan Şolohov ve Fedin ne düşünürlerse düşünsünler, Soljenitsin'in eleştirileri rejimin kendisine yönelmez. Sosyalizme karşı çıkmak şöyle dursun, onun bambaşka üstün bir kimliği vardır gözünde; bir yazar dehasından çok iyi niyet, alçak gönüllülük ve coşku sayesinde meydana çıkardığı üstün gerçekler, bu buluşlar övülmeye değer,» (3) diyen Türkiyeli yazara hak vermemiz mi gerekecek?.

Kuşkusuz ki, hayır!

Çünkü aynı yazar, bir başka yerde şunları söylüyor:

«Bu büyük yazar düşünü ve yaratma gücünü nereden alıyor? Herhalde Tanrı'ya inancından olacak; ahlâk bozukluğunun, işlenen suçların, dine aykırı davranışların, haksızlıkların içinde, tüm düşleri yok olmuşken, umutları kırılmışken bu yıkıntıların ortasında, Tanrı'yı unutmaz, yalnız Tanrı ölmez.»

İyi mi?

Dönüp dolaşıp yine aynı soruyu soracağız: Kimdir Soljenitsin? En iyisi kendisinden öğrenmek ne olup olmadığını! 1970 yılında Nobel ödülünü kzandığı zaman, yazar bir söylev hazırlamıştı. Stockholm'e gidip okuyamadı o söylevi. (Ama yine de, bilinmeyen eller tarafından bütün dünya basınında yayınlandı o söylev. Bu da, ayrı bir konuya her neyse, geçelim!) İşte o söylevde kelimesi kelimesine şunları söylüyordu ünlü yazar. «Böylece doğruluk, iyilik ve güzellikten oluşan eski üçlemenin, bizim kendini beğenmiş birer maddeci olduğumuz günlerimizde düşündüğümüz gibi, boş ve kuru bir formül olmadığını anlıyorum!»

Bu açık anlatımdan çıkan şu:

«Önce sosyalisttim ama şimdi öyle değilim. Dünyayı doğruluk, iyilik ve güzellik kurtaracak!»

Doğruluk, iyilik ve güzellik şimdiye dek dünyayı kurtaramadığına göre, kusur insanlarda! Demek ki insanlar kötülük yaptılar doğruluktan yana olmadılar şimdiye kadar! Ama insanlık bundan sonra doğruluktan, iyilikten ve

güzellikten yana olursa kurtulur, barış ve esenlik içinde yaşar insanlar. Sosyalist olmaya ne gerek var? Değil mi ya? Herkes iyi ve namuslu olsun yeter!

Gördünüz mü ünlü yazarın dünyayı kurtaracak müthiş formülünü!

Ekmek yersen ekmek yemiş olursun

Su içersen su içmiş olursun!

İyilik edersen, iyilik etmiş olursun!

Vay canına!

7.000 yıl öncesine uzanan insanlık tarihinde bir tek düşünür, nasıl oldu da bu formülü bulamadı? Demek boşu boşuna rahatı kaçtı dünyanın. Boşu boşuna çekti insanlar üzüntüleri!

Doğru davranın, iyi olun demek yeter mi insanlara?

İnsanlar neden kötü olur, neden yanlış davranır, neden hırsızlık eder, neden adam öldürürler? Durup dururken, zevk olsun diye değil herhalde! Herşeyin bir nedeni var der bilimsel sosyalizm. Ben bu kitabı yazıyorsam; bunun bir nedeni var. Sen bu kitabı okuyorsan bunun da bir nedeni var. Ahmet ağlarsa, Mehmet gülerse, çocuğun hastalanırsa, hep birer nedeni var. Yoksulsan onun da bir nedeni var. Zenginsen, onun da. İşte sosyalizm insanları eşitsizliğe götüren bu nedenleri saptar ve ortadan kaldırmayı amaçlar.

Örneğin paranız yok. Bu aç kalacaksınız demektir. İnsan aç kalınca bedeninde bir takım fizyolojik değişimler olur. Midenizde karmaşık fakat oldukça düzenli bir takım kimyasal işlemler sonunda ağrı duymaya başlarsınız. Bu ağrı ve diğer fizyolojik sonuçlar sizi yiyecek aramaya yöneltir. Bu durumda yapacağınız tek şey, yasal yollarla sağlayamadığınızı, zorla elde etme olacaktır. Bu bir doğa yasasıdır. Gazetelerde bazı hırsızlık olayları okuyoruz. Hırsız, evin mutfağına giriyor önce, buzdolabındaki yemekleri yedikten sonra, evde ne var ne yoksa götürüyor. Kimisi de sadece karnını doyurmakla yetiniyor. Bu adamın yaptığı şey hırsızlıktır. Suç işlemiştir. Doğru bir harekette bulunmamıştır. O halde yapılacak şey nedir? Yapılacak şey, o adamın bu kötülüğü yapmasının nedenini ortadan kaldırmaktır. Yani o adamın karnını doyurmaktır.

Demek, insanların aktöreli davranmamasının, kötü olmasının nedenleri var. Bundan çıkarılacak sonuç, insanlara 'iyi ol, doğru davran' diye öğüt vermenin yeterli olmadığı, bunun yerine onları kötülük yapmaya iten nedenleri saptayarak ortadan kaldırmanın en iyi yol olduğudur.

Bütün Kutsal Din kitaplarında insanlara 'iyi olmaları, iyilik yapmaları' emredilmiş midir? Tanrı, iyilik yapan kullarına 'cennet' vadetmemiş midir; kötülük yapanları 'cehennem' de cezalandıracağını söylememiş midir? Peygamberler, ümmetlerine, ahlâklı olmalarını, iyilik etmelerini öğütlememişler midir?

Ama yine de, kan gövdeyi götürmüş, insanlar birbirlerini tavuk boğazlar gibi boğazlamış, yoksulluk devam etmiş, açlıktan ölenlere seyirci kalmış karnı toklar..

«Ne gökten necat geldi, ne bir parça merhamet
Çalışan esirlere İsa, Musa, Muhammet,
Sade bir satır dua, bir tütsü buhur verdi
Masal cennetlerinin yollarını gösterdi.
Ne beş vaktin ezanı, ne Anjelüs çanları
Zincirden kurtarmadı yoksul çalışanları
Yine biz köleleriz, efendilerimiz var,
Yine her mel'un taşı yosunlaşmış bir duvar
Esir - efendi diye koymuş da adlarını,
İki bahta ayırmış arzın evlâtlarını.
Efendi işletiyor, esir işliyor yine.
Yine efendilerin gümüşlü sofrasından
Kar gibi ekmeğinden, şarap dolu tasından
Kırıntı, artık bile düşmüyor işliyene.
Yine biz esir geçen her günün akşamında
Eve sade bir lokma ekmek getiriyoruz.
Gece yağmur inlerken evimizin damında,
Isınabilmek için güneşi bekler gibi
Birbirine sokulan hasta köpekler gibi
Yırtık yorganımızın altında titriyoruz.
Çiftimiz, balyozumuz, sonsuz çalışmamızla,
Asırlardır bağrında inliyen kazmamızla
Heyecana geldi de kara toprağın kalbi,
Kendini teslim eden taze bir kadın gibi
Çiçeklerle donandı dünya isimli ağaç.
Biz bu ağacımızın dibinde ölürken aç,
Efendiler gösterip sırıtan dişlerini
Birer birer topluyor bütün yemişlerini...»

(Nazım Hikmet / 1921)

Neden?

Çünkü iyiliği istemek yetmez de ondan. Kuşkusuz bu insancıl bir tavırdır. Hepsi bu kadar! Adına hümanizm diyoruz biz bunun. Ne ki amacı dünyayı değiştirmek ve Gorki'nin dediği gibi «bütün ırk ve ulusların işçilerini sermaye zincirlerinden kurtarmak» olan humanizmayı, sahte humanizmadan ayırt etmesini biliyoruz. «Sahte humanizma derken de şunu söylemek istiyoruz: Güya bütün insanlara şefkat ve sevgi duyduğunu söyliyen, aslında ise insanlığa ve insanların gerçek mutluluğuna karşı ilgisiz kimselerin «avutucu» güzel sözlerinden başka bir şey olmayan humanizma. İnsanların kurtulması ve insanlığın mutluluğu hiçbir zaman pasif bir humanizma yolu ile elde edilemez.»

Gerçekten de, Soljenitsin gibi, iyilik, güzellik ve namus gibi kavramları, salt insana yönelmiş bir ilgi olarak anlamazsak; onun somut özünü kavrarsak, herşeyden önce çağımızın toplumsal, ekonomik, politik büyük sorunlarına, milyonlarca insanın yoksulluk altındaki durumlarına, insanın daha iyi ve daha haklı bir yaşayışa karşı özlemine yönelmiş bir çözüm arayacağız demektir. Bu çözüm ise, insanın başka bir insan tarafından sömürülmesini engelliyecek bir düzene kavuşmakla gerçekleşebilir. Çağımızın humanizmasıdır bu, sosyalizm diyoruz adına. Demek ki iyiliktir sosyalizm, güzelliktir ve namustur. İnsanın sömürülmesine ve kapitalist löpçülüğüne dayanan ilişkiler sözünü ettiğimiz

humanizmanın özüne aykırıdır. Kapitalistlere 'insanları sömürme' denebilir mi? Denebilir belki denmesine, ama denirse ne olur? Hiçbir şey olmaz. Kapitalist sömürüsüne devam eder. Çünkü kapitalizmin iç çelişmesidir bu. Yani varlığının nedeni! Sömürme olmazsa ne kapitalizm olur, ne emperyalizm! Eğer bir sahte humanist gibi davranırsak, kapitalistlere, 'hakkımızı verin, bizi sömürmeyin' dersek sadece, onlara kendimizi sömürtme özgürlüğünü vermekten başka birşey yapmış olmayız. Bu ise hem çağ dışı bir tutumdur, hem de hiç güzel bir davranış değildir.

O halde, sahte, pasif hümanizma, iyilik yapayım derken kötülük etmektir.

Soljenitsin pasif hümanisttir!

Kaş yapayım derken, göz çıkartmaktadır bu yüzden!

Eğer gerçekten o romanları, salt iyilik olsun diye yazmışsa elbet! O vakit, Sovyet yöneticilerinin onun akıl hastanesinde neden tedavi ettirmedikleri meraka değer. Çünkü insanın böylesine budalaca şeyler yazabilmesi için ya akıl hastası, ya cahil, ya da namussuz olması gerekir.

● / 6

YAŞAMI ÜZERİNE

«Beli hançerli bir İsaya benziyor resmin
Sivriliyor kitaplarından ismin
sivri yosunlu ucundan
kızıl kan
damlayan
yeşil bir diş gibi
Her kitabın
diz çökmüş önünde Rabbın
kara kuşaklı bir keşiş gibi...
Sen bu kıyafetle mi bizi kandıracaktın,
inandıracaktın?

Biz, İsa'nın vuslatını bekleyen
bir rahibe değiliz ki!
.....
Behey tilkilerin şahı tilki
Çalarken satırların zafer düdüğü,
küçük bir taş parçasının en küçüğü
imparatorların imparatoru gibi çıkınca karşına
hemen anlaşmak için,
bir kapı açıyorsun
binip Allahın sırtına
soldan geri kaçıyorsun!»

(Nazım Hikmet — Berkley)

Bir sanatçının yaşam görüşünü, felsefesini belirleyebilmek için kuşkusuz bir sözü yeterli olmaz. Yaşam öyküsünü ve yapıtlarındaki bildiriyi bilmek, incelemek, araştırmak gerekir herşeyden önce. Hele bu sanatçı, dünyanın büyük bir kısmında «büyük» ve «evrensel» olarak nitelenmişse!

Aleksandr Soljenitsin 1918 yılında Sovyetler Birliğinin Kislovodsk kentinde doğdu; annesi öğretmen, babası subaydı, fakat küçük Soljenitsin'in doğumundan altı ay sonra babası öldü. Rostov'a taşındılar. İlk gençlik yıllarını bu kentte geçirdi. Don kıyılarını kasıp kavuran ve 1923 yılına kadar süren olaylar, ihtilâl, karşı ihtilâl, haydutların girişimleri onun hiç anımsıyamadığı ilk gençlik yıllarına rastlar. Sonra sular durulur ve Soljenitsin düzgün bir eğitim yapar. Rostov'da tamamladı orta eğitimini, sonra aynı kentteki Üniversite'ye devam

etmeye başladı. Matematik bölümünde okuyordu. Bu arada edebiyat kurslarını da izliyordu. Nihayet üniversiteyi üstün bir başarı göstererek bitirdiği zaman marksizmi benimsemişti. Bu nedenle Komünist Gençlik Örgütüne üye oldu. Bu sırada edebiyat vazgeçilmez bir tutku olmuştu onun için. Lermantov'un şiirlerinin etkisi altındaydı.

Tam bu sırada İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinden orduya katıldı. O güne kadar genç Soljenitsin sıkıntılı bir yaşam sürmemişti. Babasının yokluğuna rağmen, annesi ona burjuva hayatı yaşatmıştı. Bu nedenle savaş üzerinde olumlu bir etki yapmamıştı. Artık Stalin'in yönetimini ve onun savaş stratejisini benimsemiyordu. Bunu her yerde açıkça söylemekten ve ulu orta yöneticileri eleştirmekten çekinmiyordu. Ama herşeye rağmen marksist-leninist ilkelere bağlıydı hâlâ. İşte o günlerde, başka bir cephedeki arkadaşıyla yazışmaya başladı. Mektuplarında Stalin'e küfrediyor ve onun yönetimini yeriyordu. Bolşevik devriminin 1929 yılına kadar sürdürdüğü eylemlerden yana olduğunu, ama daha sonra Stalin'in başvurduğu yöntemlere karşı olduğunu yazıyordu. Hattâ kollektivizasyonu hiç istemeyen Bukarin'in tutumunu da yadırgamıyordu. Ne ki, hızlı bir endüstrileşmeye dört elle sarılan Troçki ve çevresindekileri hiç bağışlamıyordu. Bukarin'e duyduğu sempati 1936'daki Anayasayı hazırlamış olmasından ileri geliyordu; 1945 kışında ise Soljenitsin tutuklanıyordu. Tutuklanmadan az önce karşılaştığı bir olay ünlü Sovyet yaza-

rının vatandaşlıktan çıkarılmasının nedenlerinden biri olan 'Gulak Takım Adaları' adlı yapıtının kapağını süsleyecekti. Yıkıntı halindeki Alman tank ve toplarının arasından geçen birliklerin yanında giden atlı bir çavuşun, belden yukarsı çıplak ve kan içinde olan, güçsüzlükten sendeleyen **Vlassov** ordusundan bir asker kaçağını atın üstünden kamçıladığını görmüştü. Kaçak kendisine yaklaşarak, «Subayım! Subayım!» diye seslenerek yardım istemişti. Fakat Soljenitsin araya girmekten kaçınacaktı.

Bu olay Soljenitsin'in kişiliğinde büyük yaralar açacaktı. Sovyet yazarı bu anıyı çok açıklayıcı bir olay saymakta. Kamçılı çavuş, herhangi bir totaliter iktidarı, kan içindeki adam Gulag halkını (toplama kamplarında yaşayan tutukluları), aldırış etmeyen subay da Rusların ve bu gerçekleri bilen insanların tümünün takındıkları tutumu ortaya koymaktadır.

Soruşturması sırasında Soljenitsin, ancak birliğini kuşatılmaktan kurtardığını ve anti-leninizme bağlılığını belirterek kendisini savundu.

Bundan sonra Soljenitsin sekiz yıl süreyle çeşitli toplama kamplarında ve cezaevlerinde bulundu. Karaganda kampındaki tutukluluğu «İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün»ü, Şaraşkada'ki yaşamı «İlk Çember»i oluşturacaktı. 1953'te, cezasının sekizinci yılında Stalin'in ölümüyle Soljenitsin'in hayatı yeniden değişti. Özel kamplar kaldırılmıştı. Cezası sür-

güne çevrildi. Kazakistan'daki bir kasabaya yerleşti. Kasabanın ortaokuluna matematik ve fizik öğretmeni oldu. İlk kalem denemelerini bu kasabada yapacaktı. Ayrıca, yine bu dönemde kansere yakalanacak ve kurtulacaktı. Bu olay da, Kanserliler Koğuşu için yazarına büyük bir malzeme sağlayacaktır.

Kazakistan'daki üç yıllık sürgünlüğü sona erdiğinde ilk yapıtı da tamamlanmıştı. Bu yapıt, **İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün** adını taşıyordu. Bu kitapta, daha sonraki sayfalarda da belirtildiği gibi, mistik bir düşünce egemendir. Soljenitsin, ilk romanını kaleme almaya başladığında, çoktan dünyaya görüşünü seçmiş bulunuyordu.

Daha 1946 yılında, yani tutuklanmasından bir yıl sonra, Butirki cezaevinde hiristiyanlığı benimsemiş ve kabul etmişti. Soruşturması sırasında marksist - leninist ilkelere bağlı olmakla kendini savunan Soljenitsin'i böyle birdenbire «hidayete» erdiren olay ne idi? Dünya görüşünün değişmesinde neler rol oynamıştı? Bu sorulara karşılık aramak için onun gençlik yıllarında gerçekten sosyalist, devrimci ve marksist - leninist ilkelere bağlı olduğusu kabul etmek gerekir herşeyden önce. Oysaki, kendi açık anlatımına rağmen, sosyalist ilkelere bağlı olduğunu söyleyebilmek oldukça güçtür.

Çünkü sözü geçen yıllarda, Sovyet Rusya'da, marksizmin bilgi kaynakları sınırlıydı. Kaldı ki, sınırlı da olsa, bu kaynaklardan yararlanabileceği sırada savaş patlamıştı. Öğre-

nim yıllarında ise, geleneksel Rus edebiyatına düşkünlüğü bu alanda çalışmalar yapmasına, daha doğru bir deyimle düşünmesine olanak bırakmamıştı. Ve bütün bunlar bir yana, 1963 yılında Matriona'nın Evi adlı yapıtı üzerine yapılan eleştiriler dolayısiyle yaptığı bir konuşmada açıkça, hiçbir yanlış anlamaya mahal bırakmıyacak şekilde sosyalizmden yana olduğunu belirtiyor ve şunları söylüyordu: «Toplumdaki hatâlar, yanlışlıklar edebi eserlerle de açıklanmalıdır. Gizlilik, yeni yanlışlıklara yol açar. Sosyalist bir toplum yanlışlıkları, haksızlıkları düzelttikçe gelişir» Oysa ki, Soljenitsin o güne kadar yayınlanan tüm eserlerinde, bunun tam tersini savunuyor ve mistik dünya görüşünü propagandasını yapıyordu.

İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün, Novi Mir dergisinin Kasım sayısında yayınlanmaya başladı. İki hafta içinde Sovyet Rusya içinde büyük bir üne kavuştu Soljenitsin. Yapıt, 1963 başlarında İngiltere, Amerika, Fransa başta olmak üzere yedi ülkede birden yayınlandı. Aynı yıl içinde, Novi Mir dergisinde «Matriona'nın Evi» ile «Dava Uğruna» yayımlanacak, Sovyet yazarlarının büyük bir bölümünün tepkisine neden olacaktı. Soljenitsin, bu tepkiler üzere yukarıda sözünü ettiğimiz konuşmasını yapacak ve yeniden sosyalistliğini ilân edecekti. Ne ki, Sovyet yazarlarının 1963 Haziran'ında Leningrad'da yaptıkları büyük toplantıya davet edilmeyenler arasında Nekrasov ve Paustosvki ile birlikte o da bulunuyordu.

Takke düşmüş, kel iyice görünmüştü.

Soljenitsin, Stalin'i ve zamanının yönetimini eleştirmekle yetinmiyor, doğrudan doğruya sosyalizmi hedef alıyordu. O güne kadar, Sovyet Rusya'da yayınlanan üç yapıtında da bu açık açık sırıtıyordu. Sorun, tekrarlanmaması için geçmişin hatalarına eğilmek değil, sosyalizm düşmanlığı yapmaktı. Artık, yazdıkları Yazarlar Birliğince dikkatle okunuyordu. Ünlü yazar İlk Çember ile Kanserliler Koğuşu'nun müsvettelerini CIA yardımıyla dış ülkelere çıkartıp orada yayınlatma olanağını rahatlıkla bulacaktı.

Nihayet, 1969 yılı Kasım'ında Yazarlar Birliğinden atıldı. Fakat bu olay onu yeterince sarsmayacaktı. Çünkü eserleri dış ülkelerde yayınlanıyor ve İsviçre bankalarında dünyalığı birikiyordu. Öte yandan emperyalist örgütler onu kapalı, açık, dolaylı, dolaysız yollarla özgürlük savaşçısı ilân ediyor ve bütün dünyaya böyle tanıtıyordu. Bu nedenle kendi ülkesinde foyası çıkan Soljenitsin'i, dünyanın pek çok yerinde aydınlar, entellektüel burjuva sosyalistleri hâlâ sempatik buluyor, hatta yer yer alkışlıyordu. Bu yaygın propagandanın, batıya açılma çabalarında olan Türkiye de etkisinde kalacak ve Soljenitsin'in yapıtlarını basıp yayınlayan bazı yayınevleri sol düşünceye, devrime hizmet yaptıklarını sanacaklardı.

1970 yılında, bu yaygın propaganda sonucunda Soljenitsin Nobel'i kazandı. «Zamanında Gorki'yi, Tolstoy'u, bugün Aragon vb.'ları «es» geçen Nobel'in Pasternak'tan sonra Soljenit-

sin'e verilmesini «mutlu bir raslantı» olarak görmek ya da bu iki yazarın öbür yazdıklarımızdan daha üstün değerler taşıdıklarını öne sürmek mümkün değildir. Pasternak son derece özgün ve güçlü bir ozandı. Ama salt kapitalizmin işine geldiği için ödül Jivago namlı uyuntu romanına verildi. Solukları kesilene dek tepinip durdular talihsiz ozanın üstünde. Sonra unutulmuşluğun karanlığına bırakıp defolup gittiler... İşleri bitmişti.» (4)

Ne ki, hiç değilse Pasternak, ödülü geri çevirdi ve «romanın çevresinde tezgâhlanan politik kampanyanın ölçülerini görünce bu tevcihin —Nobel'in— bugün korkunç sonuçları açıkça beliren bir politik girişim olduğuna kani oldum,» diyebildi.

Oysa, Soljenitsin Nobel ödülünün kendisine verilmesini uygun gören kapitalist çevrelerin bu tevcihini karşılıksız bırakmıyacak, Gulak Takımadaları adlı romanıyla sosyalizme, binlerce emekçinin alın terine küfrederek borcunu ödeyecektir.

Yapıt, yine CIA aracılığıyla yurt dışına çıkarılarak ve İsviçre'de Almanca, Fransa'da Rusça basılarak kullanılmaya başlanacaktı. Bu arada Radyo Liberty, Batı Alman Radyoları, BBC ve İsviçre radyoları, haftada toplam doksan saati bu kitaba ayıracak ve sosyalist ülkelere yaptıkları Rusca yayında eseri satır satır okuyacaklardı. Çünkü bu kitapta Soljenitsin, batılı kapitalist ve emperyalist çevrelere yaran-

mak için bütün becerisini kullanmış, sosyalizmi «içimizi kemiren mikrop» olarak tanımlamıştı. Yapıtta, şu satırlar yer alıyordu: «Kötü Stalin'in bozduğu iyi devrim safsatasına bir son verelim. Sosyalizmin bütün aksaklıkları bir sürelik yanılgıdan ileri gelseydi, Kızıl Meydan'daki anıt-kabirden «kötü-ruh» atılalı on yıl geçmesine rağmen, neden daha bunlar sürüp gidiyor. İçimizi kemiren, hepimize bulaşan geçmişteki mikrop Stalin döneminde değil 1917 Ekiminde başlamadı mı?»

Bu cümlelerle, Soljenitsin daha önce bütün söylediklerini yadsıyordu. Ama aslına bakılırsa onun bütün yaşamı bundan ibaretti. Daha önce söylediklerini yadsımak. Yarın da, bunları yadsıyacağına kimse garanti veremezdi.

Bu olay, bardağı taşıran damla olmuş, Soljenitsin'e karşı SSCB Savcılığında dava açılmıştı. Savcılıkça açılan dosya 3/47/74 numarasını taşıyordu. Dava, vatana karşı ihanetten ve Sovyet Rusya'ya karşı yürütülen düşmanca faaliyete yardımcı nitelikte olan eylemlerden dolayı doğan sorumluluğu öngören RSF'SC Ceza Kanununun 64. maddesi gereğince açılmış bulunuyordu.

Sovyet yazarı 8 Şubat 1974 tarihinde 17.00'de ifadesi alınmak üzere savcılığa davet edildi. Soljenitsin bu çağrıya karşılık vermedi. 11 Şubat 1974 tarihinde kendisine ikinci kez celp gönderildi.

Postacıdan, savcılığın ikinci davetini alan

yazar, doğruca daktilosunun başına geçti ve kesin bir şekilde çağrıya uymayacağını bildirdi: «... hiçbir devlet ilgilisinin sorgusuna icabet etmiyeceğim.»

Sovyet yazarı Soljenitsin'in yasalara karşı gelmesi üzerine, savcılık kararıyla ve RSFSC Ceza Kanununun 73. maddesi gereğince zorla sorguda bulunmak üzere getirilmesine karar verildi. 12 Şubat 1974 tarihindeki Lefortova'daki Soruşturma Koğuşuna getirildi.

Baş savcı yardımcısı Mihail Malyarov, ünü ülkesinin sınırlarını aşan Sovyet yazarı Soljenitsin'e, aleyhinde dava açıldığını ve ön tedbir olarak tutuklanmasına karar verildiğini açıkladı.

Soljenitsin ceza yasaları hakkında bilgisi olmadığını söyleyerek, ilgili 64. maddenin kendisine açıklanmasını istedi. Daha sonra savcı yardımcısı Mihail Malyarov, Puşkin sokağı 15 /A'daki çalışma bürosunda, Soljenitsin'e dava dosyası hakkında bilgi verdi. 3/47/74 sayılı dosyada yer alan çok sayıdaki dökümanda, Soljenitsin'in, Sovyet düzeninin baltalanmasına yönelik eylemleri düzenli ve bilinçli bir biçimde yürüttüğü, uluslararası yumuşama sürecini başarısızlığa uğratmak ve «soğuk savaş» ı diriltmek isteyen en gerici güçlerle işbirliğinde bulunduğu ileri sürülüyordu. Daha sonra savcı yardımcısı, 19 Ağustos 1938 tarihli «Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Vatandaşlık Kanunu» nun 7. maddesine, ülkenin yönetim mercisi olan SSCB Yüksek Sovyeti Prezidyu-

mun kararlarına aykırı davranarak, SSCB vatandaşlığı ile hiçbir şekilde bağdaşmayan ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine zarar veren eylemlerinden dolayı A. Soljenitsin'in vatandaşlıktan çıkarılmasına karar verildiğini açıklayacaktı.

Kararın okunması sırasında, ünlü yazar şaşırmış ve yüzü kireç gibi bembeyaz kesilmişti.

Soljenitsin için artık yapacak başka bir şey yoktu.

O sırada, hatırlaması ve üzerinde düşünmesi gereken bir konuyu onun yerine SSCB Baş Savcı Birinci Yardımcısı Mihail Malyarov hatırlatmıştı. İstediği zaman ailesini de yanına çağırabilirdi.

Hikâyenin bundan sonraki bölümü, herkesin malûmu!..

Yapıtlarını göğe çıkaranlar, kişiliği hakkında aynı şeyleri söylemiyorlar nedense.

Örneğin, Polonya asıllı, 1939'dan 1946'ya kadar Rusya'da yaşamış, Soljenitsin'in kendisinden yedi yıl önce öğrenimini sürdürdüğü üniversitede okumuş, 'Gulak Takımadaları' yazarı gibi Kızıl Ordu saflarında savaşmış ve onüç ay toplama kamplarında bulunmuş bir başka yazar K.S. Karol, ünlü yazarın gerçeklerden söz etiğini belirtirken, kişiliği hakkında şunları yazmaktan kendini alamıyor: «Varlığını korumak, sürdürmek için Soljenitsin kimi yaşam

kurallarını ilke kabul etmişti: «Salt kendini düşünmek' «'Herşeyi şüpheyle karşılamak,' 'başkasından hiçbir şey beklememek.' 'Her yardım önerisinin arkasında bir yalan ya da bir tehdit gizlidir.'

Yaşamı ve yapıtları, K.S. Karol'un bu sözlerini kanıtlamakta gerçekten.

Özetlersek:

1— Üniversiteyi bitirdiği zaman marksizmi benimsediğini öne sürdü. Bu nedenle Komünist Gençlik Örgütüne üye oldu.

2— Tutuklandığı yıl (1945 kışı) marksist - leninist ilkelere bağlılığını yineledi.

3— 1946 yılında ise Hiristiyanlığı kabul etti.

4— 1953—1958 yılları arasında İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün'ü tamamladı. Yapıtta Stalin yönetimini eleştirirken mistik dünya görüşünü savundu.

5— 1963 yılında, Dava Uğruna ve Matriona'nın Evi yayınlandı. Yine bu kitaplarda sosyalizmi eleştirdi.

6— Sovyetler Birliği'nde yayınlanan kitapları hakkındaki eleştiriler yoğunluk kazanınca, sosyalist olduğunu tekrarladı.

7— 1969 yılı Kasım'ında Yazarlar Birliğinden atıldı. O sırada İlk Çember ile Kanserliler Koğuşu adlı romanları yayımlanmıştı dış ülkelerde. Bu iki romanda da, yazarının meta-

fizik dünya görüşü ağırlığını duyuruyordu. Soljenitsin, Stalin yönetimini suçladığını ve sosyalist ilkelere bağlılığını tekrarlamak zorunda kaldı.

8— Ve 'Gulak Takımadaları' olayı patlak verdi 1974'de. Artık yapıtta açıkça sosyalizme küfrediliyor ve Soljenitsin kendini saklamak gereğini duymuyordu.

Soljenitsin'i öve öve bitiremiyen K.S. Karol'un şu sözleri ise oldukça ilginç:

«Şunu da belirtmek zorunlu; «Gulak Takımadaları» ndaki bildiriye hiçbir zaman kesin bir program gözüyle bakmamalı, tanıtlamayı bırakıp politik sorunlara değindikçe yazar karşıtlıklara bile düşüyor. Soljenitsin kimi toplumsal gerçeklere gereken değeri vermiyor; Zinoviev, Kamenev, asıl Bukarin gibi yeterli siyasal kültüre sahip değil, dış dünyayı da az tanıyor; bütün bilgisi Lubianka'da tanıdığı Almanya'daki işgal ordusunun eski subaylarından ya da öteki savaş tutukluluklarından öğrendiklerini aşmıyor...»

Gerçekten Nobel kazanmış yazar, vatandaşlıktan atıldıktan sonra İsvicre'de kapısının önünden ayrılmayan gazetecilere öfkeli bir sesle şunları söylerken, Sovyetler dışındaki dünyayı pek az tanıdığını kendi ağzıyla itiraf ediyordu: «Söylemediğim şeyleri yazıyorsunuz; hiçbir zaman söylemeyeceğim şeyleri de... Ben bunun sadece Sovyetler'de olduğunu sanırdım. Yanılmışım.» Soljenitsin, elbetteki bunu ahlâk-

sal bir sorun olarak görüyordu. Oysa sorun tamamen ekonomikti. Gazeteciler, Soljenitsin'in değil, patronlarının söylediklerini yazmak zorundaydılar.

● /7

SOLJENİTSİN NEREDEN GELİYOR?

Daha sonra yapıtları ele alınırken de görüleceği gibi Soljenitsin Ekim devriminin getirdiği her şeye çamur atmaya çalışan, sosyalizmi insanları yiyip kemiren bir mikrop gibi göstermeye çalışan bir karşı - devrimcidir. Peki, böylesine bir devrim düşmanı nasıl oluyor da Sovyetler'de ortaya çıkıveriyor? Soruna bu açıdan bakıldığı zaman —ki bu bakış açısı elbette sınıfsal olacaktır— herşey büyük bir açıklıkla ortaya çıkacaktır. Sınıf kavgası, sosyalizmin kurulmasıyla sona ermez. Bu gerçek,

bütün sosyalist ülkelerde görülmüş ve kimi zaman acı bir şekilde yaşanmıştır. Sosyalizmi gerçekleştirmiş ve siyasal sistem olarak kabul etmiş ülkelerde, burjuvazinin kapitalizmi geri getirme çabaları bir süre daha varlığını sürdürür. Kaldı ki, emperyalizm dünyada var olduğu sürece, sosyalist ülkelerde burjuvaziyi hortlatma mücadelesi sürüp gider...

Yüzyıllardır geniş halk yığınlarını baskısı altına almış burjuva ideolojisi, toplumun bütün gelenek ve göreneklerie sinmiştir bir kere. Ayrıca toprak ağaları ve burjuvaziden arta kalan bütün gerici alışkanlıklar, elbette bir süre daha varlığını sürdürecektir. Sovyetler Birliği'nde Ekim ihtilalinden bir süre sonra görülen revizyonizm hareketleri işte bu gerici alışkanlıkların dişlerini yeniden göstermeye başlamasıyla ilgilidir. Soljenitsin olayı da işte bu revizyonizm ile emperyalizmin devrime karşı yürüttüğü yoğun saldırının kaçınılmaz sonuçlarından biridir. Bu nedenle Soljenitsin'e «Beyaz Rusların Sonuncusu» denmiştir.

Sovyetlerde Soljenitsin olayı nasıl değerlendirilmektedir şimdilerde. Sıradan Sovyet vatandaşları bu gerici romancı hakkında neler düşünmektedirler? Sovyet Rusya'ya yaptığı geziye ait izlenimlerini «Bugünkü Rusya» başlığı altında 7 gün dergisinde yayınlıyan Jale Candan'ın bu konuyla ilgili saptamalarına birlikte bir göz atalım isterseniz:

«Golan tepelerindeki stratejik noktalar, petrol krizi o günlerde önemli sorunlardı. Bun-

lar üzerinde konuştuktan sonra yavaş yavaş kafamızdaki başlıca soruya: SSCB'inde, son zamanlarda entellektüeller arasında oluşan muhalefet sorusuna yöneltiyorduk ki, Nikolai Smetann, düşüncelerimizi okumuşcasına, biz söylemeden birden Soljenitsin adını ortaya atıverdi.

Oysa ki biz yalnızca,

— Detand politikanın, ülkenin iç sorunlarını da kapsayabileceğine inanıyor musunuz, diye sormuştuk.

Güldü:

— Bu taşın altından Soljenitsin çıkar, dedi. Durdu, düşündü.

Ama İngilizce kelime mi arıyordu, yoksa uygun bir formül mü, belli değildi. Çünkü sonradan Soljenitsin'den çok rahatlıkla söz edebilecekti. İlerde konuşma olanağını bulduğumuz birçok Sovyetler gibi gazeteci Smetanir de, Nobel Edebiyat ödülünü kazanan ünlü yazarın aklından hafifçe kaçık olduğuna inanıyordu. Bu inancından samimi bulunduğu da muhakkaktı. Smetanin'e göre Soljenitsin, hiçbir yazısını artık Rusya'da bastıramıyacaktı. Çünkü tarihi gerçekleri işine geldiği gibi değiştiriyordu. Madem ki batılılar, onu seviyorlardı, en iyisi gidip orada yaşaması idi, böylece batılı dostları da, çok geçmeden onu, daha yakından tanıma olanağını bulacaklardı. Bu sırada bir soru daha sıkıştırdık ve bu tür cezaların dışarda Stalin

dönemine geri dönüş biçiminde değerlendirildiğini hatırlattık. Cevabı bu kez çok çabuk oldu :

— Öyle olsaydı, Soljenitsin, tüm bu yaptıklarından sonra herhalde, bugün Avrupa'da rahatlıkla dolaşamazdı, dedi.

Ve birden heyecanlanarak ekledi:

— Bir yazısında, Leningrad muhasarası sırasında nazilere teslim olan bir hain kumandanıövdü ve onu, kendisine yiyecek gönderilmediği için, adamlarını kurtarmak içinteslim olan bir kahraman olarak tanıttı... Buna tahammül edilir mi, siz bir İstiklâl savaşı verdiniz, anlarsınız... Gidin, Leningrad'da sokaktaki adama Soljenitsin'i sorun, size vereceği cevabı göreceksiniz... Çünkü, Leningradlılar kurtuluş savaşı yaptılar ve öldürdüler, kimin hain kimin kahraman olduğunu iyi bilirler. Soljenitsin Lenini'de kötülüyor! Birisi Atatürk için yanlış şeyler yazsa, ne yaparsınız?»

Mediha Altuğ söze atıldı ve heyecanla :

Hiç hoşlanmayız ama tek tük olsa yazan olabilir, dedi.

Türkçe çevirmenliği beceremediği için bir kenarda, üzgün duran rehber gazeteci Stamanin'e hitaben:

Evet yazabiliyorlar, diye doğruladı.

Kısa bir süre Türkiye'ye gelmişti ve ülkemizdeki basın özgürlüğü hakkında Nikolai Stemanin'den daha çok bilgi sahibi idi.

Söz, basın ve fikir özgürlüğü konusuna geçmişti. Ama üzerinde çok fazla tartışmadık çünkü Smetann bu konuda Sovyet gerçeğini rahatlıkla ve su götürmez biçimde anlatıvermişti:

Bizde tartışma ve fikir özgürlüğü bir noktadan sonra başlar diyordu: Buna isterseniz marksist nokta diyebilirsiniz. İnsan sömürüsüne yol açabileceğini düşündüğümüz kapitalist ekonomi ve tüm kapitalist yöntemler biliyorsunuz reddedilmiştir ülkemizde.. Bu başlangıç noktasından, geriye gitmek, ne bileyim, başka toplumlarda örneğin hırsızlığın, kötülüklerin tartışılmasının kabul edilmesi önerisi nasıl bir etki yaparsa öyle bir aykırılık yaratır. Ama marksist düşüncenin başladığı yerde tartışma özgürdür, fikir her alanda özgürdür... Şunu demek istiyorum ki insan hem marksist hem kapitalist olamaz.»

Akan sular durmuştu. İşi tatlıya bağlamak gerekiyordu.

Yani bir kurşunla iki tavşan vurulmaz diyorsunuz, dedim.

Bizim deyimleri çabuk öğrendiniz, diye cevap verdi.

Bizde benzerleri var da onsan, örneğin —bir taşla iki kuş vurulmaz— bir koltuğa iki karpuz sığmaz, deriz.

Bir süre de değişik ülkelere ait atasözleri ve deyimler arasındaki benzerlikleri görüş-

tik. Ve birbirimizden, deyimler ve Ata sözleri öğrenmiş olarak, dostça ayrıldık.

Gazeteci Nikolai'nin, Soljenitsin'in Sovyet Rusya'daki itibarı üzerinde söylediklerinin gerçeklerden hiç de uzak olmadığını çok geçmeden öğrenecektik. Nobel Edebiyat Ödülünü kazanan bu ünlü yazar, kendi ülkesinde gerçekten sevilmiyor, hem de ciddiye alınmıyor... Ondan söz ederken, onu içtenlikle küçümseyen bir halleri var Sovyet vatandaşlarının. Leningrad'da bizi gezdiren mihmandarımız Ravil Gilyazetdinov'un düşünceleri Smetanin'kine o kadar eşti ki, şaşırdık. Smetanin'le Novosto ajansının Puşkin meydanına bakan küçük odasında, bir Mart sonunda konuşmuştuk. Soljenitsin'in Sovyet yöneticilerine yazdığı mektubunu, tam bir ay sonra, Nisan sonunda açıkladı. Ünlü yazar bu mektubunda, yöneticilerden hem komünizmi hem de batı usulü demokrasiyi reddeden eskiye dönük bir yönetime, bir geleneksel rejime yönelmelerine istemiştir. Bu yeni rejim din ve tarıma dayalı bir güçlü ve otoriter Rusya hayaline dayanmaktadır. Faşisttir. Bu mektubunda, Soljenitsin Marksizmi zaten Rusya'ya yabancı, Rusya'nın üzerine, batıdan gelerek çökmüş bir karanlık bulut olarak nitelemiştir. Fakat yazar aynı biçimde gine batı icadı kentleşmeye ve endüstrileşmeye de karşıdır. Soljenitsin'e göre ekonomik gelişim yalnız gereksiz değil insanlık için zamanda son derece de zararlıdır. Ünlü Newsweek dergisi 29 Nisan hayranlarını, bu mektupla şaşkınlık ve dehşet içinde bıraktığını yazmıştı. Çünkü bu mektu-

bunda yazar Rusyanın insancıl bir otorite rejimine geçmesini tek yol olarak göstermiş, Rusya budur, onu değiştirmekten vazgeçin— demiştir.»

Bu mektubun Kremlin yöneticileri ile sokaktaki Sovyet vatandaşının üzerinde yarattığı etki, gülümsemeden ibaret olacaktı...

● / 8

YAPITLARI YA DA METAFİZİĞE ÖVGÜ

«Behey! kaburgalarında ateş bir yürek yerine
idare lambası yanan adam!
Behey armut satar gibi
sanatı okkayla satan sanatkâr!
Ettiğin kâr
kalmıyacak yanına!
Soksan da kafanı dükkânına,
dükkânını yedi kat yerin dibine soksan;
yine ateşimiz seni
yağlı saçlarından tutuşturarak
bir türbe mumu gibi damla damla eritecek!
Çek elini sanatın yakasından

çek!
çekiniz!
.....
Fakat bugün
ağzımızda ateş borularla
çalınıyor yeni sanatın marşı!
Yeter artık Yenicami tıraşı,
Yeter!
Ayağa kalkın efendiler...»

(Nazım Hikmet — Ayağa Kalkın Efendiler)

Yalnız bir tek romanında değil, bütün yapıtlarında, konuşmalarında seçtiği ve bağlandığı metafizik görüşün izleri, bütün boyutlarıyla kendini duyurur. Soljenitsin'in bağlandığı metafizik görüşün kısaca da olsa ne olduğunu anlatmadan, tanımını yapmadan yapıtlarına geçmek, bu kavramlara yabancı okuyucu için haksızlık olacak sanırım.

İnsanlar daha başlangıçta iki kümeye ayrılmışlar. Bir yanda insan aklına güvenen, ona inanan kimseler, öte yandan doğa üstü güçlere inanan mistikler. Birinci kümedekiler materyalisttirler. İkinci kümedekiler ise idealist.

Materyalistler, yani akıldan ve bilimsel düşünceden yana olanlar dünyanın temelinin madde olduğunu söylerler. İdealistlere göre ise madde diye bir şey yoktur, o sadece bir hayaldir, bir görünüştür. Bu düşünce çeşitli kılıklara bürünerek, çeşitli adlarla günümüze kadar gelmiştir. Dinler de, doğa üstü güçleri önerdi-

ği için, idealist düşünce kapsamına girer. Materyalizm ise maddenin var olduğunu kabul eder. Madde hiçbir Tanrı ya da doğa üstü güç tarafından yaratılmamıştır. Madde ve enerjisi öncesiz ve sonrasız vardırlar ve durmadan biçim değiştirirler. Bu temel inançlarıyla materyalizm bilimsel bir dünya görüşüdür. Daha doğru bir deyimle bilim materyalisttir. Neden? Çünkü o da kendi dışımızdaki bir olgular dünyasının varlığını kabul eder. (Ben, çevremde insanlar görüyorsam o insanlar vardır, hayal ya da Tanrı'nın görüntüsü olamaz) Yani taş, toprak, deniz, su, insan, hayvan, masa, çiçek, kitap hayal ürünü değil, nesnel gerçekliklerdir. Bilim, bu varsayımıyla gerçek dünyanın algılarımızdan bağımsız, bilgilerimize göre biçimlenmiyen objektif bir varlığı olduğu görüşünü savunmaktadır. Bilimsel düşüncenin hareket ettiği ikinci varsayım ise, bu dünyanın bizim için anlaşılabilir olduğudur. Yani bu, bilgi edinmenin mümkün olduğu anlamına gelmektedir. Bilim, ayrıca 'bu dünyayı bilme ve anlamının değerli bir uğraşı' olduğu varsayımından hareket eder. Bu, bilginin değerli bir şey olduğunu söylemekten başka bir şey midir?

Materyalizm maddenin ve enerjisinin öncesiz ve sonrasız var olduğunu ve durmadan biçim değiştirdiğini söyler dedik. Bilim, materyalizmi bu görüşünü paylaşır ve kanıtlar. Bilime göre, üzerinde yaşadığımız dünyada bunun pek çok örneklerini görebiliriz. Örneğin 76 barometrik basınç altında yüz santigrat derecede ısıtılan su kaynar ve buhar olur, sıfırın altında

ise donar. Bu aynı zamanda olguların düzenli ilişkiler içinde sürüp gittiğini söylemektir. Çünkü aynı deneyi idtediğiniz kadar yapın, farklı bir sonuçla karşılaşmazsınız. Materyalizm buna maddenin yasası adını verir. Isıtılan suyun, donduğunu gördünüz mü hiç? Görmediniz elbet. Ben de görmedim. Hiç kimse görmez. Ve bundan böyle de hiç kimse görmeyecektir. Eğer suyu ısıttığımız zaman, donduğunu görseydik, böyle bir yasadan söz edilebilir miydi?

Örneklerden anlaşılacağı gibi her olgunun açıklamasını o olgunun ortaya çıkış koşullarına başvurarak yapar. Örneğin hastalanıp doktora gittiniz; ne yapar doktor? Hastalanmanıza neden olan faktörü ortadan kaldırmaya çalışır.

Demek oluyor ki, materyalizm bilimsel bir dünya görüşüdür. İdealizm ise, bilim dışı metafizik bir görüştür.

İşte bu iki düşünce biçimi, tarih boyunca çatışmışlardır birbirleriyle. Genel anlamda söyleyecek olursak, her ikisinin de amacı evreni açıklamadır. Fakat kullandıkları yöntemler çok farklıdır. Bilim olguları saptama ve açıklamada gözlem ve deneye dayalı mantıksal düşünmeyi kullanır. Oysa metafizik ve dinsel düşünce, olgulardan kopuk bir akıl yürütmeye yaslanır. Metafizik düşünce, evren, evrenin kökeni, insan, eşya üzerinde birtakım inançlara sahiptir. Bu inançların herbiri dogma niteliğindedir, doğruluğundan kuşku duyulamaz. Örne-

ğin dinler, belirli özellikleri olan bir Tanrı'nın varlığından hareket eder. Ama bu varsayımın doğruluğu üzerinde hiçbir zaman kuşku duyulamaz. Sonuçta böyle bir iddianın kabulü ya da reddi kişisel bir inanç sorunu olarak kalır. Çünkü TANRI bir olgu değildir. Bilimsel düşünce ise olgulardan hareket eder. Ne inanan kimse bu iddianın doğruluğunu, ne de reddeden kimse inkârını bilimsel yoldan ispat edebilir. Ama elbette ikisinin birden doğru olması olanak dışıdır. Bu nedenle ya bilimsel düşünceden hareket ederiz ya da metafizik düşünceden. Bu seçme ise bizim dünya görüşümüzü belirler.»

Sömürücü sınıflar, bilimi kendilerine sağladığı teknolojik rahatlık ve proleteryayı daha fazla sömürebilme olanakları verdiği için kabul ederler ancak! Ama onlara bu kolaylıkları ve olanakları sağlıyan teknolojik süreçlerin gerisindeki düşünme biçimini küçümser, onda bir değer bulmazlar! Çelişme! Yemek yemeden su içmeden uyumadan yaşanamayacağını inkâr etmezler ama mucizeyi de kabul ederler. Gene çelişme! Doğanın değişmez yasalarla düzenlenmiş olduğunu kabul eder, öte yandan Tanrı'nın herşeyi yapabileceğini, tüm özgür olduğunu söylerler! Bir çelişme daha!

Metafizik, sömürücü sınıflara hizmet ettiği için, onun ideolojisidir.

●

İdealist felsefe, yani metafizik, Soljenit-

sin'in sanatına eksiksiz bir dünya görüşü olarak, bütünüyle ilk gençlik döneminden sonra girmiştir. Savaş patladıktan ve tutuklanarak toplama kamplarına gönderildikten sonra yazarın hem dünya görüşünde, hem de buna bağlı olarak sanat görüşünde belirli bir değişme olmuştur. Artık o, Komünist Gençlik Örgütüne bağlı bir üye değildir. Dindardır. Hiristiyanlığı benimsemiştir. Dostoyevski'nin etkisi altındadır. Geleneksel Rus edebiyatına büyük tutkusu, Lermentov ve Dostoyevski etkisi ile toplama kamplarındaki yaşam onu karamsarlığa boğar. Bu karamsarlıktan yaşamı boyunca kopamaz. Bu nedenle Nobel söylevinde şunları söyler: «Bir Rus atasözü: «Kardeşine inanma, kendi gözüne inan, şaşı da olsan.' der. Bizi çevreliyen dünyayı ve orada yaşıyan insanların tutumlarını anlamanın en yanılmaz yolu bu.» Bu cümleler, elbette, K.S. Karol'un Soljenitsin için daha önce sözünü ettiğimiz yargılarını doğrular.

Soljenitsin'in edebiyatla ilişkileri üniversitedeyken gelişti. Yetiştiği dönem, Sovyetler'in yeni bir düzene geçme çabalarının yoğunluk kazandığı dönemdi. Ayrıca yine o günlerde aydınlar arasında büyük fikri ayrılıklar devam ediyor, ayrı eğilimleri belirliyen kamplar meydana geliyordu. Ayrıca Ekim ihtilâlinin çalkantıları henüz durulmamıştı ki, savaş patlak verdi. Bu savaş sırasında, bir arkadaşıyla mektuplaşmaları, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi onun tutuklanmasına ve toplama kamplarına gönderilmesine neden olacaktı. Sosyal çev-

resinin ve maddi koşulların değişmesi, özgürlüğünü yitirmiş olması, Soljenitsin'i değişik bir duyarlığa itecek, onu mistisizm bataklığında çürütecekti. Çevresinde bir edebiyatçı için bitip tükenmez bir hazine vardır aslında. Toplama kamplarındaki insanlar! Ülkenin değişik yerlerinden ve değişik yaşam deneyleri geçirerek gelmiş, değişik insanlar... Ne ki, bu insanlar, onun daha çok içine kapanmasına sebep olacaktı. Bu arada içine kapanış, hiristiyan hümanizmasının, bir daha onu bütün yaşamı boyunca terketmemek üzere, yaşam felsefesi olarak ortaya çıkışını sağlıyacaktı. Bu, insanı, toplumsal ve ekonomik bir yaratık olarak gören, onun somut özüne yönelmiş, halka dönük bir hümanizma değildi.

Stalin'in ölümünden sonra Soljenitsin'in cezası sürgüne çevrilir ve yazar bir kasabada öğretmenlik yapmaya başlar. Bu arada yaptığı başka bir şey de vardır: Durmadan yazmak. Metafizik felsefe bütün boyutlarıyla yazdıklarında kendini göstermektedir.

●

İVAN DENİSOVİÇ'İN HAYATINDA BİR GÜN

«İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün», 1960 yılının sonlarında, Moskova'da Novi Mir adlı edebiyat gazetesinin yönetmeni ozan Tvardovski'nin masasına geldi. Tvardovski he-

men değişik bir yapıtla karşı karşıya geldiğini anlamıştı. Yapıtta Stalin yönetimi eleştiriliyordu. Gerçi, parti o günlerin öz-eleştirisini yapmış, bu sorun kapanmıştı. Bu nedenle kitabın yayınlanması sakıncalı olmayacaktı. Fakat yine de, Tvardovski kitabın yayınlanması için partiden izin istedi. Parti, «gelecekte aynı kötülüklerin, hataların işlenmemesi için geçmiştekilerin açıkça belirtilmesi gerektiği» gerekçesiyle izin verdi.

Bu açık ifadeden anlaşıldığı gibi parti, Stalin yönetimini hiçbir zaman benimsememişti. Bu arada eseri okuyup inceleyenler arasında Kruşçev de bulunuyordu. Tvardovski, Novi Mir'in (Yeni Dünya) Kasım 1962 sayısında kitabı yayınlamaya başlamıştı. Aynı yıl Soljenitsin, Kruşçev'le başbaşa bir konuşma yapmış, hattâ generallerin bulunduğu bir toplantıya çağrılıp, bu yapıt nedeniyle kutlanmıştı. Generallerden biri İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün'ü «ruhsal atom bombası« olarak nitelemişti. «Gerçekten de o tarihte, sağlıklı bir gövdede Stalin «hasta bir ruh» sayılıyor ve sosyalizmi kabul eden bir toplumun başına geçen bir zorba olarak kabul ediliyordu.»

Soljenitsin'in bu yapıtının yer aldığı Novi Mir dergisi üç gün içinde bitti. (Sovyetler Birliği'nde roman ve hikayeler önce gazete ve dergiler yayınlanıyor, sonra kitap halinde çıkıyordu) Moskova'da Novi Mir'i alabilmek için kitapçı dükkanlarının önünde kuyruklar meydana gelmişti. Ve Soljenitsin iki hafta içinde,

Sovyetler iBrliği'nde en tanınmış yazarlar arasına girmişti.

Yapıtın böylesine tutulmasının pek çok nedeni vardı. Stalin döneminde, Beria'nın emirleriyle kurulan toplama kamplarından ilk kez bu yapıtta söz ediliyordu. Ayrıca kitapta, aynı dönemde binlerce insanın kuşkulara kurban giderek, suçsuz olduğu halde, kamplarda, kötü bir yaşama itildiği açıklanıyordu. Bir başka önemli nokta ise, kitabın yazarının bu kamplarda sekiz yılını geçirmiş bir insan olmasıydı.

Fakat hepsinden önemlisi, bu yapıtla, politikada olduğu gibi edebiyatta bir dönüm noktasına gelinmiş olmasıydı. Parti, üst kademede geçmişin eleştirisini yapmış ve bir sonuca çoktan bağlanmıştı. Edebiyat ve kültür dünyasında ise ilk kez böyle bir şey oluyordu. Bu özelliği ile, geleneksel Sovyet edebiyatının bütün izlerini taşımasına, hatta kimi eleştirmenlerce onun son halkası olarak nitelenmesine rağmen, yenilikten yana olanları da kendine çekiyordu.

Kitabın yayınlanmasında, Soljenitsin'in Sovyet edebiyat dünyası içinde yer tutmasına büyük çapta yardımcı olan Novi Mir'in yayın müdürü ozan Tvardovsk de yazdığı önsözde bu görüşü paylaşıyor ve «Soljenitsin'in romanı, Sovyet edebiyatında alışılmamış bir konuyu ele almaktadır,» diyordu.

Tvardovski'nin kitaba yazdığı önsöz şöyle devam ediyordu:

«Bu roman şimdi parti tarafından açıklanıp reddedilen «kişileri putlaştırma devrindeki» hayatın bir hasta yanını ortaya koyuyor. Her ne kadar bu olaylar çok yakın zamanlara aitse de, şimdi bizlere çok eskiden olmuş gibi gelmektedir. Fakat geçmişteki olaylar ne olursa olsun, bugün de onlara kayıtsız kalmamalıyız. Ancak onların nedenlerine cesaretle, gerçekçilikle inebildiğimiz zaman bu olayları tüm geride bıraktığımıza inanabiliriz. N.S. Kruşçev'in 20. Kongredeki dikkate değer konuşmasında dediği gibi: «İktidarın kötü kullanılmış olmasıyla ilgili problemlerin bütün yönlerini ele almak görevimizdir... Çalıştığımız sürece birçok şeyleri açık, anlaşılır hale getirebilir, gerçekleri halka ve partiye söyliyebiliriz. Söylemeliyiz. Bu gelecekte de böyle şeylerin olmasını önlemek için yapılmalıdır.

«İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün» bir anı defteri değildir. Her ne kadar ancak kişisel deneyler bir romana bu kadar gerçekçilik kazandırabilirse de, o yalnız yazarının kişisel deney ve anılarının notları da değildir. O, bir sanat eseridir. Tanık olunanların ham madde olarak kullanılışı esere paha biçilmez değerini vermekte ve onu bir sanat belgesi haline getirmektedir.

Yazar, bir hükümlünün —şafaktan ışıklar sönene kadar süren— çok normal bir gününü ele almıştır. Fakat bu alelâde gün, okurların kalbini gözleri önünde varolan sayfalarda onlara çok yaklaşan insanların talihine karşı acı

ve üzüntüyle doldurmaya yetmektedir. Yazarın en büyük başarısı bu acı ve üzüntünün hiçbir zaman ümitsizliğe yer bırakmamasıdır. Aksine, dürüstlüğü ve gerçekçiliği alışılmamış olan roman insanı öyle etkilemektedir ki, söylenmemiş olan fakat söylenmesi gereken düşüncelerimizi de ortaya koymaktadır. Bunun için de bizi birleştirmekte ve kuvvetlendirmektedir.

Bu acı roman da göstermektedir ki bugün hayatımızın Sovyet edebiyatında ele alınamıyacak ve bütün gerçekliğiyle anlatılamıyacak hiç bir yanı yoktur.

Yapıtın edebiyat alanında yeni, orijinal ve canlı bir söyleyişi işaret ettiğinden kuşkum yok... İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün öyle bir yapıt ki ve okur yazara öylesine şükran duyuyor ki, en büyük isteği bu duyguyu diğer okurlarla da paylaşmak oluyor.»

İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün, 1963 yılının başlarında, Sovyetler dışındaki yedi ülkede birden yayımlandı. Bu ülkeler arasında İngiltere, Amerika ve Fransa da vardı. Aynı övücü eleştiriler, yapıtın yayımlandığı ülkelerin basınında da yer alıyordu. Örneğin The Times, «büyük bir sanat eseri», New Statesman «büyük Rus edebiyat geleneğine uygun bir şahaser» olarak niteliyordu İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün'ü.

●

Hemen hemen bütün eleştirmenlere göre bu kitap Soljenitsin'in temel eseridir. Kimisi, bu yapıtın yanına 14 Ağustos», kimi de İlk Çember'i ya da Kanserliler Koğuşu'nu koyar. Ama hiç kimse İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün'ü saymamazlık edemez.

Ne anlatır bu kitapta Soljenitsin? Bildirisi nedir? Amacı salt Stalin yönetimini mi eleştirmektir? Bu sorulara karşılık aramadan önce yapıtı özetlemekte yarar var sanırım.

●

Romanın baş kişisi İvan Denisoviç Şukov, o gün, kalk işareti verildiğinde kalkamadı. Bütün g ece kendini iyi hissetmemişti. Ateşli vücudunun her yanı ağrımıştı. «Oysa her zaman daima ilk o kalkardı. Biraz daha yatmaya karar vermişti ki, battaniye ile kaputu üzerinden uçtu. Başının hizasında, nöbetçi muhafızın yüzü gözlerinin içine bakıyordu.

«S. 854! Üç gün iş cezası,» dedi nöbetçi.

Şukov, onun peşine takılarak barakadan çıktı. Muhafızlar kısmına doğru yürüdüler. Muhafız onu, nöbetçiler odasına soktu. Yerin yıkanmasına ihtiyaç vardı. Ona yerleri temizlemesini emrettikten sonra çıktı.

Buradaki kural basitti. İş bittiği zaman giderdi insan. Şukov yerleri ıslak bezle tek kuru köşe kalmayıncaya kadar sildi. İş bittikten sonra yemekhanenin yolunu tuttu. Yeniden her ta-

rafının ağrımaya başladığını hissedince doktora gitmesi gerektiğini düşündü. Yemekhanede soğumuş çorbasını ve yulaf lapasını yedikten sonra revire gitti. Gökyüzü hâlâ karanlıktı.

Doktor yoktu revirde. Edebiyat okuyan bir üniversite öğrencisi olan Vdovuşkin vardı içerde. İkinci sınıftayken tevkif edilmişti Şukov'un derecesini aldı. Otuz yedi iki. «Otuzsekiz olsaydı mesele yoktu tabii. İzin veremem sana. Ama istersen kelleni koltuğuna al. Doktor gelince muayene eder seni. Hasta olduğuna kanaat getirirse izin verir. Olmadığına karar verirse hücreye atılırsın. En iyisi sen gene işe git,» dedi. Şukov hiçbir şey söylemeden çıktı. Dışarsının ısısı — 27 dereceydi. Rezil bir soğuktu. Koşarak kulübenin yolunu tuttu. Toplantı alanında kimseler yoktu henüz. Hükümlüler o gün işe gitmiyecekleri düşüncesine bırakmışlardı kendisini. Barakalarda soğuğa karşı kendilerini hazırlamış, sırt üstü yatarak takım kaptanlarının «iş başına!» diye bağırmasını bekliyorlardı.

104'üncü takım da (Şukov'un takımı), yalnız kaptan yardımcısı Şukov ayaktaydı. Şukov'un temiz ve düzenli komşusu Alyoşa ise, İncilden not defterine kopye ettiği bir metni okuyordu. Açıkgöz adamdı Alyoşa, İncil kopyasını duvara açtığı bir yarığa saklardı; bugüne dek hiç aramada bulunmamıştı. Tiyurin'in sesi duyuldu o sırada: (Tiyurin 104'ün kaptanıydı) «Uyku bitti, yüzdört, ayaklanın bakalım!»

Birden uyuklayan, uyuklamıyan bütün ta-

kım ayaklandı. Esniyerek kapıya doğru yollandılar. Kamp hayatında sabah toplantısına gitme zamanından daha acı bir an olamazdı. Karanlıkta, soğukta boş bir mide ile günlük işle burun buruna gelmek!

Kara paltolu adamlar doldurmuştu toplantı alanını. Üzeri aranacak takım ileri çıkıyordu. Hava soğuk olduğu zamanlar sabah araması gevşek tutulurdu. Sıkı arama genellikle akşamları yapılırdı. Hükümlüler kemerlerini çözerek ceketlerinin önünü açtılar. Beşer beşer gidip üstlerini aratıyorlardı.. Arama büyük bir hızla başlamıştı ama, az sonra büyük bir keşmekeş içinde sona erdi. (Aramada hükümlülerin üniformalarının altına sivil elvise giyip giymediklerine bakılırdı. Aramanın diğer bir sebebi de dışarıya mektup kaçırılmamasıydı.) Muhafızlar Çezar'ın fanile gömlek giydiğini, Buyinovski, muhafızlarla atıştığından, on gün hücre hapsi ile cezalandırıldı. Gündüzleri hücreye kapatmazlardı kimseyi. Adama gün boyunca kan kusturulur, ondan sonra akşam hücreye kapatılırdı.

Gün ışımaya başlamıştı.

Şimdi beşerlik sıralarla yürüyordu hükümlüler.

Hükümlülerin düşünceleri de kendileri gibi hür değildi. Dönüp dolaşıp aynı yere geliyordu. Dönüşte, şilteye sakladığım ekmeği bulacak mıyım? Sıhhiyeci beni akşama hasta listesine yazacak mı? Kaptanı hücreye atacaklar

mı gerçekten? Çezar sıcak fanileyi nereden buldu?

Kahvaltıyı ekmeksiz yediği, yemek de soğuk olduğu için Şukov iyice aç hissediyordu kendisini...

Yürüyüş kolu step'e vardı. Rüzgâr yüzlerini kamçılıyordu. Çıplak kar göz alabildiğine uzanıyordu. Etrafta bir ağaç bile yoktu.

Yeni bir yıl başlamıştı: 1951 yılı. Şukov, 1941 yılının yirmiüç Temmuz günü ayrılmıştı evinden.

Yürüyüş kolu, inşaat sitesinin olduğu yerdeki nöbetçi kulübesinin önünde durdu.

Sitenin taa öbür ucunda güneş kızıl bir tekerlek gibi tembelce sabah sislerinin arasından yükselip ilk ışınlarını inşaat sitesinin kapı ve parmaklıklarına yollamaya başlamıştı. Şukov'un yanında duran Alyoşa güneşe mutlu bir şekilde baktı. Bir gülümseme yayıldı dudaklarına. Yanakları çökmüştü. İstihkakıyla yaşar, fazladan bir şey kazanmazdı. Peki ama, bu kadar mutlu olmasının nedeni neydi? Bütün pazar günleri diğer vaftizcilerle dua okurlardı. Onlar için kamp, bir ördeğin gerisindeki su kadar önemsizdi.

... Saat sekizi geçtiğinde, takım kaptanı, acele bir şekilde gereken işler için emirlerini vermeye başladı. İki Estonyaliyi, Klevsin ve Gopçik'i beton karıştırıcısı getirmeleri için dışarı yolladı. Bu, sonbaharda yapımı durduru-

lan santral binasının inşaatına yeniden başlanacak demekti. İki kişiyi de, Pavlo'nun hazırladığı âletleri alması için atölyeye gönderdi. Jeneratör odasının girişindeki karın temizlenmesi için dört kişiye emir verdi. Diğer iki kişiye kömür sobasını yakmalarını ve odun kırmalarını bildirdi. Adamlardan biri çimento getirmek için bir kızağın başındaydı. İkisi su taşıyacak, biri kum karıştıracaktı. Kaptan, daha sonra Şukov ile Gilgas'ı çağırdı. «Bana bakın çocuklar,» dedi. «Yemek paydosundan sonra ikinizin duvar örmesini istiyorum. İkinci katta. Ama şimdi jeneratör odasının pencerelerini kapamanızı istiyorum... Jeneratör odasını, beton karıştırmak ve ısınmak için kullanacağız. Eğer sıcak tutmasını beceremezsek sokak köpekleri gibi geberir gideriz. Anlaşıldı mı?»

Kilgas, Letonyalıydı ama bir Rus kadar Rusça konuşurdu. İki yıldır bu kamplardaydı ama başarılı olmayı öğrenmişti. Bildiği bir gerçek vardı kesin olarak: Sen kendine yardım etmezsen kimse sana yardım etmez.

Sıkı bir çalışma başlamıştı.

Bir hükümlünün böyle bir kampta on yıl neden bu kadar sıkı çalıştığını sorabilirsiniz. Neden has...tir deyip ayaklarını altlarına toplamazlar. O ayaklar ki sadece onlara aittir.

O kadar basit değildir bu iş. Dışardaki kişiler gibi para ödenmez kendilerine. Ya hepinize fazladan bir şey verilir ya hepiniz açlıktan geberirdiniz. (Buraya kilo almaya gelmedin

domuzoğlu domuz. Senin yüzünden aç mı dolaşayım. Çalış ulan oruspu çocuğu!)

Böyle ciddî bir iş verildiği zaman eli kolu bağlı oturamazdı insan. Kıçların kımıldanması gerekti. Ya bulundukları yeri iki saatte ısıtırlar ya da ...tir olup geberirlerdi.

Dondurucu bir soğuk vardı ama hepsi işlerinin başındaydı. Şukov, takım kaptanı olan Tiyurin'in, yardımcısı Pavlo'nun kulağına söylediklerini duydu: «Sen burada işin yürümesine bak, ben de girip iş hesaplarını ayar edeyim.»

Bir çoğu için bu iş hesapları, işin kendisinden daha önemliydi. Tayınlar buradan gelirdi çünkü. Bir iş yapılmışsa, yapılmış gibi gösterilmeliydi. Hesaplar düşükse bunu yükseltmek gerekirdi. Aslına bakılırsa, kimin içindi bu iş hesapları? Binler kazanılır, ayrıca subaylara ikramiye de verilirdi; Volkovoy gibi elinde kamçı ile dolaşan subaylara. Senin kazancın ise, akşam sana dağıtılan ellibeş gramlık ekmekti. Hayatın onların elindeydi...

... Şukov bir ara gökyüzüne baktığı zaman ağzı açık kaldı. Güneş hemen hemen öğleyi gösteriyordu. Çalışırken nasıl da uçup gidiyordu zaman? Kampta günlerin böylesine çabuk geçmesi hep şaşırtırdı onu. Adamın başını çevirecek vakti bile olmuyordu. Böyle olduğu halde cezanın bitimi yaklaşmıyordu bir türlü. Ama, zaman zaman garip bir his doldururdu insanın içini; belki sayılı günler bir gün biter di-

ye. Düşün Tanrım! Buradan çıkıp, evine dönebilmek.

Eskiler böyle şeyleri yüksek sesle düşünmezdi. Şukov, Kilgas'a döndü: «Burada kalacağın yılları saymanda bir anlam yok. Çünkü senin burada yirmi beş yıl kalıp kalmıyacağını kimse bilemez. Benim bildiğim sadece sekiz yılı tamamlamış olmak. Gerçekten!»

Böylece gözleri yerde olarak yaşamaya devam ederdi insan. İçeri nasıl girdiğini ve ne zaman dışarı çıkacağını düşünmeye vakit kalmadan.

Şukov'un dosyasında vatana ihanet yazılıydı. Gerekli delilleri de vermişti kendisi. Vatana ihanet amacıyla istiyerek Almanlara teslim olduğunu ve Almanlardan aldığı talimatla geriye geldiğini söylemişti. Ama bu talimatın ne olduğunu ne kendisi biliyordu, ne de sorgu yargıcı işin içinden çıkabilmişti. Bu yüzden dosyasına, «Almanlardan aldığı talimatla» yazılmıştı.

Şukov çok basit düşünüyordu. İtirafnameyi imzalamasaydı, gömülmüş sayılırdı. İmzaladığı takdirde ise, bir süre daha yaşama şansı vardı. İmzaladı. 942'nin Şubat ayında Kuzey Batı cephesinde bütün irtibatları kesilmişti. Uçakla erzak yollanamıyordu. Sonra işler daha kötüye gitmiş, ölü atların ayaklarını keserek suda ıslatıp yemişlerdi. Cephaneleri de yoktu. Almanlar birlikleri ormanlara kadar sürüp kuşatmışlardı. Şukov ormandaki bir esir

kampının barakalarında birkaç gün geçirmişti. Sonra bir yolunu bulup dört arkadaşı ile kaçmışlardı. Kendi hatlarına gelmeyi becermişlerdi ama, tam o sırada bir makinalı ateşi açılmıştı üzerlerine. İkisi oracıkta ölmüş, üçüncüsü ise aldığı yaralardan, daha sonra can vermişti. Akılları olsaydı, ormanda kaybolduklarını söylerlerdi, başlarına hiçbir şey gelmezdi o vakit. Ama gerçeği anlatıp, Almanlardan kaçtıklarını söylemişlerdi. (Almanlardan kaçtın ha! Anasıyla zina eden orospu çocukları sizi!) Eğer dördü de hayatta olsaydı, doğru söyledikleri ortaya çıkardı. Belki. Ama ikisine tek şans bile tanınmamıştı. Apaçıktı bu onlar için. Kaçmayı Almanlarla tasarlamışlar, onların izniyle geri gelmişlerdi it dölleri!

Buhar makinesinin düdüğü öttü. Ses önce tiz çıkmadı. Hırıltılıydı biraz, tıpkı boğazını temizlemek ister gibi.

Yarı günü etmişlerdi. Yemek zamanıydı artık. Çalışma sitesindeki yemekhane, tam orta yerinde soba yanan, tahta bir barakaydı. Çatlakların üzerine teneke çakılmıştı. İçi mutfak ve yemekhane olarak ikiye bölünmüştü. İki kişi tarafından idare edilirdi mutfak. Ahçı ve sağlık müfettişi. Ahçının bütün yaptığı, yulafla tuzu kazanın içine koymaktı. Bu arada yağ varsa bunu da kazanla kendi arasında bölüşürdü. (İyi yağ nasıl olsa mahkûmların midesine kadar gitmezdi. Sadece kötü mal girerdi kazana. O zaman da verilen yağın iyi veya kötü olması levazım ambarının umurunda değildi.)

Ondan sonra bütün iş, yulaf ezmesinin pişip pişmediğine bakmaktı. Sağlık müfettişi bunu bile yapmazdı. Oturur ve bakardı sadece. Hazır olunca ahçı kendisine hemen bir tabak verirdi. Karnı doyana kadar yesin diye. Bu arada kendi karnını da doyururdu ahçı.

Oysa sen çalışır çabalar ve ancak sana verileni kabul ederdin.

Pavlo, Şukov ve Gopçik yemekhaneye girdiler. Adamlar öylesine birbirinin üzerindeydi ki, alçak masalarla iskemleleri görmenin imkanı yoktu. Pavlo ile Şukov kendilerine yol açtılar... Şukov küçük masalardan birine giderek «yolcu» lardan (artık ölecek gözü ile bakılanlardan) birkaçını kovdu; başka bir hükümlüye insaflı olmasını söyledi ve masada yirmi kaba yetecek kadar yer açabildi. Sonra çanakları yerleştirmeye başladı. Bu arada ahçıdan -küçük bir hileye başvurarak- iki çanak fazla almanın yolunu bulmuştu... Şukov, birinci tabağı bitirdiği zaman karnının her zamanki gibi doymadığını hissetti. Aklı, öteki iki kapta olduğu için belki de. Neyse ki, fazla kaplardan biri yine ona düştü..

Şukov, yemekten sonra santrala giderken karın içinde bir çelik parçası gördü. Bir levhadan kopmuştu. Belirli bir şey için ihtiyacı yoktu ama, insan burada neyin ne zaman işe yarıyacağını bilemezdi. Bu yüzden aldığı çelik parçasını, pantalonunun dizindeki cebine koydu. Santral binasında bir yere sakladı. Tutumlu olmak, zengin olmaktan iyidir.

Hava sabahki kadar soğuk değildi.

İş tekrar başladı. Şimdi akşama kadar, kendinden geçercesine çalışacaklardı... Sonra yine sayım ve arama...

Evet, çıkışta iki kere sayarlardı. Bir kez kapılar kapalıyken. O zaman kapıları açacaklarına akılları yatar, bir kez de kapıdan çıkarken sayarlardı. Bir şeyden kuşkulanacak olurlarsa bir de dışarda sayılırdın.

Güneş batıyordu. Artık diğer âletlerini teslim etmek için nöbetçi kulübesinin önünde toplandıklarını hepsi görebiliyordu. Kampana çalar çalmaz kimse gitmezdi. Hiçbiri orada bekleyip soğuktan donmak için aklını kaçırmamıştı. Sığınaklarında kalırlardı. Sonra takım kaptanları aralarında anlaşırlar ve bütün takımlar aynı zamanda meydana çıkarlardı.

Fakat bu defa, birden geç kaldıklarını anladılar. Son anda yetişti sayım yerine Tiyurin'in takımı. Hepsi soluk soluğaydılar.

Kaptanla Şukov sıranın sonundaydılar.

Yalnız, nöbetçi muhafızların endişeli bir görünüşü vardı. Ellerindeki sayım listelerine bakıyorlardı. Birisi mi eksikti?

Sayım sonunda dörtyüz altmış iki cezalı çıkmıştı. Ama onların aklında kaldığına göre dörtyüz altmış üç olması gerekiyordu. Adamları kapıdan geriye doğru ittiler. (Gene kapıya üşüşmüşlerdi) Her şey yeniden başlıdı. «Beşerlik sıralar olun!...» «Bir, iki...» İşin en kötü-

sü bu sayım senin saatlerinden kesilirdi. Onların değil. Bundan sonra da kampa olan iki millik mesafe yürünür, orada arayıcıların önünde sıraya girerdiniz.

Sayımda gene şaşırdılar.

Muhafız şefi, takımlar halinde toplanılmasını istedi bu defa. Karmakarışık, beşer kişilik sıralar halindeydiler, takımlar halinde değil...

Uzun bir süre sonra, 32'inci takımdan bir adamın eksik olduğu anlaşıldı. 32'nin takım kaptanı yardımcısı ile bir başkası tamirhaneye yöneldiler. Kalabalıktakiler kaybolanın kim olduğunu, meselenin ne olabileceğini birbirine soruyorlardı. Şukov kaybolanın kısa boylu esmer Moldavyalı olduğunu duydu. Ama hangisini demek istiyorlardı Dedikleri bir Romanyalıydı. Casus, ama gerçek casus mu?

Her takımda beş casus vardı en azından. Palavraydı hepsi. Dosyalarında casus yazılıydı ama aslında savaşta esir olmuş kimselerdi. Şukov da bu cins bir casustu işte.

Ancak Moldavyalı gerçek bir casustu. Elindeki listeye bakan şefin yüzü simsiyah oldu. Eğer bir casus kaybolursa başına belâların en büyüğü gelirdi. Şukov'la beraber bütün takım da fena halde kızdı Ne zannediyordu bu orospu çocuğu kendini. Pis bok! Karanlık basmış, ay yükselmiş, yıldızlar çıkmıştı. Gece ayazı artmaya başlamıştı. Şimdi de bu it dölü kaybolmuştu Yoksa iş günü kısa mı gelmişti pezevenge. Soğuk içlerine işlemeye başlamıştı artık.

Kimse dayanamıyordu Ya durdukları yerde tepiniyor ya ileri sallanıyorlardı

Adamlar birbirlerine Moldavyalı'nın kaçıp kaçmadığını soruyorlardı. Gündüz kaçtıysa bu başka meseleydi. Ama şimdi saklanmış, muhafızların gözetleme kulelerinden gitmelerini bekliyorsa, başka bir düşünce geliyordu akıllarına; Moldavyalı olmadan bir yere gidemezlerdi Eğer tellerin altında nereden kaçtığına dair bir iz yoksa, üç gün kampı ararlar ve kulelerdeki nöbetçileri oldukları yerde bırakırlardı. Hatta gerekirse bir hafta. Kural buydu Bütün kamp eskileri bunu bilirlerdi. Birisi kaçınca bütün suç nöbetçilere yüklenir, yemeksiz, uykusuz kaçanı aratırlardı Bu onları öylesine kızdırırdı ki, çoğu zaman kaçanı canlı getirmezlerdi.

... Tamirhaneden üç gölgenin geldiğini görmüşlerdi. Moldavyalıyı yakalamışlardı demek. «Yuuuuuh!» diye bağırdı kalabalık

Biraz daha yaklaşmışlardı:

«Piç kurusu, pezevenk, bok kafa, işe yaramaz orospu çocuğu!»

Şukov da bağıranlarla beraberdi. Beşyüz adamın soğukta anasını ağlatmak şaka değildi...

Yeniden bir sayıma başlamışlardı köpoğluları... Ne sebep vardı yeniden saymaya? Her şey temize çıkmıştı artık. Cezalılar homurdandı. Moldavyalıyı unutmuş, nefret ve kızgınlık-

larını muhafızlara yöneltmişlerdi. Geri çekilmek istemiyorlardı kapıdan

«Beşerlik sıra olun!»

Ay iyice parlamaya başlamıştı. Kızıl değildi artık. Yükselmişti de. Zehir olmuştu geceleri. Allahın belâsı Moldavyalı, itoğlu it muhafızlar. Ne berbat bir hayattı bu.

Bütün gün şoğukta çalıştırılan hükümlüler şimdi de donup, sapır sapır dökülecek şekilde bekletilmişlerdi Bir saat bu öldürücü soğukta beklemişlerdi ama onları asıl üzüp sinirlendiren bu değildi. Onları asıl üzen, ziyan olmuş bir gecenin düşüncesiydi. Kampta bütün yapmak istedikleri şeylere zaman kalmıyacaktı.

Korkulu büyülü bir görünüşü vardı çevrenin Çıplak, arazi, bomboş alan, karın üzerinde parlıyan ay. Muhafızlar yerlerini almışlardı, birbirinden onar adım aralıkla. Ellerinde ateşe hazır makinelileriyle. Kara bir hükümlüler sürüsüydü bu. Ve bunların içinde gene herkes gibi kara bir palto giymiş S—311 numaralı bir adam vardı. Bir zamanlar kolları sırmalı ve İngiliz amiralleri ile dost olmuş bir adam. Şimdi ise Fetyukov'la birlikte tuğla taşıyordu.

... Kampa gelmişlerdi nihayet. Herşey sabah bıraktıkları gibiydi. O zaman da geceydi. Şimdi de gece olmuştu. Çevrede ışıklar vardı ama bu nöbetçi binasının çevresindeki ışıklarla kıyaslanamazdı. Aramanın yapılacağı yer gündüz gibi aydınlatılmıştı. Aramayı yapacak gö-

revliler: «Kaput ve ceketlerinizi açın!» Aramak üzere ellerini uzattılar Tıpkı sabahki gibi.

Sıra Şukov'a geliyordu. Bugün saklayacak bir şeyi olmadığı için arama umurunda bile değildi Şukov'un. Acele etmeden paltosunun düğmelerini açtıve belindeki kuşağı çözdü.

Kaçıracak bir şeyi olmadığını biliyordu ama sekiz yıllık kamp hayatı onu gerektiğinden daha tecrübeli, ihtiyatlı yapmıştı. Bu yüzden elini pantolonundaki diz cebine soktu. Sitede bulduğu maden parçası cebindeydi. Kampa getirmeyi aklından bile geçirmemişti oysa. Ziyan olmasın diye sadece yerden alıp cebine koymuştu.

Getirmeyi aklından geçirmemişti ama, getirmişti bir kez. Atarsa yazık olacaktı. Bununla, çizme yahut elbise tamiri için küçük bir bıçak yapılabilirdi. Eğer içeri kaçırsaydı saklayacak daha iyibir yer bulabilirdi. İki sıra kalmıştı önünde. Birinci sıra arayıcıların karşısındaydı. Çok çabuk düşünmesi gerekiyordu.

Üzerinde bulurlar ve bir bıçak olduğunu iddia ederlerse, on gün hücreye atılırdı Ama böyle bir bıçak kazanç getirebilirdi. Daha fazla ekmek demekti bu. Atmaya kıyamayıp eldivenlerinden birinin içine sakladı.

Önlerindeki beş kişi aranmaya başlamıştı. Parlak ışığın altında üç kişi kalmıştı artık.

Arayıcılar beş, kendileri üç kişiydi. Bıyıkları kır olan yaşlı arayıcı, Şukov'un sırtını,

yanlarını yokladı. Paltosunun ve ceketinin yenlerine, diz cebine baktı. Hayır, kaçak bir şey yoktu. Salıvermeden daha da emin olmak için Şukov'un burnunun dibine uzattığı boş eldivene de bir göz attı. Terden sırılsıklam olmuştu Şukov. Adam diğerine de bakacak olursa bu Şukov'un on gün içeri atılması demekti. Yani, günde yüzelli gram ekmek ve üç günde bir sıcak yemek. Bunun ne kadar kötü bir şey olduğunu düşündü. Bütün zayıflığının üstüne, on gün de içerde kalacak olursa bir daha artık ayaklarının üzerine kalkamazdı.

Elinden geldiği kadar dua ediyordu «Ey Ulu Tanrım, beni içeri atılmaktan koru». Arayıcı birinci eldiveni aradıktan sonra, daha geride olan ikinciye uzandı. Şukov ikisini de aynı zamanda uzatmış olsaydı belki bunu yapmıyacaktı. Tam bu sırada baş muhafızın sesi duyuldu :

«Haydi şimdi atölyelerden gelenlere başlıyalım.»

Kır bıyıklı ihtiyar adam, bu emri işitince, Şukov'un öbür eldivenine bakmayı gerekli görmeden, geçmesine izin verdi..

Bundan sonra yemekhane faslı vardı yine.. Yemekhanenin önünde uzun süre soğukta bekleme. (Çünkü takımlar halinde giriliyordu içeriye). Yemeklerin ne olduğu anlaşılmazdı çoğu zaman. Bunun için kaşığı daldırıp karıştırmanız gerekirdi... Hiçbir besleyici tarafı yoktu bunların.

Ama Şukov dışarıya çıktığı zaman, herşeye rağmen karnının doyduğunu söyleyebilirdi. İyi hissediyordu kendini...

... Baraka bir hayli gürültülü oluyordu yemekten sonra. İki yüz kişi birden konuşuyordu çünkü. Böyle olduğu halde, içlerinden sadece Şukov duydu o gece kampanaya vurulduğunu. Sonra «Burnubüyük» diye ad taktıkları bir muhafız gördü. Barakaya girmişti adam. Elinde bir kâğıt vardı Yürüyüşünden anlaşıldığına göre ya sigara içenleri yakalamaya gelmişti ya da birisinin peşindeydi.

«Takım kaptanınız nerede?» diye sordu. Tiyurun yerinden doğrularak cevap verdi: «Ne istiyorsun?»

«S — 311 burada mı? Sizden biri mu bu?» diye sordu muhafız.

Tiyurin zaman kazanmak için, «Şu listeye birbakayım,» dedi. «Bu Allahın belâsı numaraların hepsini birden hatırlamaya imkân var mı?» Vakit kazanmak istiyordu.

Ama Burnubüyük bağırdı: «Buyinovski burada mı?»

«Ne olmuş? Evet, buradayım,» diye cevap verdi Buyinovski.

«Haydi gidiyoruz,» dedi muhafız.
«Nereye,»

«Sen daha iyi bilirsin.»

Buyinovski bir koyun gibi 104'teki arkadaşlarına baktıktan sonra muhafızlarla birlikte yürümeye başladı.

Bazıları ardından bağırdılar:

«Başını dik tut. Seni yıkmalarına izin verme!» Başka ne söylenebilirdi ki

104'ün adamları orayı kendileri yaptıkları için nasıl olduğunu oldukça iyi bilirlerdi. Taş duvarlar, beton zemin ve penceresiz hücreler. Odada bir soba vardı ama bu yalnız duvardaki buzların erimesine yerde bir birikintileri yapmasına yarardı. Kuru tahtalar üzerinde yatar, sabaha kadar dişleri birbirine vururdu insanın. Hücrede cezalı olanlara günde ikiyüz gram ekmek verirlerdi. Her üç günde bir de sıcak lâpa.

On gün! Bu hücrelerde insan on günü tamamlarsa bunun anlamı, insanın hayatı boyunca bir yıkıntı olması demekti. Verem olur ve yaşadığı sürece hastanelerde sürünürdü insan.

Onbeş gün hücre cezası yiyenler ise çoktan ölüp gömülmüşlerdi.

Biraz sonra akşam sayımı için dışarı çıkacaklardı...

... Sayımdan sonra barakaya ilk dönenlerdendi Şukov. Bir sincap gibi ranzasına tırmandı. Canı uyumak istemiyordu. Onun için iyi bir gün olmuştu Yatağı yapmak zor bir iş değildi. Sadece siyah battaniyeyi açıp, şiltenin üstüne yatacaktı. Kırkbir yılından beri çarşaf-

lı yatakta yatmamıştı. Yani evinden ayrıldığından beri. Kadınların çarşafa neden bu kadar önem verdiklerini düşündü. Bu sadece fazladan yıkanması gereken çamaşırdı. Başını talaş doldurulmuş yastığa koyup, ayaklarını ceketinin kollarına soktu, eski paltosunu siyah battaniyenin üzerine iyice yaydı. Bu biten günün sonuydu. «Şükürler olsun» dedi.

Burada uyumak o kadar kötü sayılmazdı Hücrede olmadığına memnun oldu birden.

Şukov'un başı pencereden yanaydı. Alyoşa, ranzanın öbür tarafında, başı ışığın altındaydı. Dinî yazılar okuyordu yine. Alyoşa, Şukov'un şükrettiğini işitmişti. Ondan tarafa döndü:

«Buraya bak İvan Denisoviç!» dedi. «Ruhun Tanrıya dua etmek istiyor. Kendini onun akışına bıraksana.»

Şukov kısık gözlerle Alyoşa'ya baktı. İçini çekti. «Sana neden olduğunu söyliyeyim Alyoşa. Ettiğimiz duaların yukardakilere edilmiş şikâyetlerden farkı yok. Ya gidecekleri yere kadar gidemiyorlar ya da uygunsuzdur damgasıyla bize geri yollanıyorlar.»

«Sen gerektiği gibi dua etmiyorsun İvan Denisoviç. Onun için kabul olmuyor duaların. Daha candan, daha içten dua etmelisin. Eğer yeterli imanın varsa, dağlar yerinden oynar. Dağları yerinden oynatırsın.»

Şukov gülümsedi:

«Bana bu masalları anlatma Alyoşa. Ben hayatımda yerinden oynayan bir dağ görmedim. Aslına bakacak olursan, ben hayatımda hiç dağ görmedim. Sen yerinden oynayan bir dağ gördün mü»

«Ama biz bunun için dua etmeyiz İvan Denisoviç,» dedi Alyoşa. Kutsal kitabı elindeydi. «Bu dünyada bize emredilen tek şey, Allah'a günlük ekmeğimiz için dua etmektir: Allahım bizlere günlük ekmeğimizi ver.»

«Yani burada aldığımız tayını mı demek istiyorsun»?

Alyoşa devam etti:

«İvan Denisoviç, birinin sana bir paket yollaması ya da birinin sana fazladan bir kâse lâpa vermesi için dua etmemelisin. Yapılan bütün bu maddî işler Allah'ın gözünden kaçmaz. Sen ruhun için dua etmelisin ki Allah kalbimizdeki kötülüklerden bizi azad etsin...»

Şukov dümdüz ve dimdik baktı. «Alyoşa,» dedi. «Ben Allah'a karşı değilim. Anlıyor musun? Benim inanmadığım Cennet ve Cehennem. Biz kimiz ki kendimize cennet ve cehennemdeki şeyleri verebilelim? İşte benim hazmedemediğim de bu.»

Sırt üstü yatıp düşünmeye koyuldu. Alyoşa'nın söylediklerini işitmiyordu bu yüzden. Sonra yüksek sesle konuştu: «İstediğin kadar dua et. Senin cezanı bir gün bile indirmezler.

Hergün bunu sabah kalk kampanasından akşam ışıklar sönene kadar çekeceksin.»

«Bunun için dua etmemelisin» Alyoşa dehşet içinde kalmıştı. «Hürriyeti ne diye istiyorsun? Geri kalan imanın da uçup gidecek. Hapiste olduğun için sevin. Burada ruhunu düşünebilirsin.»

Şukov tavana bakıyordu. Bir şey söylemedi. Artık hürriyeti isteyip istemediğini kendi de bilmiyordu...

●

İvan Denisoviç'in kamptaki bir günü böyle! Ne anlatıyor bu romanda Soljenitsin? Dünyaya iletmek istediği bildiri nedir? Herşeyden önce Stalin döneminden söz ediyor yazar. O dönemde, pek çok kimsenin yok yere kamplara atıldığını, çetin, güç yaşama koşulları altına sokulduğunu ve hükümlülere hiç de insanca davranılmadığını belirtiyor. Stalin döneminden bir kesit veriyor, o günlere ayna oluyor! Gerçekten Stalin döneminin aynası gözüyle bakabilir miyiz İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün'e.

Sorunun en önemli noktası budur işte!

Bir dönemi tam yansıtmayan bir şeye, elbette ki, o dönemin aynası denemez. Öyleyse asıl sorulacak soru, bu roman, o dönemi tam olarak yansıtabiliyor mu olmalı! Kuşkusuz, he-

men karşılık verebiliriz bu soruya. O karşılık, «hayır!» dır. Çünkü salt çalışma kamplarındaki yaşamdan söz ediyor yazar. Suçsuzlar, suçlu gibi çalışma kamplarına atılmıştır, ceza görmüştür, kötü günler yaşamıştır diyor! Hepsi bu kadar! (Çalışma kamplarında geçen o güç günleri önemsemediğimiz, hafife aldığımız sanılmasın) Hiç hatalı yapılmış aynalarda seyrettiniz mi kendinizi? Ben seyrettim. Hem de bir kaç kere. Halk dev aynası diyor ona. İnsandaki bazı ayrıntıları devleştirdiği için olacak. Kimisinde ipince görüyorsunuz kendinizi, kimisinde de politika ağaları gibi, yani öyle şişman ve göbekli! Kimisinde de kocaman bir ağız ya da kocaman burun görüyorsunuz! Ya da yamyassı bir surat! Gülmemek elde değil. Gülüyorsunuz, çünkü biliyorsunuz ki, karşınızdaki siz değilsiniz ama sizin, sizden olan bir parçanın abartılmış yansıması. Hiç bir zaman öfkelenmedim ,kızmadım bu hatalı aynalara beni olduğum gibi göstermiyor diye. Çünkü biliyordum gerçeği. İnsan gülebilirdi sadece ben de öyle yapıyordum, hiç ciddiye almıyordum.

Sanat eserine, kaynaklandığı çağın, dönemin aynası gözüyle bakacak olursak, İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün'ü, insanı eciş, bücüş, yamrı yumru gösteren o dev aynalarından biri saymamız gerekecek. Burada sorulacak bir başka soru var. Sanatçı, tek bir olaydan, hatta küçük bir ayrıntıdan hareket ederek çağının tablosunu çizemez mi? Çizer elbet! Neden çizmesin? Daha çok olmadı Fakir Baykurt'un «İçerdeki Oğul» unu okuduğum. «İçerdeki O-

ğul» daki öykülerin hepsi, tek bir olaydan kaynaklanıyor. Ama o olayı anlatmakla yetinmiyordu Baykurt, o olayın gerisinde yatan gerçekleri duyuruyordu okura. Örneğin öykülerinden birinin baş kişisi, işkence görmüşse, hapise atılmışsa, bunun nedenlerini de kavramamıza yardımcı oluyordu. Böylece bir dönemin başarılı bir şekilde aynası oluyordu Baykurt. Ne ki Soljenitsin'i bu romanında yok böyle bir şey. Bütün anlatılan, çalışma kamplarında kötü hayat koşulları içinde yaşayan kimselerin büyük çoğunluğunun suçsuzluğunun vurgulanması oluyor. Yöneticiler, yani onları hapse atanlar da biliyor, suçsuzluklarını. Biliyorlar ya, yine de atıyorlar? Burada «neden?» sorusuna karşılık alamıyorsunuz. Canları öyle istiyor diye mi? Hiç bunlardan söz etmiyor romancımız. Onun bütün yaptığı bir saptama daha çok. Neye yarar bu saptama? Onu öven eleştirmenler de, parti de açıkça, «gelecekte aynı kötülüklerin, hataların işlenmemesi için geçmiştekilerin açıkça belirtilmesi gerektiğini,» öne sürüyorlar. Ama neyi değiştirir bu- Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, bu pasif bir hümanizmadır. Başka bir deyimle gericiliktir. Öyle ya, yeter mi insanlara, aynı kötülüklerin yaşanmaması, yapılmaması için geç;mişteki örneklerini yinelemek? Yetmez elbet! Ama o kötülükleri hazırlıyan koşullar nelerdir sorusundan hareket ederek yaklaşırsanız soruna o başka! O dönemin sosyo - ekonomik, kültürel koşullarını anlatmak, bir bakıma sosyalizm ile giriştiği savaşa ışık tutmak demektir. Bir savaş sonrasının

çalışma kamplarını anlatıyor Soljenitsin? Ama bu savaş ne için yapılmıştır? Hangi amaçlarla yapılmıştır? Bu sorulara karşılık vermiyor hiç.

«Yıllarca süren bir savaşta ordular ve halk kitleleri **vahşiliğe dönmesin,** hiç aklın alacağı şey mi bu? Elbette ki değildir. Uzun süren bir savaşın çaresiz bu türlü sonuçları olacaktır.» (5) Ama Soljenitsin, emperyalizm ile mücadele tedbirlerinden doğan kaçınılması olanaksız vahşilikleri ya da canavarlıkları, yöneticilerin —daha sonraki romanlarında sosyalizmin— sırtına yüklüyor hiç utanıp sıkılmadan.

İvan Denisoviç Şukov'un suçsuzluğunu vurgulamaya çalışan yazar emperyalizme karşı verilen bu savaşa ilgisizdir aslında. Şunları söyler İvan Denisoviç, Alyoşa'ya gün biterken: «Senin için önemli olmayabilir. Sana buraya gelmeni İsa emretti. Ama ben neden buradayım? Kırkbir yılında savaşa gerektiği gibi hazırlanmadıysalar bu benim kabahatim mi?»

Ulusunun savaşına karşı böylesine ilgisiz, sorumsuz bir adamı kim bağışlıyabilir? Kendisini toplumundan böylesine soyutlayan, ayıran bir adamı hangi görüş aklayabilir? 'hazırlansaydılar!' deyip omuz silkmek, sonra da suçsuzluğunu haykırmak! Olacak iş değil! Bu ne yüzsüzlük!

Ve bu büyük suçu, bu büyük yüzsüzlüğü aklamaya çalışmak!

Haydi canım sen de!

Emperyalistlerle, iyi hazırlanana kadar savaşmıyacaksın! Onlara 'ben şimdi hazır değilim, sonra gelin,' diyeceksin. Onlar da sen hazırlanana kadar bekliyecekler! Görüyorsunuz işte Soljenitsin mantığını!

«Unutmayalım ki, olay sosyalizmin büyük kuruluş sancılarını yaşamış, tüm düzlüğe çıktığı sırada çok şiddetli bir emperyalist saldırısına uğramış bir sosyalist ülkede geçiyor. Çarlık bürokrasisinin son izlerinin tamamen, silinmemiş olduğunu ve bir takım küçük boy yöneticilerin eski alışkanlıkları sürdürecek biçimde keyfî davrandığını düşünsek bile, o yıllarda on milyonlarca Sovyet emekçisi, Nazi emperyalizmine karşı yokluk içinde adeta mucizeler yaratırcasına savaşırken ve bunlardan 22 milyonu, dünyada sosyalizmin yaşaması uğruna canını verirken, savaş kaçağı, sosyalizm düşmanı, toplum suçlusu birtakım kişilerin cezaevlerinde çektikleri sıkıntıları işlemek hangi samimi demokratizm ile bağdaşır?» (6)

Her düzen değişmesi sırasında bir takım doğum sancıları çekilir. Ama bu sancılar doğumdan sonra da devam eder bir süre. Anne olan bütün kadınlar bilir bunu. «İnsanın doğumu kadını kanlar içinde yatan, yarı ölü, sancılardan dehşete düşmüş, işkence içinde kıvranan, kurban edilmiş bir et yığını haline getiren eyleme bağlıdır. Ama, aşkta, doğurduğu sonuçlarda, kadının anne haline gelişinde yalnız bu-

nu gören bir «kişi» yi insan adına selâmlıyacak kimi bulabilirsiniz? Bu yüzden, aşktan ve çocuk doğurmaktan vazgeçecek kim vardır?» (7).

Her toplum, yeni bir düzene geçerken çeker bu sancıları. Düzenin değişmesinden sonra herşeyin hemen güllük gülüstanlık olacağını beklemek aşırı bir iyimserlikten, hayalcilikten öteye geçemez bu yüzden. Bir önceki dönemin kalıntıları, gerçekleşen düzen içinde savaşını sürdürmeye devam eder. Kendini bırakmaz, teslim olmaz hemen. Önce demokratik devrimi, arkasından Ekim ihtilâlini gerçekleştirmiş, daha sonra Nazi emperyalizmine karşı koymuş bir ülkede, kaçınılması olanaksız canavarlıkları ele almak, «özel koşullara» sırt çevirmek, görmemezlikten gelmek vatan hainliği değil de nedir yani? Hele hele, 'bana ne' dercesine savaşa iyi hazırlanılmamış olduğunu bahane ederek, kendini bu savaştan soyutlayarak aklamaya çalışmak büyük bir suç değil de nedir?

Soljenitsin'in mistik dünya görüşü, daha ilk romanıyla ağırlığını duyuruyor. Bu romanda, yazar yöneticileri ruhsal değerlere gereken önemi vermemekle suçluyor. Yazara göre, dünyanın kurtuluşu ne o sistemdedir, ne bu sistemde. Sadece ruhsal değerlere önem vermekte. Hangi elle haç çıkartacaklarını unutacak kadar

mistik, manevi değerlerden kopmuştur zamanın yöneticileri ve basit vatandaşlar.

Yazarın bu mistik dünya görüşü, romanın kişilerinden dindar Alyoşa'nın kişiliğinde en iyi anlatımını bulur. Çalışma kamplarında hükümlüler, yaşamak için hileye başvurmak zorundadır.

Hemen hemen hepsi —bir tek kişi dışında— büyüklü, küçüklü hileye başvururlar. Örneğin Şukov, bir kap yerine iki kap yemek yemenin yolunu bulur... Oysa Alyoşa bütün bunların uzağında durur. Maddi değerlere önem vermez. O kurtuluşu ruhun temizlenmesinde bulur. Herkese yardıma koşar, bir kimsenin isteğini karşılıksız koymaz. Yüreği bütün bütüne saf ve temiz olduğu için de, mutludur, hapiste olduğuna bir bakıma memnundur. Çünkü dua etmek, Tanrı yolunda ilerlemek için işte bir fırsat çıkmıştır karşısına. Hürriyeti istemez o! Onun için önemli olan manevî hürriyettir. Ruhun hürriyeti ve bağımsızlığıdır.

Soljenitsin'in bu romanıyla iletmek istediği bir başka bildiri de budur. «İyilik, bütün güçlükleri yener. İnsanlar manevî değerlere önem vermelidirler.» Ne ki, kitabımızın başında da belirttiğimiz gibi bu iyilik anlayışının ve manevî değerlerin, sosyal-ekonomik tabandan yoksun, soyut, havada kavramlar olduğunu bir kere daha belirtelim.

Elbette, bütün bütüne yanlış, hastalıklı bir görüştür bu. Örneğin Soljenitsin dünyaya, kur-

tuluşun manevî değerlere önem vermekle sağlanacağı yolundaki bildirisini iletmeye çalışırken, eline bir kâğıt ve kalem almıştı. Yani maddî nesneler. Onlar olmadan bu bildiriyi dünyaya iletmesine olanak var mıydı? Soljenitsin'in bu görüşünü, dünya yine basılı kitaplarıyla tanıyacaktı. Yani yine maddî nesnelerle. Yazarımız, ahlâk gibi bütün manevî kavramları çağın toplumsal koşullarının belirlediğini bilmiyor muydu?

●

Sırası gelmişken, bu konuda bir şeyler söylemek sanırım yararlı olacak. Çünkü batının emperyalist çevrelerince en çok istismar edilen konulardan biri de budur: «Sosyalist ülkelerde yazarın özgürlüğü yoktur. İstediğini yazamaz.» Bir bakıma doğrudur bu; kapitalist ülkelerde nasıl sosyalist ekonomik hürriyeti yoksa, sosyalist ülkelerde de kapitalizm hürriyeti yoktur. Hem, böyle olması gerekir zaten. Ama, ne yazık ki, burjuva alışkanlıklarını sürdürmek istiyen eski toprak ağaları ile büyük burjuvalar, zamanla düzeni yumuşatabilmişler ve modern revizyonizmin doğmasına neden olmuşlardır Sovyet Rusya'da.

Örneğin ve eleştirisini okuduğunuz İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün, Sovyet Rusya'da yazılmış ve basılmıştır. (Bu romanda yazarın sosyalist ilkelere, dolaylı da olsa, nasıl

karşı koyduğunu ve eleştirdiğini az önce gördük.) Sovyetlerden, inançlarını yazma özgürlüğü olmadığı için kaçtığını belirten Kuznetsov'un ATEŞ adlı yapıtı da Sovyetlerde yayınlanmış, yazarına servet ve ün sağlamıştır. (Bu romanda Sovyet işçisi tamamiyle olumsuz özellikleriyle anlatılmakta ve sosyalist ilkelere, yazarı yan çizmektedir.) Teker teker saymaya gerek yok bunları. Kuznetsov, 1969 yılının Temmuz'unda İngiltere'ye iltica etmişti. Sovyetlerde iken, istediği gibi yazamadığını bildiriyor, bu nedenle kaçtığını öne sürüyordu. Artık yöneticilerin ve Yazarlar Birliğinin dediklerini değil, kendi düşündüklerini yazacaktı. Aradan beş yıl geçti. Hiç sesi, soluğu çıkmadı Kuznetsov'un o günden beri. Batının kapitalist çevreleri kullanacağı kadar kullanmıştı çünkü; işe yaramaz bir posa gibi bir kıyıya, unutulmuşluğa fırlatıp atıvermişlerdi sonra da. Sovyetlerde ünlenmiş, servet yapmış bir yazarın, kapitalist dünyadaki acı sonudur bu. Hiç merak etmeyin! Soljenitsin'in de sonu böyle olacaktır. Tıpkı Krevçenko, Svetlana, Kuznetsov gibi...

«Emperyalist propagandanın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, «soğuk savaş» adı altında açmış olduğu ideolojik saldırılarda kullandığı böyle kişilerin içyüzlerine kısaca bir göz atalım. Örneğin, 1950'lerde bir Krovçenko'nun tefrikalarının Fransız büyük burjuvazisinin parasıyla, «daha çok yaz, daha çok yaz» diyerek uzatıldığını biliyoruz. Svetlana'nın CIA tarafından kaçırılarak ona Amerikan parasıyla hatırat yaz-

dırtıldığını bilmeyen kalmadı. Ne garip ki, Svetlana Amerika'da evlendiği kocasından onun kollektif bir tarikat üyesi olduğunu ve malî varlığını sosyal tarikat arkadaşlarıyla paylaştığını söyleyerek boşandı. Demokrasi havariliği yapan Zaharov, yine kendi istediği demokrasi ölçüleri içinde iktidara gelmiş ve burjuvaziye bile en geniş özgürlükleri tanımış, Allende yönetimini devirip onbeş binden fazla işçi ve aydını katlederek despotik bir zulüm ve ızdırap rejimi kuran CIA destekli Pinochet rejimine, kutlama telgrafı çekti.» (8)

Krevçenko, Svetlana, Kuznetsov neden unutuldular? Soljenitsin neden unutulacak? Kapitalist bir toplumda yaşadıkları için! Kapitalizmin işine yarayan malzemeleri (!) kullanıp tükettikleri için. Bundan sonda, sosyalist düzeni istismar edecek başka malzeme bulamıyacakları için! «Paranın hakimiyeti temeli üstünde yükselen bir toplumda, bir avuç zengin asalak olarak yaşarken, emekçi kitlelerinin sefalet içinde yüzdükleri bir toplumda gerçek ve tam hürriyet olmaz. Bay yazar, yayınevi sahibi burjuva karşısında hür müsünüz? Tablolarda sizden açık saçık aşk sahneleri, «kutsal» dram sanatında sizden «tamamlayan» şekiller altında fuhuş istiyen burjuva amatör ve seyirci karşısında hür müsünüz? Bu mutlak hürriyet, aslında, bir burjuva sözünden ya da anarşici bir sözden (çünkü anarşicilik, dünya görüşü olarak, tersine giden bir burjuva felsefesinden) başka bir şey değildir. Bir toplumda yaşayıp da, bu

topluma bağımlı olmamak imkânsızdır. Burjuva yazarın, sanatçının, kadın aktörün hürriyeti örtülü (ya da müraicesine gizlenmiş) bir bağımlılıktan, insanın ahlâkını bozan bağımlılıktan, para kesesine bağımlılıktan, teşebbüs sahibine bağımlılıktan başka bir şey değildir.» (9).

MATRİONA'NIN EVİ

Matriona'nın Evi ile **Dava Uğruna** 1963 yılında yayımlandı Novi Mir'de. İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün'de olduğu gibi kısa bir süre içinde olay haline geldi. Fakat Soljenitsin'e karşı eleştirel tutumun bu iki yapıtla yoğunlaştığı görülüyordu. Dava Uğruna yüzünden, yapıtı yayınlıyan dergi olan Novi Mir ile Literaturya Gazeteleri birbiriyle ağır bir dille tartıştılar.

Matriona'nın Evi'nin adı «Tek bir doğru adam çıkmazsa hiç bir kasaba ayakta duramaz'dı. Yazarının dünyaya iletmek istediği bildirinin özü de bu yapıta adını veren bu isimle belirtilmişti. Ne ki, daha sonra yayımlanabilmesi için bu ad değiştirildi.

Matriona'nın Evi, bir romandan daha çok bir öykü. Bu öyküde Talnova köyünün yaşamı ve iyi kalpli, dürüst, yaşlı bir kadının portresi çizilir.

Şöyle biter öykü:

«Süs peşinde koşmadı. Çirkinleri ve kötü yüreklileri gizleyen elbiseler peşinde koşmadı.

Anlaşılmamış, kocası tarafından bile terkedilmiş, altı çocuğunu yitirmiş, ama insanlara sevgisini yitirmemiş, kardeşlerine yabancı, görümcelerine yabancı, gülünç, karşılık beklemeden herkesin yardımına koşan Matriona öldüğü gün ardında bırakacağı hiçbir şey biriktirmemişti. Pis bir beyaz keçi, bir topal kedi, yaban incirleri..

Ve biz, onunla birlikte yaşayanlar, onun atalarımızın sözünü ettiği o bilge insanlardan biri olduğunu bilmemişti. O insanlar ki hiç bir köy onlarsız yaşıyamaz.

Hiç bir kent...

Ne de üzerinde yaşadığımız dünya!»

Yazar, iyi insanlar olmasaydı, dünya yaşanmaz olurdu diyor açıkça. Yani dünya, iyilerin yüzü suyu hörmetine duruyor. İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün'deki Alyoşa tipi, burada gelişerek Matriona Ana olarak çıkar karşınıza. Tek farkla, burada öykünü baş kişisidir.

Uzak bir akraba ya da sıradan bir komşu, bir gün önceden Matriona'ya gelir, «yarın gel bana, yardım et, Matriona. Patatesleri çıkaracağız,» der.

Ve Matriona hiç bir zaman «olmaz» demeyi düşünmez. Kendi başladığı işi yarım bırakır,

komşuya yardıma gider, sonra akşam dönüşünde, en küçük bir kıskançlık duymadan, evinde pansiyoner olarak kalan öğretmene, «Uuuuh, İgnatiç,» der. «Ne iri patatesleri var görsen. Çıkarması bile öyle hoşuma gitti ki, tarlayı bırakıp gelmek istemedim, işte yalanım varsa!»

Köyde, Matriona'sız bellenen, ekilen tek bahçe yoktur. Kadıncağız hiç bir karşılık beklemez bu yardımdan. Köylüler ise onun bu iyiliğini sömürüp dururlar. Onun yardımını istemeyi hiçbir zaman unutmazlar.

Matriona'nın iyiliği, bilgeliği karşı tarafa kendisini sömürtme olanağı vermesidir.

Soljenitsin'in dünyaya iletmek istediği bildiri de budur zaten: «Kendinizi sömürtme özgürlüğünü tanıyın karşınızdakilere, maddeden yoksul kalsanız da; çünkü maddesel değerler değil, manevî değerlerdir önemli olan.»

Matriona'nın Evi'nin bir başka ilginç yanı, Matriona'nın dışında bütün köylülerin iyi olmaması, maddi değerlere karşı büyük hırs içinde bulunmaları. (Rus köylüsü bütün bütüne olumsuz yönleriyle çizilmiş bu öyküde).

KREÇEKOVA'DAKİ YABANCI

Soljenitsin, Kreçekova'daki Yabancı'da bir anlamda ilk romanındaki politik içeriği sürdü-

rür. Cepheye yakın aktarmaların yapıldığı garda görevli teğmen Zotov ile Stalin yönetiminin eleştirisidir yine öykü. Zotov, marksist eğitim görmüştür. Onun bütün hayatının değeri devrime yapabileceği yardım oranıyla ölçülür. Bu arada savaşın yarattığı açlığı ve sefaleti tanır teğmen.

Bir gün, trenini kaçıran bir asker başvurur teğmene. Ne yapması gerektiğini sorar. Teğmen, onun bir aktör olduğunu öğrenince sevinir, bir süre konuşurlar. Fakat bir ara teğmen Zotov askerin davranışlarından kuşkulanır, üstelik Stalingrad'ın eski adını bilmemektedir. O anda Zotov'un içinde bir şeyler yıkılır, altüst olur. «Mümkün mü? Stalingrad'ı bilmeyen bir Sovyet vatandaşı! Yok, hayır, olamaz! Olamaz, mümkün değil!» diye düşünür.

Artık onun bir casus olduğundan kuşkulanmaktadır. Yapması gereken tek şey vardır. Zotov da onu yapar. Tutukluyarak, İçişleri Bakanlığına Güvenlik Servisine gönderir.

Aradan birkaç gün geçer, o adamın kendisine gösterdiği fotoğraftaki çizgili elbiseli ince küçük kızının hayali peşini bırakmaz. Güvenlik Servisine telefon eder, durumunun ne olduğunu öğrenmek için. Aldığı cevap «durumu incelenmektedir!»

Yine günler geçer. Bir gün, Kreçekova'ya demiryolu merkezinden bir polis müfettişi gelir.

Zotov ona sorar bu defa. Aldığı karşılık şudur: «Durumu yakında aydınlanacaktır. Merkez vaktini boşa harcamaz!»

Ve bütün hayatı boyunca Zotov o adamı unutmaz.

●

Yazar, teğmen Zotov'un tutukluyarak ilgililere gönderdiği askerin suçlu olup olmadığı konusunda fazla bilgi vermez. Okuyucuya bırakır bunu. Fakat yine de hissetirir o askerin suçsuzluğunu. Marksist ilkelerle yetişmiş bir teğmen yok yere tutuklamıştır onu ve yok yere çalışma kamplarına gönderilmesine neden olmuştur. (İlk romanını bilenler, casus diye anılanların, nereden, hangi yollardan, ne şekilde çalışma kamplarına getirilmiş olduğunu anlıyacaklardır böylece)

Savaşın anlamını anlatmak yerine bir yanlışlığı anlatmayı seçmiştir Soljenitsin. (Elbette, bu da açıkça göstermektedir gerçek niyetini!) Üstelik bu öyle bir yanlıştır ki, kaçınılması olanaksızdır! (Vatan hainliğini aklamaya çalışmaktadır bu yönüyle) Çünkü teğmen Zotov'un yapacağı iki şey vardır. Ya casus sandığı askeri tutuklamak (o da böyle yapmıştır) ya da özgür bırakmak, casus olsa bile...

Siz olsanız ne yapardınız?

Uzun yıllar Ankara'da aktörlük yapmış birisinin, İstanbul'un adını bilmemesi, savaş sırasında kuşkulandırır beni de. Bu nedenle, hiç kuşkusuz ben de teğmen Zotov gibi davranırdım.

Şimdi bir başka soru; 'kimler vatan hainliğini aklamaya çalışır? Hangi amaçla?'

AMAÇ UĞRUNA

Soljenitsin'in en çok tartışılan öykülerden biri de budur. Kendi elleriyle, emekleriyle yaptıkları okulun amaç uğruna ellerinden alınıp yüksek bir enstitüye verilmesi üzerine büyük bir düş kırıklığına uğrayan öğrencilerdir burada söz konusu olan. Amaç ne kadar doğru olursa olsun, gençliği aldatmaya kimsenin hakkı yoktur, der bu öyküde Soljenitsin. Yazar, bunu sosyalizmin iç çelişmelerinden biri gibi gösterir. Oysa bu çelişme, henüz bir önceki düzenin artıklarının henüz dirençlerinin kırılmamış olmasındadır. Örneğin bürokrasidir gençleri aldatan, okullarını elinden alan. Öteki roman ve öykülerinde olduğu gibi yazar yanlışlıklara, çelişmelere düşmesine rağmen yine de 'Amaç Uğruna'yı yazarın en iyi öykülerinden biri (ya da en iyisi) saymak gerekir.

Amaç Uğruna'nın önemi, sosyalizme bir anda geçilemiyeceğini, eski düzenin sınıfsal ar-

tıklarının uzun bir süre daha etkisini ve savaşını sürdüreceğini göstermesi ile okura hiçbir zaman umutsuzluk vermemesidir. Amaç Uğruna'yı yazarının öteki yapıtlarından ayıran bir başka özelliği ise, metafizik öğelerden bütün bütüne arınmış olmasıdır. Umudu mistik değerlerde değil, savaşta bulmasıdır. Bu nedenle, bütün yanlışlıklarına rağmen, bu öykünün, Soljenitsin'in öteki yapıtları arasında ayrıcalıklı bir yerinin olduğunu burada belirtmeliyiz.

●

Bu öyküyle birlikte Soljenitsin'in Yazarlar Birliği ile mücadelesi başlayacaktır. 16 Mart 1967 tarihinde toplanan Sovyet yazarları dördüncü kongresine sert bir çağrıda bulunacak ve «çekinmeden söyleyebilirim ki hiç bir şey benim yazarlık görevime engel olamıyacaktır. Kimse gerçeğin yolunu tıkayamaz ve gerçeğin ortaya çıkması için ölümü bile kabule hazırım» diyecektir.

Kanserliler Koğuşu, İlk Çember, 14 Ağustos ve son olarak Gulak Takımadaları böylece dış ülkelerde yayınlanacaktı. Bu yapıtlarda açıkça sosyalizm düşmanlığı yapılıyor ve metafizik düşünce göklere çıkartılıyordu. Bir anlamda yazarın Nobel kazanmasına da, bu yapıtlar neden oldu. Daha doğrusu, Sovyetlerden kaçırılıp dışarda yayınlaması... Nobel söylevi, bu

yapıtlarındaki bildiriyi doğruluyor, yazarın dünya görüşü hakkında tartışmaya gerek bırakmıyacak şekilde bilgi veriyordu.

Soljenitsin'in Nobel söylevini olduğu gibi aktarmakta yarar var sanırım.

NOBEL SÖYLEVİ

— I —

«Deniz kıyısında bulduğu garip bir nesneyi (dalgalar mı getirmiştir? Kumların arasından mı çıkmıştır? Yoksa göklerden mi düşmüştür?) elinde evirip çeviren, onun ne işe yarayabileceğini kestirmeye çalışan bir ilkel insan düşünün: Gereksinimlerinin hangisi için kullanabileceğini düşünür, ama çok daha yüksek bir işlevi olacağını aklının kıyısından bile geçirmez.

Biz de böyleyiz işte, sanatı avuçlarımızın içinde tutuyor, onun efendisi olduğumuzu düşünüyoruz; sanata yön vermek, onu yenilemek, değiştirmek yürekliliğini gösteriyoruz; para karşılığında satıyor, iktidardan yararlanmak için kullanıyoruz; arasıra eğlence olsun diye, halk şarkılarına ve gece klüplerine varıncaya değin, dileğimizce biçim veriyoruz ona. Politikanın ya dabayağı bir takım toplumsal ilkelerin gelgeç gereksinimleri adına, bir silâh gibi kullanıyoruz. Ama sanat bizim bu çabalarımız-

la kirleniyor, hele gerçek yapısını yitiriyor değildir; tam tersine, her kez ve her kullanımında o, içindeki o gizli yalınımın birazını gösteriyor bize.

Peki ama bu ışığı olanca bütünlüğü ile görebilir miyiz? Sanatın sınırlarını belirliyebileceğini, onun bütün görünümlerini sayabileceğini söyleme cesaretini kim gösterebilir? Geçmişte birinin sanatın anlamını kavradığı, bu anlamı bize ilettiği sonucuna varılmış olabilir, ama biz uzun bir süre yetinemezdik bununla: dinledik, sonra unuttuk, bu bilgiyi oraya buraya saçıp dağıttık; bunu yaparken de herzamanki gibi bizde ona en seçkin şeyi, yeni olanla değiştirmede ivedilik gösterdik. Sonra da, günün birinde, bu eski gerçek bize yeniden anlatıldığında o gerçeği bildiğimizi unutmuştuk artık.

Sanatçı, kendine özgü bir ruh dünyasının yaratıcısı sayar kendini: Omuzlarında bu dünyanın yaratılması, doldurulması ve bütün sorumluluğunu üstlenmesi ödevini taşır. Ama bu yekün altında ezilmiştir. O, ölümü bir daha bu ağırlığın altından kalkacak güçte değildir. Öyle ki, yaşamın özü olduğunu açıkladığından bu yana insan, dengeli bir ruhsal sistem meydana getirememiştir. Bir mutsuzluğa uğradığında suçu, dünyada sonsuz bir uyumun eksikliğine, çağın yıkılmış ruhlarının karmaşıklığına, ya da halkın budalalığına bağlar.

Yüce bir gücün varlığına dayanan başka sanatçılar vardır; Tanrı'nın gözü onların üze-

rindedir: Alçakgönüllü bir çırağın ateşli istekliliği ile çalışırlar. Ama onların yazdıkları yada çizdikleri herşeye ve bunların içerdiği mesajı almak durumunda olanlara karşı olan sorumlulukları, bugün her zamankinden çok daha zorlu bir yükümlülük getirmektedir. Buna karşılık artık ne bu dünyanın yaratıcıları ve ne yöneticilerdirler. Onlar için kuşku diye bir şey söz konusu değildir:

Sanatçı dünyanın uyumu, güzelliği ya da çirkinliği ve insanların katkıları konusunda, bunları başkalarına aydınca iletmeyi içeren bir bilinç durumu yaşar; başka insanlardan daha keskin bir bilinç durumudur bu. Mutsuzlukta, insan varlığının en derin sıkıntılarında, yoksulluklarında, cezaevlerinde ya da hastalıklarda sürekli bir uyumun var olduğu konusundaki kesin inancı, sanatçıyı hiç bir zaman yalnız bırakmaz.

Sanatın akıl dışılığı, göz kamaştırıcı ve köklü dönüşümleri, önceden kestirilmesi olanaksız bulguları ve insanlar üzerindeki yüce etkileri, bütün bunların, sanatçının dünyaya bakışıyla sanat anlayışı ile değimsiz elleriyle tüketilemiyecek büyüsü vardır.

Arkeologlar, belirli bir artistik biçimi oluşturmamış insan topluluklarına rastlamamışlardır. İnsanlığın başlangıcından beri, sürekli olarak pek farkına vardığımız bir sanat yeteneğimiz olmuştur. Üstelik kendi kendimize şu soru-

yu sormakta da geç kalmışızdır hep: Bu yetenek niçin verilmiştir bize; onu nasıl kullanacağız?

Yanılıyorlar, sanatın çöküp yıkılacağını, yok olacağını önesürenler yanılıyorlar. Yanılmakta da devam edecekler hep. Gerçekte ölen biziz, sanat sonsuzdur. Öldüğümüz, yok olduğumuz gün bile, onun bütün görünüşlerini, bütün olanaklarını kavramış olacak mıyız? Her nesneye bir ad verilemez, bazı nesneler bizi kelimelerin dışına sürüklemez. Sanat karanlıklarda doğmuş bir yüreği bile yalazlandırabilir, onu yüce bir ruh deneyinden geçirebilir. Bizi, kısa ve belirsiz de olsa, bir aydınlığa, ne ölçüde toplayıcı olursa olsun aklın hiçbir zaman yaratmayı başaramıyacağı bir aydınlığa götüren sanattır.

Hani peri masallarında bir ayna vardır, insanın kendi yansısını görmediği, ama göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir süre içinde, hiçkimsenin, hiçbirşeyin, ayaklarıyla yada kanatlarıyla gidemiyeceği bir ulaşılmazlığı gördüğü ayna. Ve sadece yürektir acı sesini duyuran. İşte onun gibi..

, Bir gün, Dostoyevski, şu derin anlamlı sözü söyleyivermişti: «Güzelliktir dünyayı kurtaracak olan.» Ne demek istiyordu bu sözle? Uzun bir süre, bu sözün bir anlamı olacağını sanmadım. Nasıl olabilirdi böyle birşey? Kanlı insanlık tarihinde, o güzellik denen şey neyse, ne zaman dünyayı kurtarmıştı? Yüceltilmiş, soylu

kılınmıştı, evet, ama kimi kurtarmıştı güzellik?

Bununla birlikte, güzelliğin ve sanatın özünde belirli bir nitelik vardır; gerçek bir sanat yapıtını gerekli kılan derin inancın çürütülemezliği ve onun egemenliği altına girmemekte en çok direnenleri bile boyun eğmeye zorlayışı. Bir yanlışa ya da yalana dayanan bir siyasal konuşma yapılabilir, inandırıcı bir yazı yazılabilir, toplumsal bir tasarı yada bir felsefe sistemi önerilebilir. Bu durumda saptırılan yada değiştirilen, göze çarpmaz hemen.

Bütünüyle farklı bir felsefe sistemi, yada bütünüyle önceliklere ters düşen bir konuşma, bir yazı yada bir tasarı hazırlanabilir. Bunlar hemen düşmanlıkları çekerler üzerlerine. Ama bunlar da sağlam kanıtlarla kurulmuşlardır, inandırıcıdırlar. Bu, bize, onların hem güven, hem de güvensizlik uyandırdıklarını gösterir.

Ama bir sanat yapıtı, kendi doğrulamasını kendi içinde taşır. Yapıtta öne sürülen düşünce yapay ve abartılmışsa, imgelerle ona bir değer kazandırılamaz. Solgun ve donuktur herşey bu yapıtta, kolayca yıkılıverir, kimseyi kandırmaz. Ama buna karşılık, derin gerçeği araştıran ve bu gerçeği bize canlı, yaşayan bir güç olarak sunan sanat yapıtları canevimizden yakalar ve bize kendini kabul ettirir. Kimse giderek, gelecek çağlarda bile, onu yadsıma gücünü gösteremez.

Böylece, doğruluk, iyilik ve güzellikten o-

luşan eski üçlemenin bizim kendini beğenmiş birer maddeci olduğumuz gençlik günlerimizde düşündüğümüz gibi, boş ve kuru bir formül olmadığını anlıyoruz. Bu üç bilgelik ağacının tepeleri, hümanistlerin öne sürdükleri gibi birleşiyorlar; doğruluk ve iyilik ağaçlarının düz, dik ve gösterişli gövdeleri devrilse ve parçalansa bile şaşırtıcı, beklenmeyen ve önceden kestirilemeyen ortaya çıkar ve güzellik ağacının dalları serpilip gelişir, böylece her üç ağacın ödevini, güzellik ağacı üstlenir tek başına.

Bu yüzden de Dostyevski'nin «güzelliktir dünyayı kurtaracak olan» sözü, artık, boşlukta ve anlamsız bir söz değil, bir bilgece söz, yalvaçlara yakışan bir öngörü niteliği kazanır. Onun, fantastik aydınlanmalar yaşadığı doğrudur. Bu durumda sanat, edebiyat gerçekten, dünyanın kurtulmasına katkıda bulunabilir. Bugün burada sizlere, geçen yıllar boyunca bu konuda vardığım anlayışı dile getirmeye çalışacağım.

— II —

Nobel ödülünün okunduğu bu kürsüye pek az yazar çağrılmıştır, bu çağrı yaşamlarında eşsiz bir an olmuştur; ben bu kürsüye çıkmak için sadece üç, dört basamak aşmadım, yüzlerce, binlercesine tırmandım... Karanlığın ve soğuğun içinden yükseliyordu bu basamaklar. o

karanlık ve soğuktan nasılsa kurtulup hâlâ yaşıyorum, oysa ötekiler, belki de benden daha yetenekli ve güçlü olanlar, yitip gidiyorlardı. Gulak adalarındaki yığın yığın kişiden ancak birkaçına rastladım. Bizi gözaltına alan polislerin ezici baskısı yüzünden hepsiyle konuşamadım; birkaçından haber alabildim. Ötekilerininse, başlarına geleni sezdim. Bu uçuruma yuvarlanmadan önce, isim yapanlar, hiç olmazsa tanınıyor. Ama onlardan kaçı geri dönebildi ki? Başlı başına ulusal bir edebiyat orada gömülü, o batağa saplanıp unutuldular; mezar taşları olmadıktan başka, giysileri de yok, çırılçıplaklar, yalnız onları belirleyen bir sayı var. Rus Edebiyatı her zaman varlığını sürdürmüştür, ama dıştan bakılınca işlenmemiş bir toprağı andırır. Sakin, huzurlu bir ormanın yükseleceği yerde, bu acıklı kesimden sonra, şansın esirgediği ancak bir kaç ağaç ayakta duruyor.

Ben, bugün buradayım, yanımda, toprağa düşmüş olanların gölgeleri, başım eğik, bu mevkii benden önce hakedenlerin önümden geçmesini bekliyorum, neler söylemek istiyeceklerini nasıl bilip, size açıklıyayım?

Bu sorumluluğun yükünü çoktandır duyuyoruz, anlamını da çok iyi kavradık. Vladimir Soloviev'in dediği gibi: «Zincire vurulmuşken bile, tanrıların çizdiği çemberi kapatmak bize düşer.» Kampların üzücü uğultusu, sıra sıra tutuklular, nemli geceyi delen fener dizileri; işte o sıralarda, dünyanın bizi işitebileceğini bilsek,

içimizden haykırmak istediğimiz sözcükler geçerdi.

O zaman herşey açık seçik gelirdi, elçimizin neler söyliyeceğini, dünyanın hemen ne gibi bir tepki göstereceğini bilirdik. Ufkumuzun kapsadığı özdeksel şeyler ve ruhsal akımlar arasında belirgin bir ayırım yapardık, bölünmez bir bütün saydığım dünyanın bence hiçbir eksik yanı yoktu. Bu düşünüleri kitaplardan edinmemiştik. Cezaevleri hücrelerinde, ateş çevresinde, bugün ölmüş olanlarla konuşmalarımızdan doğmuşlardı. Bu düşünüleri böyle bir yaşam aşılamıştı, bu tür denemelerden geçmişlerdi.

Sonunda baskı hafifleyip azar azar ufkumuz genişleyince, küçücük bir aralıktan «dünyanın bütününün» ne olduğunu görmeye başladık. Hiç tasarladığımızı, umut ettiğimizi bulamamıştık; 'bunlarla' yaşamayan ve 'buna' yönelmiyen bir dünyanın düşünü kurmuştuk. Bu dünyada, çamur batağına, «aman ne güzel bir gölçük!» suçluların boynundaki ağır boyunduruğa, «aman ne cici kolye deniyor!» bu dünyada kimileri acı gözyaşları dökerken, ötekiler tatlı bir müziğe uymuş dansediyorlar.

Nasıl böyle bir şey olabiliyor? Bu uçurum neden? Hissiz miydik? Dünya mı hissizleşti? Yoksa neden dil değişiklikleri miydi? Niye kimilerinin açık açık söylediklerini insanlar duymuyorlar? Sözcükler anlamsız kalıyor, su gibi akıp gidiyorlar, tatsız, renksiz, kokusuz, hiçbir iz bırakmadan.

Yıllar geçip de, bunları anladıkça bugünkü söylevimin yapısı, içeriği ve tonu değişiyordu. Şimdikinin ilk taslakla pek az benzer yanı var, onu buz gibi kamp gecelerinde hazırlamıştım.

Ansıyacağımız kadar eski zamanlardan bu yana, insanın öyle bir yapısı vardır ki, ipnotizmayla, zorla kabul ettirilmedikçe, dünya görüşünü, davranışının gerekçelerini, değerler ölçüsünü, eylemlerini ve niyetlerini, yaşamındaki kişisel ve başkalarıyla paylaştığı deneyler saptar.

Bir Rus atasözü: «Kardeşine inanma, kendi gözüne inan, şaşı da olsan» der. Bizi çevreleyen dünyayı ve orada yaşıyan insanların tutumlarını anlamanın en yanılmaz yolu da bu.

Uzun dönemler dünyayı gizlilik ve barbarlık sarmıştı, insanlar deneylerine dayanarak, yaşadıkları çevrelerde, toplumlarda ve en sonunda da ulusal sınırlarının içinde kendi kendilerini yönetiyorlardı, iletişim araçları dünyayı küçültünceye ve çarpıntılı atışlı bir doğaya dönüştürünceye dek. O çağda, ortak bir değerler ölçeği seçip kabul etmek insanların elindeydi, normal ve akıl almaz şeyler, kıyıcılık ve ahlâksızlığın en aşırısı karşılaştırılıp ayrım yapılabiliyor, dürüstlük ve düzenin farkı anlaşılıyordu.

Ayrı ayrı yerlere dağılmış toplulukların yaşamları bambaşka, sosyal değerlerle ilgili

kavramları çoğunlukla birbirlerine karşıt, ağırlık ve ölçü sistemleri değişikti; bu çeşitlilikler olsa olsa oradan geçen yolcuyu şaşırtıyor, anlatılarda bunlardan kimi tuhaflıklar diye sözediliyordu; henüz tam bir bütünlüğe erişemiyen insanlık için bu aykırılıklar herhangi bir tehlike yaratmıyordu.

Oysa, şu son yıllarda, biz farkında olmadan çabucak insanlık tek varlık niteliği kazandı —bu hem güven ve hem de tehlike kaynağıydı— bir bölümünde patlak veren sarsıntılar ve ayaklanmalar hemen öteki bölümlere yayılıyor kimi zaman belki de yaralı olacak bağışıklığı ortadan kaldırıyor. İnsanlık tek bir bütün oldu ama herhangi bir topluluk ya da ulusun kendi yapısı içindeki kadar sıkı bir bağlılık doğdu denemez, bu birliğe yıllarca süren ortak deneyler sonucu ulaşılmadı, ne de insanlığın tek gözüyle görme çabasından ileri gelmedi; aynı dili kullanmak da bu durumu doğurmadı, sadece radyo ve yayın aracılığıyla bütün engeller aşıldı. Çığ gibi bir sürü olay üstümüze yığılıyor ve yarım dakika içinde dünyanın yarısı bunları öğreniyor.

Kürenin az tananan bölgelerinde egemen olan yasalar göz önünde tutularak bu olayları değerlendirmeye ve tartmaya, herşeyi birbirine göre ayarlamıya yarayacak bir ölçü, ne radyo dalgalarında ne de gazete sütunlarında bulunabilir. Çeşitli toplumlara özgü bu değer ölçüleri son derece özel koşullar içinde, yıllarca olgunlaşmış ve sindirilmiştir, bunları bağdaştırmak

kolay değildir. Dünyanın değişik bölümlerinde insanlar olaylara, edindikleri kavramları uygular, kendi yargılarına göre yorumlar yaparlar, başkalarınkine uymamakta direnirler, ancak o zaman ulaştıkları sonuçlara güven duyarlar.

Dünyadaki değer ölçüleri pek çok değillerse de, birkaç tane sayabiliriz: Bir yakındaki olaylar için, bir uzaktakiler, bir genç toplumlar için. Mutsuz olanlarınki başka, mutlularınki başka. Bu değişik ölçeklerden çıkan uyumsuz, gıcırtılı sesler kulaklarımızda uğulduyor, bizi sersemletiyor; hep üzüntü verici olmasa da. uzak durduklarımızı —delilerin yanına yaklaşmadığımız, olmayacak düşlere kendimizi kaptırmamaya çalıştığımız gibi— duymamıza engel oluyor; böylece gönül rahatlığıyla, salt kendi değerlerimize göre yargılıyoruz.

En yakınımızdakini, en önemli, en acıklı, en katlanılmaz saymamız, yüreğimizin en çok sızlanmasının nedeni bu. Uzakta olan, bizi o an için tehdit etmeyen, hemen başımıza gelmiyecek, kapımızın eşiğini aşmıyacak diye, içleri titretecek iniltilere, boğuk haykırışlara, yitik yaşamlara, milyonlarca kurbana göz yumuyor, bu durumu kabullenmede bir sakınca görmüyoruz.

Dünyanın bir kesiminde, eski Roma'dakine benzer bir kıyıcılıkla, Tanrı'ya inanlarından ötürü, yüzbinlerce hristiyanın yaşamına son verileli çok olmadı.

Belirli değer ölçeklerine göre, uzaktan is-

tek uyandıran, parlak, eksiksiz gibi görünen bir özgürlük, uygulandığı yerde değişik değerler varsa, dayanılmaz bir baskı sayılır, öfke uyandırır, ayaklanmalara yol açar, Dünyanın bir yanında inanılmaz zenginlik, mutluluk düşü kabul edilen bir ortam, başka bir yanında kişileri çileden çıkarır, bu rejime vahşi bir sömürü düzeni gözüyle bakılır, hemen ardından grevler patlak verir. Doğal yıkımlar için de değer ölçekleri değişir: yüzbinlerce insanın can verdiği bir su baskını, bizi, köşebaşındaki otomobil kazasından daha az etkiler.

Kişiye yöneltilen aşağsamalar da böyledir: Alaycı bir gülümseme yada istenmediğini bildiren tek bir davranış onur kırıcı sayılır, oysa, başka zaman, fiziksel kalabalıklar, hoyratlıklar, kötü bir şakaymış gibi bağışlanır.

Cezalar için de eş tutamlar göze çarpar: Bir ay tutukluluk, yada bir yerde kalma izni verilmemesi, yada kesin olarak ekmek ve sütle yetinilen hücre cezası, kimilerinin hayal gürünü kamçılar, gazetelerde öfke taşan sütunlarca yazılar yer alır. Buna karşın, yirmi beş yıllık tutukluluk cezaları, duvarları buz tutmuş hücrelerde yalnız iç çamaşırı giyen tutukluların yaşamı, aklı başında kişilerin tımarhanelere kapatılmaları, bilinmeyen nedenlerden kaçmakta direnen sayısız kişilerin sınırlarda vurulması, birçoklarına olağan gelir ve üstünde durmak gereğini duymazlar.

Gerçekten, pek doğru dürüst tanımadığı-

mız dünyanın Avrupa dışında herhangi bir bölümü söz konusu olunca kılımız kıpırdamaz, bilgi veren de yok ya, kimi muhabirlerin yüzeyde kalan, çoktan bayatlamış bilgilerinden başka.

Bununla birlikte, uzaktaki bir adamın acısına başkalarının gösterdikleri anlayışsızlık tüylerimizi ürpertecek kada bizi şaşırtsa da insanları görüşlerindeki bu ikilikten ötürü suçlayamayız, insanın yapısı böyle. Ama bütün bir insanlık tek bir blok olarak birleşince, bu karşılıklı anlaşmazlık, pek yakında meydana gelecek tehlikeli yıkımı hazırlar, hızlandırır. Dünya insanlık, altı, dört, hatta iki değer ölçüsüyle varlığını sürdüremez: Bu ritm aykırılığı, titreşimlerinin bu ikiliği bizi parçalar.

Nasıl iki kalpli insan bu dünyaya göre değilse, bu ikilik içinde de aynı dünyada yaşıyamayız.

Kim, bu değer ölçülerinde uyumu sağlayacak? Bu nasıl olacak? Hem iyilik, hem kötülüğü, dayanılabileni de, dayanılamıyanı da ölçebilecek bir tek yorum sistemini kim yaratacak? Gerçekten katlanılamaz bir acının ve yüzeydeki bir sıyrığın ne olduğunu insanlığa kim kesinlikle açıklıyacak? Kim, insanların öfkesini, en yakında olana değil de, en korkunç yıkıma yöneltecek? Kim, bu denli bir anlayışa erişebilmek için, kişisel deneyini aşmayı başaracak? Şu bağnaz ve dar kafalı insana, kim, uzaklardaki kardeşlerinin sevinç ve acılarını paylaşmayı

öğretecek, hepten yabancısı olduğu şeyleri ona anlatabilecek?

Propaganda, baskı, bilimsel tanıtlar, hepsi boş, yararsız. Dünyada bu amaca erişme mutluluğunu bize bağışlıyan bir tek yol var: Sanat, edebiyat.

Sanatçılar bu mucizeyi gerçekleştirebilirler. Başkalarının deneyini önemsemeyip, salt kendi deneyinden öğrendiklerine güvenmek insana özgü bir niteliktir, sanatçıysa bu güçsüzlüğü yenebilir. İnsanoğlunun dünyada kaldığı kısa süre içersinde, sanat çok uzun ve olağanüstü deneyinin, kişiden kişiye geçmesini sağlar. yükleri, renkleri, yaşamının özsuyu, tüm etki ve önemiyle birlikte. Sanat bu deneyi varlığımızda yeniden yaratır, bizimmiş gibi ona sahip çıkmamız olanağını yaratır.

Yine de ülkeler ve anakaralar, kimi zaman, birkaç yüzyıllık aralarla başkalarının yanlışlarını yenilerler.

Çoğu kez açık olması gerekirken böyle olmaz. Kimi ulusların çoktan attıklarını başkaları birden bulup bunu en son bir yenilik sayar. Bu kez de, başımızdan geçmiyen, elde edemediğimiz deneyin yerini tutacak tek şey yine sanat, edebiyattır. Sanat ve edebiyatın tansıklı bir gücü vardır; diller, örfler, sosyal yapılardan oluşan değişikliklerin üstüne çıkarak, bir ulusun deneyini ötekine aktarabilirler. Yeni bir ulusa, baş-

kasının seneler boyunca, zor, yorucu sınamalardan sonra kazandıklarını tanıtırlar; bu yine ulusun yararsız bir yolda ilerlemesini, yada yanlış, belki de yıkıma götürecek bir yön seçmesini önliyerek, insanlık tarihinin iniş ve çıkışlarını, eğri büğrü kıvrımlarını kısaltır, çabasını kolaylaştırırlar.

Edebiyat deneyini bir kuşaktan ötekine geçirir. Böylece tarihini korur, biçimi ve içeriği bozulmadan, alevi de arı ve pürüzsüz yeniden canlanır. Edebiyat dille birlikte bir ulusun ruhunu korur.

Ulusların bir düzeye ulaştırılması, ırk ayrımlarının ortadan kalkması, bunların çağdaş uygarlık potasında eriyip, kaynaşması olanağı yakınlarda ele alındı, doğrusu pek yerinde bir atılım. Ben bu kanıyı benimsemiyorum. Ulusların tekbir bütüne dönüşmesi tüm insanlığın aynı kişilik ve yüze sahip olması kadar bizi yoksullaştırır. Uluslar insanlığın zenginliği, kollektif kişilikleridir : En küçüğünün bile kendine rengi, bambaşka kutsal yansısı vardır.

Asıl felâket, en büyük tehlike, bir ulusun edebiyatına iktidarın karışmasıdır. O zaman sadece «yazma hakkına» saldırılmakla kalınmıyor, bir ulusun kalbinin atışı durduruluyor, soluğu kesiliyor, anısı yitiriliyor. Ulus, kendi niteliklerine dikkat etmez oluyor. Varlığını unutuyor, ruhsal birliği elindeki dile rağmen, yurttaşlar, ansızın birbirini anlamamıya başlıyorlar.

Kuşaklar, birbirine tek söz söylemeden, sessizce yaşlanıp ölüyorlar.

Evgeni Zamiatın gibi, yaşamlarının sonuna dek diri diri gömülenler, yazdıklarının yankısını hiç bir zaman duyamıyacak olanlar, ölünceye kadar susma cezasına çarptırılanların öyküsü kişisel bir tragedya olmaktan çıkar; bu bir ulusun hepten kurban edilişidir.

Hatta, kimi durumlarda, böyle bir susuştan ötürü, tarihsel olguların eksiksiz anlaşılması engellenirse, bu insanlığın tümü içinde tehlikedir.

— III —

Sanatçı kendi yaşantısını özgürce sürdürebilir mi, yoksa topluma karşı olan görevlerini hiç aklından çıkarmıyarak her an bunları yerine getirmeye hazır mı olmalı? Birçok kez, çeşitli ülkelerde bu sorunun söz konusu olduğu ateşli, derin tartışmalar yapılmıştır. Kendisine Nobel ödülü sunulduğu sırada, A. Camus'nün verdiği söylev bu düşünülerin açıklandığı en parlak konuşmalardan biridir; ben de onun ulaştığı sonuçları benimsiyor ve bundan mutluluk duyuyorum. Gerçekten, onlarca yıldan bu yana, Rus edebiyatı olaylara seyirci kalmakla yetinmemiş, havadan sudan söz etmekten kaçınmıştır. Elimden geldiği kadar bu geleneğe uyduğumdan ben de utanç duymuyorum. Bir yazarın

içinde yaşadığı topluma büyük yardımda bulunabileceği ve bunu kendisine bir görev tanıması düşünüşüne Rus edebiyatı çoktan yakınlık göstermiştir.

Dışta olup bitenlere kulak asmadan sanatçının salt kendi deneyini iç dünyasını anlatma hakkını zorla elinden almaya çalışmıyalım. Direnerek kendisinden hiçbir şey istemiyelim ama dileyelim, rica edelim, bu fedakârlığı yapması için onu destekliyelim. Buna hakkımız var.

Sanatçının kimseye birşey borçlu olmadığını kabul ederek işe başlıyalım. O böyle fildişi kulesine çekilir yada yarattığı görüntülerin içine kapanırsa, gerçek dünyayı çıkarcıların, değersiz, kişiliksiz insanların, hatta çılgınların eline bırakmış olur.

Yirminci yüzyılımız, önceki yüzyıllardan daha kıyıcı, daha kan dökücü olduğunu tanıtladı, ilk yarısı da yarattığı yılgının izlerini henüz silemedi. Dünyamızı daha insanın mağaralarda yaşadığı çağın tutkuları sarsıyor: Paraya aşırı düşkünlük, başkalarını çekemezlik, öfke, taşkınlık, kin, geçen yıllar içinde saygıdeğer adlar aldılar, sınıfların savaşı, kitlelerin eylemi, ırk çatışması, sendika kavgaları gibi. Herhangi bir uzlaşma yolunu, ilkel bir davranışla geri çeviriş bir ilke kabul ediliyor. Bu tutumun nedenlediği sürekli bir iç savaştan ötürü milyonlarca kurban veriliyor. İyilik adalete ait evrensel kavranmaların yokluğuna, bunların değişken ve

bağıntılı (izafi) olduğuna bizi inandırmaya yelteniyorlar. Ve şu kuralı ortaya koyuyorlar: «Partinin işine en çok ne yarıyorsa hep onu yap.»

Bir topluluk herhangi bir şeyin üstüne atılma olanağını eline geçirir geçirmez hiç durmadan onu koparıp alıyor, gereksiz ve hakedilmemiş bir şey olsa bile: Bu yüzden toplumun tümü çökse de kime ne!

Dıştan bakınca Avrupa toplumlarının gözlemlenen sarsıntılarının ulaştığı hız, bu ülkelerdeki egemen sistemin dengesinin bozulup, yıkıntıya götüreceği bir noktaya yaklaşmış bulunuyor. Tarih şiddetin kısır olduğunu pek çok kez göstermiştir, kimsenin bu gerçeğe aldırdığı yok. Üstelik, kaba güç sadece zafere erişmekle kalmıyor, coşku ile karşılanıyor, doğru bir davranış olarak niteleniyor.

Gücün her şeyi yapabileceği, adaletin hiçbir şeyi başaramıyacağı sanılıyor. Bu sinizm, bu kuşku dünyayı sarmış. Dostoyevski'nin iblisleri —görünüşe bakılırsa, geçen yüzyılda yaşamış bir taşralının kâbusunun ürünleri— gözlerimizin önünde sürüne sürüne dünyada dolanıp duruyor, varlıkları bir düş olarak bile akıllara gelmiyen ülkelere kadar uzanıp buraları zehirliyor.

Son yıllarda tanık olduğumuz adam kaçırmaları, korsanlık eylemleri, patlamalar, yangın-

lar uygarlığı sarsıp yıkmak amacını güttüklerini gösteriyor. Bu isteklerine kavuşabilirler de.

Yaşamalarında sadece seksi öğrenmiş bulunan, anlayıştan yoksun gençler bozuk düzenli XIX. yüzyıl Rusya'sının yanlışlarını değişik bir şey sanıyor, bunları yenilemekten sevinç duyuyorlar. Çinli Kızıl Muhafızlarının tüm değerleri yerle bir etme çabasına alkış tutuyor ve giriştikleri bu eylemleri örnek olarak gösteriyorlar. İnsanlığın binlerce yıllık özünü hepten yadsıyarak, başlarından hiç bir şey geçmemiş olmanın «Bizi baskı altında tutan bu zorba ve gözü aç devletleri devirelim! Başa geçecek olan yenileri (biz demek istiyorlar) tüfekleri ve el bombalarını bıraktıktan sonra, adaleti egemen kılacak ve anlayış göstereceklerdir.

Oysa umduklarından bambaşka bir şey olacak. Yaşamış olanlar deney sahipleri, bilenler, onlara karşı koyacak kişiler, çoğu bu yürekliliği gösteremiyor. Hattâ tutucu görünmemek için her ne olursa olsun kabulleniyorlar. Dostoyevski XIX. yüzyıldaki bunlara benzer olayları sözde ilericilerin tutsağı olmak diye tanımlıyordu.

1930'larda Münih'te doğan ruh halinin zamanla silinmediği apaçık ortada: Bu gelip geçici bir şey değildi. Giderek bu akımın XX. yüzyılda egemen olduğunu bile savunabilirim.

Kaba güce dayanan, açık açık sürdürülen

barbarlığın yeniden ortaya çıkışına, uygar ama utangaç, çekingen dünyamız gülümseyip geçmekle, tavizler vermekle yetiniyor. Münih ruh hali gelişmiş ülkelerdeki irade hastalığı. Her ne pahasına olursa olsun gülümseyip geçmekle, tavizler vermekle yetiniyor. Münih ruh hali gelişmiş ülkelerdeki irade hastalığı. Her ne pahasına olursa olsun zenginlik, varlık peşine düşen, kendilerini bu akıntıya kaptırıp koyuvermiş kişilerin ruh hali; onlar için rahatlarının kaçmaması, özdeksel yönden her isteklerine sahip olmak dünyadaki tek erk. Bugün dünyamızda sayıları bir hayli kabarık olan bu kişiler passiflik ve gerçeklerden kaçışı seçmişler, günlük rutinin sağladığı huzurlarını biraz daha uzatmak, güçleri, başa gelecekleri şimdilik atlatmak, ileriye atmak, işin içinden bir süre daha sıyrılmak için. Bakın, yarın herşey nasıl yoluna girecek diye. Hiç bir şeyin yoluna gireceği yok. Korkaklığın bedeli hep kötülük olmuştur. **Zafere ancak fedakârlıklar yapacak cesarete sahip olursak erişebiliriz.**

Yıkım tehlikesiyle karşı karşıya bulunmamızın temel nedeni, gerginlik içindeki dünyamızın elinin kolunun bağlanmış olması, kafaların düşünce duygu ortaklığı yapmasının engellenişi. Birbirini tanıma, yakınlık duyma olanaklarını yaratacak dünyanın bir yarısındaki moleküllerin ötekine sıçrama hakkı yok. İşte gün gibi apaçık, elle tutulur, bir tehlike: Gezegenimizin değişik bölümleri arasında bilgi değiş tokuşunun yasaklanması. Bilgi yayma yasağı olunca ulus-

lararası anlaşmaların bir düşten ileri gidemiyeceğini çağdaş tarih tanıtlıyor. İçine kapanık bir dünyada, herhangi bir anlaşmayı herkesin istediği gibi yorumlaması işten bile değil; bu anlaşmalara hiç kulak asmamak, yok bilmek de ellerinde. İçine kapanık bir dünyanın halkı gezegenimizden kişiler değildir. Mars gezegeninden gönderilen, dünyanın beriki bölümünde olup bitenlerden habersiz kişilerdir; doğru dürüst bilgiye sahip olamadıklarından da öteki bölümü ezmeye hazırdırlar, bunu yaparken kendilerinin birer «kurtarıcı» olduğuna inanmışlardır.

Çeyrek yüzyıl önce Birleşmiş Milletler Örgütü doğdu, tüm insanlık buna umut bağlamıştı. Ne yazık! Ahlâka aykırı bir dünyada, o da ahlâka aykırı oldu çıktı. O Birleşmiş Milletler Örgütü değil, birleşmiş hükûmetler örgütü; bütün hükûmetler de birbirine benziyor: Özgürce seçilenler, kendilerini zorla kabul ettirenler, silâha sarılarak başa geçenler.

Aşağılık bir oylama sonucu, boynu bükük, kendi halinde kişilerin, yoksulların, zavallıların, hıçkırıkları, haykırışları, yalvarmaları dinlenilmedi, isteklerine kulak asılmadı, geri çevrildi. Böylesine yüce bir örgüt için doğrusu bunlar pek küçücük şeylerdi. Göğsünde barındıracaklarını saptamak amacıyla, İnsan Hakları Beyannamesinin (yirmibeş yıl içindeki en iyi metindi bu) kabulü için ONU hiç bir çaba göstermedi. Böylece zavallıların alın yazılarını çizmek görevi kendilerinin seçmedikleri hükûmetlerin keyfine bırakılmış oldu.

Çağdaş dünyamızın yapısını, eninde sonunda bilginler kararlaştıracak sanılabilir. İnsanlığın ulaştığı teknik ilerlemelerin tümü onların elinde, Dünya geleceğinin, siyasî kişilerin değil de, bilginlerin iyi niyetine bağlı bulunduğu inancı doğabilir. Üstelik uğraşlarını birleştirince neler yapabildiklerini birkaç örnekle gösterdiler. Ama durum hiç de böyle değil: Bilginler hiç bir zaman başlarına buyruk, önemli bir güç olma dileğinde bulunmadılar. Yaptıkları kongreler boyunca başkalarının mutsuzluklarına, yıkımlarına hiç aldırdıkları yok. Bilimin çizdiği sınırları aşmamak istiyor, uslu uslu, huzur ve sakinlik içinde yerlerinden kımıldamamayı yeğliyorlar. Münih ruh hali onların üstüne de ahlâksızlığı yayan kanatlarını gerdi.

Şu halde kıyıcı, kan dökücü, parçalanmış, nerdeyse kendi kendini yıkacak olan dünyamızda yazarın yeri ve rolü nedir? Herhalde füze atışlarıyla bizim hiç bir ilişkimiz yok. En ufacık bir el arabasını bile itmiyoruz. Sadece özdeksel iktidara güvenen, buna saygı duyanlar bizi küçük görüyorlar. Bizim de oyundan çekilmemiz doğal değil mi? İyiliğin sonsuzluğuna, gerçeğin bölünmez bir bütün olduğuna inancımızı yitirmemizin anlayışla karşılanması gerekmez mi? Artık biz de kendi başımıza dünyaya acı acı yakınsak hakkımız değil mi? İnsanlık ne derece kokuşmuş, artık hiçbir kurtuluş umudu yok, insanlar ne kadar bozulmuş, ince ruhlu, soylu kişilerin bunların arasında yaşamlarını sürdürmelerine değin zor mu desek?

Bu kaçış yoluna bile başvuramayız. İnsan dünyanın bir parçası olduktan sonra artık ondan kaçamaz. Bir yazar yurttaşlarının ve çağdaşlarının dertlerine dıştan bakan bir yargıç olamaz. Ülkesinde işlenen, yurttaşlarının işledikleri her kötülüğün suç ortağıdır. Ülkesinin tankları bir yabancı başkentin sokaklarını kana bulamışlarsa, yaşamı boyunca bu kara lekeleri yüzünü damgalayacaktır. Uğursuz bir gece rahat rahat uyuyan arkadaşını boğazlarsa, avuçlarında o ipin izleri kalacaktır. Eğer kendi vatanının gençleri sevinçle ahlâk bozukluğunu yüceltir, namuslu çalışmayı yererlerse, ikinciyle orantılıyarak birincinin üstünlüğünü savunuyorlarsa, uyuşturucu madde düşkünü olurlarsa, pis kokulu solukları kendisininkine karışacaktır.

Dünyanın bugün çektiği acılardan sorumsuz olduğumuzu söyleyebilir miyiz?

Bununla birlikte, dünya edebiyatının kocaman, dev bir kâlp gibi olduğunu bilmek bana güven duyuruyor; dünyamızdaki dertler ve dramlar için bu kâlp atıyor, çırpınıyor, dört bucağında bunlar çeşit çeşit duyulup, dile getirilse de.

Dünya kadar yaşlı ulusal edebiyatların üstünde bir tek dünya edebiyatı düşünüşünü ulusal edebiyatların doruğu niteliğinde ve karşılıklı etkilerin toplamı olacak, bir tek dünya edebiyatı düşünüsü, geçmişte de, bugün gibi istekle karşılanmıştı. Ama dönemler bir türlü birbi-

rini tutmuyordu; okuyucular da yasalarda da başka dildeki yapıtları ancak bir süre sonra tanıyabiliyorlardı, ki bir zaman bu süre yüz yılı buluyordu. Böylelikle karşılıklı etkiler de geç oluyor, ulusal edebiyatların antolojisi ancak gelecek kuşaklara açıklanabiliyordu.

Bugün, bir ülkenin yazarlarıyla bir başka ülkeninkiler arasında anında bir bağlantı kurulabiliyor. Benim kendi başımdan da geçti. Üzülerek söylüyorum, kendi ülkemde yayımlanamıyan kitaplarım, bütün dünyada hemen bir okuyucu kitlesi buluverdi, çevirilerinin çok çabuk yapılmış ve çoğunlukla kusurlu olmasına rağmen. Heinrich Böll gibi Avrupalı yazarlar onları inceleme işine giriştiler. Şu son yıllarda, çalışmalarım ve özgürlüğüm çökmedi, çekim yasasına aykırı olarak havada asılı kaldı, tutunacak hiç birşey yoktu, yalnız bana yakınlık gösteren okuyucularımın meydana getirdikleri gözle görünmez örümcek ağı vardı düşmelerini önliyecek; o zaman beklenmedik bir destek buldum; bu, uluslararası yazarların bana gösterdikleri kardeşlikti; kendilerine gönül borcu duyarak bağlandım.

Avrupalı ünlü yazarların ellinci yıldönümümü kutlamaları beni şaşırttı. Üstümdeki baskının hiç bir gizli yanı kalmamıştı. Yazarlar Birliğinden çıkarıldığım tehlikeli haftalarda, dünyanın bellibaşlı yazarlarının yükselttikleri duvar, daha korkulu, önemli, kıyıcı eylemlerin başıma gelmesini önledi. Gözümü korkuttukları

gibi sürgüne zorlanırsam diye Norveçli yazar ve sanatçılar bana bir ev hazırlıyorlardı. Sonra, beni Nobel ödülüne aday olarak, içinde yaşadığım ve yazdığım ülke değil de François Mauriac önerdi. Bütün yazar birlikleri de sonradan beni desteklediler.

O zaman dünya edebiyatının, ne tarihçilerin uydurdukları soyut bir antoloji, ne de belirsiz bir kavram olmadığını, insanlığın gitgide güçlenen birliğini yansıtan canlı bir gövde ve ruh sayılması gerektiğini anladım. Devletlerin sınırları elektrikli teller ve mitralyöz ateşleriyle kıpkırmızı, pek çok iç işleri bakanı da edebiyatı kendi yargılama alanlarına giren bir iç siyasi işi kabul ediyor. «İç işlerimize karışmağa hakları yok!» başlıkları gazetelerde göze çarpıyor. Bu aşırı derecede yoğun küremizde «iç işleri» diye birşey olamaz, ve insanlığın kurtuluşu, başkalarının işlerini kendi işimiz saymamıza bağlı, Doğudakilerin, Batıda ne düşünüldüğünü bilmesi bir ölüm kalım sorunu; Batıdakilerin de Doğuda nelerin olup bittiğinden haberi olması yine bir ölüm kalım sorunu.

Edebiyat insanın en duygulu âletlerinden biridir. Dünyada gitgide büyüyen birlik isteğini de ilk sezinliyen ve kendisine mal eden edebiyat olmuştur.

Günümüzün edebiyat dünyasına güveniyorum, tanımadığım ve belki de hiç yüzlerini göremiyeceğim o yüzlerce dosta.

Dostlarım! Neye yararlı olabilirsek onu gerçekleştirmeye çalışalım. Ansıyamıyacağımız zamanlara kadar uzanırsak., partilerin çeşitli akımların, kastların, gruplaşmaların parçaladığı ülkemizde neyin ayrılık değil de bir birlik gücü yarattığını düşünelim. İşte, yazarlığın rolü, özü: Haklının sahip olduğu toprağın, ülkesinin, ulusal ruhun yarattığı birlikten doğan temel gücü yazarlar ana dilleriyle ortaya koyarlar.

Dünya edebiyatı bir ülkenin özümlenmiş deneyini bir başkasına aktarabilir, böylelikle birbirimizden kopuşumuz ve birbirimize öfkelenmemiz önlenir, o zaman değişik değer ölçülerimiz birbirini tutar; en önemlisi, özlü, yoğun bir deyişle acı gerçeklerin dosdoğru açıklandığı bir ülkenin tarihini, bir başka ülkenin yurttaşları okuyup, olayları tüm güçleriyle kavrıyarak, bu edindikleri bilgi sayesinde aynı can yakan yanlışları yapmazlar.

Belki de sanatçılar, dünyanın tümünü kapsıyacak bir görüş alanı geliştirebiliriz; herhangi bir kişi gibi hemen yanıbaşımızda olanla, çevremizde olup bitenleri bu gözlemlerimize ekliyerek, dünya çapında ilişkiler kurma olanağını yaratmış oluruz.

Hükûmetlerimizin aksaklıklarını, geçirdikleri sarsıntıları, biz sanatçılar yargılamazsak, kim bu görevi üstüne alabilir? (Kimi ülkelerde, biraz çaba gösteren, uyuşuk, tembel olmayan kişi için en kolay ekmeğini kazanma yolu bu)

Yine ulusun davranışını, alçalışını, aşağılık isteklerinin yerine getirilmesini kim yerecek? Gençliğin aşırı taşkınlıklarını, bıçak çeken genç korsanları kim eleştirecek? Bize diyecekleri şu: «Şimdiden bu azgın, yabanıl saldırısına karşı edebiyat ne yapabilir ki!» Yalnız şunu aklımızdan çıkarmamamız gerekir, şiddet tek başına yaşıyamaz, bu olmıyacak bir şeydir; şiddet ve zorbalık sıkı sıkı yalana bağlıdır, şiddet ve yalan en yakın ortaklardır, aralarından su sızmaz. Şiddetin tek barınağı yalandır, yalanın da tek desteği şiddettir. Şiddeti araç olarak seçen kişi yalanı da kendisine yasa tanımak zorundadır.

Başlangıçta şiddet açık açık, böbürlenerek işe koyulur. Ama güçlendikçe, yerleştikçe, havasızlıktan bunalmıya başlar. Tatlı sözlerin maskesi altında gizlenen yalanlar sis gibi onu çepeçevre sarar. Şiddet her zaman, ille de insanı boğazlamaz; şiddetin suç ortağı çoğunlukla yalanın yükünü hafifletir.

Aklı başında bir kişinin yapacağı akıllıca iş de yalan yoluna sapmamaktır, isterse dünya gırtlağına kadar yalana batsın. Yeter ki ben uzak olayım.

Yazarlar ve sanatçılar daha pek çok şey başarabilirler. Yalana karşı açılan savaşta sanat yalanı altüst edebilir.

Yalanın maskesi düşürülünce, şiddet bütün çıplaklığı ve çirkinliği ile ortaya çıkacaktır. O zaman şiddet de yakılacaktır.

İşte dostlarım, huzursuzluğun ortalığı kasıp kavurduğu, dünyanın şu bunalımlı döneminde, yardımınızın dokunacağına inanıyorum. Bütün bunlara karşı silâhımız yok diye kendimizi boş bir yaşama kaptırmayalım, beğenmediğimiz, benimsemediğimiz herşeye savaş açalım.

Ruslar gerçeği aydınlatan ata sözlerini severler. Bunlar ülkelerindeki zorlu deneyleri, kesin ve çarpıcı bir biçimde dile getirir: «Gerçek bir söz, dünyanın tümünden ağırdır.»

●

Bu söylevde ne anlatmak istiyor Soljenitsin? **Önemli olan ruhtur, madde değil. Dünyayı işte bu ruh kurtarabilir ancak.** Özeti bu! Tek satırını bile çıkarmadığımız bu söylev, Soljenitsin'in orta çağın skolâstik, gerici düşüncesine nasıl sıkı sıkıya bağlı olduğunu kesin bir şekilde kanıtlıyor. Yazar «14 Ağustos» ve «Gulak Takımadaları» adlı kitaplarında bütün yenilgilerin nedenini ruhsal eğilimlerin yitirilmesine bağlar. Yani «İvan Desinoviç'in Hayatından Bir Gün» adlı ilk yapıtından, son yapıtı «Gulak Takımadaları» na varıncaya kadar bütün kitaplarında hep aynı tem işlenmiştir: İnsanların başına gelen bütün felâketlerin nedeni ruhsal kopuş, mistik değerleri önemsemeyiş ve maddeci oluştur.

«14 Ağustos'ta Çarı ve eski düzeni, Gulak Takımadaları'nda ise Hitlerci ihaneti sosyalizme yeğleyip, temize çıkarmanın peşindedir Soljenitsin. 14 Ağustos maddenin ruhla çatıştığı «tinsel bir destandır» öncelikle, kahramanı general Samsanov'un kişiliğinde ideolojisi ve gücüyle modern Rus Devleti'nin yaratıcısı Büyük Petro dönemi öncesi Rusya'sı, Doğu Prusya yenilgisinin karmaşasında «temel tinsel» eğitimlerini kaybetmiş olmakla suçlar kendini. **Yenilginin, tüm yenilgilerin temelinde yatan gerçek budur. Dinsel yada tin'e bağlı tüm geleneklerden ayrılmış olmak Soljenitsin'e göre: «Kişinin iç düzeni, sosyal düzenden çok daha önemli, çok daha temel birşeydir.»**

Yazarın özdeşleştiği kahramanlardan albay Vorontintsev savaş sırasında ölen bir albayın gömülmesinde «duasız nasıl olur bu iş...» diyenleri «bu papazların işidir, subayların değil» şeklinde yanıtlar. Aslında dua'nın nasıl yapıldığını unutmuştur Vorontintsev. Sonunda işi çavuş Blagodarev yüklenir. Dualı gömülme merasimi iç paralayıcıdır. Hazurun aynı umut ve imanla yekvücut olmuştur. Çünkü Rus insanı ancak ve «kuşkusuz sadece» Hazreti İsa'ya sadakatta kendini bulmaktadır. Yalnız bir kişi dışındadır bunun... Lenartoviç... Tüm kötülüklerin simgesi odur... Soljenitsin eskiyi yeniye yeğler sürekli... Tıpkı aristokratı, «makul» aristokratı, aydınlara, yeni yetişen aydınlara yeğlediği gibi...

14 Ağustos'ta savaş stratejisiyle ilgili bö-

lümler baskındır. Tarihsel gerçeklerle taban tabana çelişir anlattıkları. Soljenitsin yenilgiyi yengiye dönüştürerek bir sihirli strateji konusunda ahkam keser sayfalar boyu.. Bu strateji dehalığı hevesinden Gulak Takımadaları'nda da vazgeçmez. Bu kez hayıflandığı Rusya'nın büyük Çar'ları yada yitip giden tinsel eğilimler değildir sadece...

Hitlercilerin esir kamplarından toparlayıp devşirdiği bir ihanet ordusunu —General Vlassov ordusunu— aklamayı yüklenmiştir Soljenitsin Gulak Takımadaları'nda. Bu akılalmaz işe ihanet ordusunun varlığının tüm sorumluluğunu «Büyük Strateji» diye alaya aldığı Stalin'in sırtına vurmakla girişir. Soljenitsin'e bırakılırsa Stalin 2. Orduyu bile isteyerek nazilerin kucağına atmıştır. Stalin'in amacı —lütfen sıkı durun— bunların ihanetini sağlamak sonra da —kuşkusuz zaferden sonra— bir punduna getirip analarını ağlatmaktır. Başka bir deyişle Stalin Vlassov ordusunun ihanetini bizzat hazırlamıştır.

Soljenitsin Gulak Takımadaları'nda Vlassov'un ihanet ordusundan artakalanları temize çıkarmak için abrakadabrayı adi bir çırak dederecesine düşüren okus pokuslara başvurmaktan da çekinmiyor. Örneğin Prag'ın kurtuluşunu Nazilerin esir kamplarından devşirip Sovyet ordularına karşı sürdüğü Vlassov'un ihanet ordusuna «hibe» etmekte, tarihsel gerçeklerle hiçbir şekilde bağdaşmasa da, sakınca görmekte-

dir. Savaşta olağanüstü kahramanlık gösterenlerin hemen tümü de, tabii, Vlassov başta olmak üzere hepsi günahsız ihanet ordusu, hepsi ihanete zorla sürülmüş «temiz» çocuklar...

İç savaşın ünlü karşı devrimci hainleri Kolçak, Wrangel, Denikin türü kuzucuklar silâha sarılıp ihanetin batağına düşmezlerdi... Suç onlara ihanet olanağı veren Ekim devriminde değilse, kimdedir?

Soljenitsin'in kafası bu...» (10)

Soljenitsin'in dünya görüşünü burada özetlemek gerekirse kabaca şunlar söylenebilir artık sanıyorum.

1— O, Mehmet Barlas ya da onun gibi düşünenlerin öne sürdükleri gibi marksist değil, tam tersine bir karşı devrimcidir. Ayrıca feodal kültürü öğütlediği ve inansal, politik, her türlü ilişkilerde ancak böyle bir ideoloji ile gerçek mutluluğa ulaşılabileceğini belirttiği için çağdışı bir kafadır.

2— Soljenitsin, daha önce de yazdığımız gibi, küçük burjuvaya özgü bir sinsilik, iki yüzlülük içindedir. Onu bu özellikler karakterize etmektedir. Sıkıştığı zaman yalan söylemekten çekinmemekte, kendisinden başka hiç kimseye güvenmemektedir. Elbette karakterindeki bu özellikler onun dünya görüşünü de belirliyecektir.

3— Sovyet yazarı, herşeyden önce emperyalizme hizmet etmekte ve bunu bilinçli bir şekilde sürdürmektedir. Çünkü böylece İsviçre bankalarında milyonları birikmektedir. Kapitalist düzenin satılık yazarlarından biridir o.

Şimdi gelelim romanlarındaki estetik, sanatsal yapıya :

Onun yapıtlarına roman adı veriliyor. Gerçekten roman diyebilir miyiz onlara? Hiçbirinde insanı saran, sarsan, heyecanlandıran, elektriklendiren bir gerilim yok. «Sıkıntılı bekleyiş» adını vermiş Andre Maurois buna. F. Durenmatt ise şöyle diyor: «İki kişi oturmuş kahve içiyor. Bundan bir şey çıkmaz. Ama bilirseniz fincanlarında zehir var, bu tiyatro olabilir.» İrfan Yalçın, Soyut Dergisi'nde Kemal Tahir'in «Yorgun Savaşçı» adlı romanını eleştirirken bu sözü andıktan sonra şunları ekliyor. «Kemal Tahir, yalnız ağusuz kahve içirtiyor kişilerine. Ayrıntı olayların yer yer gerilimleri olsa da, romanı baştan aşağı saran temel bir gerilim yok.» Soljenitsin'in yapıtlarında ise hiç yok.

Çekov, şimdi kelimesi kelimesine hatırlıyamıyorum ama aşağı yukarı şöyle bir şey diyordu hikâye için: «Eğer hikâyenin başında duvara bir silâh asıldığı yazıldıysa, o silâh mutlaka patlamalıdır sonunda.» Bununla gereksiz ayrıntılardan kaçınılması gerektiğini belirtiyordu. Bunu bir ölçü olarak alırsak, Soljenitsin'in hemen hemen bütün hikâyeleri için tek şey söylenebilir: «Ayrıntı salatası» Can sıkıntısına meraklı

olanlar, bir de uykusuzluk çekenler, istedikleri kadar yesinler.

Basit, ellerinden öyle çok büyük işler gelmiyen, güçlü insan niteliğinden uzak tipler Soljenitsin'in kahramanları! İlle de güçlü insanların anlatılması diye bir kural yok kuşkusuz. Sait Faik, hep bu türlü küçük insanları konu almıştı hikâyelerine. Ama insan sevebiliyordu onları. Soljenitsin'in kahramanlarını da yadırgamıyor gerçi insan, ama sevemiyor da! Okuyucuyla bu kahramanlar arasında büyük uzaklıklar, büyük kopukluklar var. Etsiz, kemiksiz, soyut bir bakıma. (Matriona'nın Evi'nde Matriona'nın dışında)

Bunların dışında Soljenitsin'in romanları için söylenecek pek bir şey yok!

● / 9

EMEKÇİ AYDINLAR VE SINIF MÜCADELESİ

Soljenitsin olayını ve Türkiye'deki yansımasını, kültür emperyalizminden, modern revizyonizmden ve emekçi —aydınların sınıf mücadelesinden soyutlayarak incelemenin marksist çözümleme bakımından olanaksızlığı ortadadır. Batı'nın emperyalist çevrelerinin hangi amaçlarla Soljenitsin'i kullandığını ve modern revizyonizmin, emperyalizmin ideolojik saldırılarına nasıl olanak verdiğini gördük bundan önceki sayfalarda. Bu örnekten bile, kesin olarak anlaşılmaktadır ki, revizyonizm, emperyalist ö-

zellikler taşımaktadır ve emperyalizmle bütünleşme çabalarından başka bir şey değildir.

Emekçi aydınların sınıf mücadelesi bakımından ise olay Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde bir kat daha önem taşımaktadır. Aslında bu sorun yeni değildir. Yeni olmadığını anlamak için Engels'in mektuplarına, Lenin'in bu konudaki sayısız yazılarına bakmak yeterlidir. Sanatçının içinde bulunduğu bu ara tabakanın (emekçi-aydınların) sınıfsal özelliklerini ve devrimci mücadele içindeki yerlerini belirlemek gerekiyor. Emekçi aydınların, sınıflar içindeki konumunu ve yerini çıkartabilmek için sınıfın belirleyici ve ayırt edici özellikleri üzerinde durmak yerinde olacak. Lenin sınıfların belirleyici özellikleri konusunda şöyle der:

«Tarihsel olarak belirlenmiş toplumsal üretim sistemi içindeki yerlerine, üretim araçları ile (çoğu zaman yasalarla belirlenmiş) ilişkilerine, emeğin toplumsal örgütlenmesinde oynadıkları role, ve demek ki, toplumsal zenginliklerden aldıkları payın büyüklüğüne ve bu paya hangi araçlarla sahip olduklarına bakılarak birbirinden ayrılan geniş insan topluluklarına (sınıf) denir.»

Türkiye gibi, bağımlı, azgelişmiş sınıflı toplumlarda sanatçı, üretim ve değişim araçlarının sahibi değildir. Emeklerini sermayeye satmak durumundadırlar. Bu özellikleri nedeniyle

işçidirler. Yalnız Türkiye'nin kendine özgü koşulları genellikle sanatı ikinci bir meslek durumuna itmektedir. Örneğin sanatçı, sanatçı olmanın dışında ya mimar, ya mühendis, ya gazeteci, ya reklâmcı, ya memur ya da işletmecidir. Ama bu özellikleri onları kapitalistler sınıfına yaklaştırmaktadır. Mühendis, uzman, teknisyen, gazeteci ve reklâmcıların üretimdeki rolü ve toplumsal zenginliklerden aldıkları pay ise çeşitlidir. Fakat bu pay, kapitalizmin tekelci aşamasında gitgide azalmaktadır. Daha da azalacaktır. Emekçi aydınların, sanatçıların bir ayağı işçi sınıfında olmakla birlikte, bir ayağı da kapitalist sınıfın içindedir. Üretimden aldıkları pay ile üretime kattıkları değer onların sosyal düşüncelerini de belirlemektedir. Onlar, üretim ve değişim araçlarının sahibi olmamakla proleteryanın yanındadır. Ama toplumsal zenginliklerden aldıkları pay yüzünden kapitalist sınıfla organik bir bağ içindedir. Bu durum, onları hem proleteryanın hem de kapitalin çıkarlarını savunmak gibi çelişkili ve anlamsız bir düşünce düzeyine itmektedir. Onları, sosyal demokrasi; demokratik sol, revizyonizm gibi tutarsızlıklara götüren de işte bu ara tabakalara özgü sınıfsal özelliklerdir. Bir bakıma burjuva sosyalizmi, sosyal demokrasi gibi siyasal sistemler bu ara tabakaların ideolojileridir.

Oysa, kapitalistlerin hoşuna gitmektedir bu. Çünkü büyük burjuva bilmektedir ki, bilimsel ve teknik gelişmelerin efendisi olan ücretli aydınlar, gitgide bilim ve tekniğin kullanım a-

lanlarını ve sonuçlarını kontrol etme yetkisinden uzaklaşacaklardır. Artık emekçi aydınlar, patronlar hesabına artı-değerin fazlalaştırılması yöntemlerini geliştirmeye çalışan ara tabakalardır. Marks ve Engels'in Manifesto'da haber verdikleri bu değişim, gözümüzün önünde gerçekleşmektedir.

«Burjuvazi, şimdiye kadar saygı gören, mübarek ve muhterem sayılan bütün meslekle-rin başını taçlandıran itibar halesini çekip atmış, doktor, hukukçu, rahip, ozan ve bilim adamlarını kendi hizmetindeki ücretliler haline getirmiştir.» Bu neden böyle olmaktadır? Bunu üretim ilişkilerinde meydana gelen büyük değişikliklerden ayıramayız. Kapitalizmin tekelleşmeye giden süreci boyunca, çağdaş üretici güçlerin gelişmesini dikkate alacağı kuşkusuzdur. Üretim mekanizmasının hergeçen gün biraz daha karmaşık hale gelmesi, ekonomik sorunlarda bilimin doğrudan doğruya oynadığı rolün artması, üretim faaliyetinin giderek daha geniş alanlara yayılması uzman kadroları ve teknokratları devreye sokmakta ve onların sayısının artmasına neden olmaktadır. Bu süreçte, teknisyenlere, araştırmacılara, mühendislere duyulan gereksinme durmadan büyümektedir. Bundan böyle de büyüyecektir.

Toplumsal hareketin gitgide karmaşık bir hale gelmesi, yönetimin çözeceği sorunların bilimsel ve teknolojik düzeyine uygun bir mekanizma ve personelle donatılmış olması gereğini

ortaya koyar. İdarî işlerde görev bölümü, uzmanlaşma bunun bir sonucudur. Böylece, giderek, proleterya ile kapitalistler arasında bilim adamlarından, teknotratlardan, mühendislerden, memurlardan, işletmecilerden, reklâmcılardan v.s. kurulu bir ara tabaka belirecektir. Bu bilimin ve teknolojik devrimin ara tabakalar aracılığıyla kapitalist sınıfın kontroluna bırakılması demektir. Aynı zamanda da emekçi aydınların sayısının nicelik bakımından artması demektir.

,Demek ki, kapitalizmin tekelci aşamaya ulaşan süreci, aydın katmanların nicel artışını meydana getirmektedir. Bu kuşkusuz, bundan böyle bu ara tabakaların öneminin daha çok artacağını söylemektir. Bu yüzden sosyalistler, işçi sınıfıyla aydınların zorunlu ittifakını başta gelen sorunlardan biri saymakta ve üzerinde dikkatle durmaktadırlar.

●

Aydınların sayısının artması şüphesiz üzerinde durulması gereken bir noktadır. Ama onların, yukarıda sözünü ettiğimiz gibi tekelci kapitalizm ile organik bir bağ içinde bulunması ve kapitalist sömürünün doğrudan doğruya ağırlığını duymaması, proleterya ile zorunlu ittifakını güçleştirmektedir. Zaten emperyalizmin en korktuğu şeylerden biridir bu, aydınların çı-

karlarının proleteryanın çıkarları ile özdeş olduğunu kavrayarak onlarla ittifak kurmaları. Ayrıca, tekelci devlet kapitalizmi görevde ilerleme ve terfi konusunda, kişiler arasında mevki ve ücretler bakımından ayırımı alabildiğine büyütmektedir. Bu ayırım hemen hemen her sahada görülmekte. Bu rekabet dünyası, öyle bir durum ortaya çıkarmaktadır ki, bireyler durmadan birbirlerine karşı çıkmakta, birbirleriyle mücadele etmektedir. Mevki ve terfi rekabeti, bir yandan bireyci dünya görüşlerine ortam hazırlarken, bir yandan kapitalist sistemin gerçek yüzünün görülmesini engellemektedir. Öte yandan emekçi - aydınların terfi ve mevki gibi özellikler nedeniyle en yüksek ücretleri alan kesimi, kapitalistlerle hemen hemen bütünleşmektedir. Bu seçkin kesim ayrıca geri kalan kesim üzerinde bir kontrol görevi de yapmaktadır.

Bütün bu özellikler, emekçi aydınlarda bireysellik eğilimlerini arttırmakta, ayrıca onları işçi ve köylünün kavgasından kopartarak, sermayenin güdümüne ve boyunduruğuna sokmaktadır.

●

Özetle, tekelci aşama sürecindeki kapitalizmin, Türkiye'deki sonuçları da yukarıda belirttiğimiz çizgidedir. 1946 yılından bu yana hızla gelişen sanayi, işçi sınıfını olduğu kadar

aydın kesimini de kalabalıklaştırmıştır. Bu aşamada işçi sınıfı, sınıfının bilincinde ve devrimci yapıda değildir kuşkusuz. Çünkü, kentlerde, büyük fabrikalarda çalışmaya başlayanlar kırsal alanlarla ve köylük yerlerde çalışan yoksul kitlelerdir ve köylülük özelliklerini taşımaktadırlar. Her yıl, köylük yerlerden şehirlere yarım milyona yakın insan göçmektedir. Bunlar köylüdür ve bundan böyle işçi olacaktır. Köylüler ise toprağa bağlıdır ve mülkiyet duygu ve tutkularından bir çırpıda arınamıyacaktır. İşte köylülük özelliklerinden sıyrılamıyan işçi kitlesi, küçük burjuvanın siyasal öğretisi olan demokratik sol, sosyal demokrasi gibi eğilimleri benimsemekte gecikmemektedir. Bu tercihte, elbette işçiye en yakın kesim olan ve onunla en yakın ilişkiler içinde bulunan emekçi - aydınların büyük katkısı olmaktadır. Son yıllarda, bu türlü eğilimlerin ve bu eğilimlere sahip çıkan CHP'sinin güçlenmesinin ana nedenlerinden biri de budur. Roland Leroy şöyle diyor :

«Mühendisler, uzmanlar ve teknisyenler, aydınlardan kurulu, bütünüyle özel nitelikte bir katman oluştururlar. Sayıları, üretimin örgütlenmesi ve ekonomik büyümedeki rolleri, işçi sınıfıyla «günlük» diyebileceğimiz kadar yakın ve sıkı bağları göz önüne alındığında, bunların işçi sınıfıyla dayanışmasının ne kadar özel nitelikte ve ne kadar etkili olacağı anlaşılır.»

Önemli olan bu ittifakın nasıl gerçekleştirileceğidir.

Bu soruya cevap verebilmek için, ülkenin somut ve kendine özgü koşullarının yanı sıra. tekelci kapitalizme yönelen kapitalist gelişme sürecinde meydana gelen bazı olguların gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Bu süreç içinde,

a) Daha önce de belirttiğimiz gibi işçi sayısı artar.

b) Ücretli - emekçilerin sayısında artış görülür.

c) Köylü kesiminin ve orta tabakanın sayısı azalır.

Bunlar, tekelci kapitalizme yönelen kapitalist gelişme sürecinde görülen genel yasalardır. Bu yasaları hiçbir zama gözden uzakta tutamayız.

İşçi sınıfının artışı, ücretli - emekçilerin artışı gibi son derece önemlidir. Fakat bu nicel bir artıştır. Nitelikte herhangi bir değişim başlangıçta söz konusu değildir. İşçi'nin artışı, köylü kesiminin ve orta tabakanın sayılarının azalmasıyle mümkün olmaktadır. Çünkü tekelci kapitalizm aşamasında, küçük üreticiler yok olur. Üretim araçları etrafındaki rekabet tarafından ortadan kaldırılan çok sayıda küçük ve orta sanayici, çok sayıda küçük esnaf ve köylü ekonomik bakımdan proleterleşir.

Fakat bunlar işçi sınıfı içine taşımakta ol-

dukları küçük burjuva ideolojisiyle girerler. Bu nedenden, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılmasını istemezler. Onlar için en büyük mutluluk, eski bağımsız hallerine dönmektir.

Kırsal alanlardan, işçi sınıfına katılanlar da, daha önce de belirttiğimiz gibi, farklı bir yapıda değillerdir. Onlar da, üretim araçlarının kamulaştırılmasından yana değildirler. Oysa ki kapitalizmin bu aşamasında onlar «işçi» adını almaktadırlar.

Bunlar işçi sınıfının «tutucu» kanadını oluştururlar. Gerçek hainler de işte bu kanadın içinden çıkarlar. Eski bağımsız durumlarına kavuşmak için yapmıyacakları şey yoktur. Tekelci kapitalizme yönelen kapitalist gelişmenin başlarınca işçi sınıfı üzerinde en büyük etkiyi işte bunlar yaparlar. Bu nedenle devrimci düşünce işçiler arasında hızla yayılamaz. Kaldı ki, işçi birikiminin sayıca büyük kısmını da bunlar meydana getirirler. Fakat zamanla işçi sınıfındaki nicel artış, nitelik değişimini zorunlu kılacaktır. Çünkü bunların çocukları işçi olarak doğacak ve işçi olarak büyüyecektir, babalarının, annelerinin küçük burjuva özlemlerini taşımayacaklardır. Bunlar işçi sınıfının ideolojisini benimsemekte bu yüzden gecikmeyeceklerdir. İşçi sınıfının gerçek sözcüleri de bu kesimden çıkacaktır.

Devrimci mücadelede, bu yüzden işçi sını-

fının durumu son derece önemlidir. Türkiye'deki işçi sınıfının durumunu ise, son yıllardaki işçi hareketleri (kendiliğindenlik özellikleri taşısa da) belli etmektedir. İşte işçiler arasındaki bu hareketlenmeyi sağlıyanlar, 1946'larda ve onu izliyenyıllarda, işçi sınıfına küçük burjuva ön yargılarıyla katılan orta tabakaların ve köylülerin çocuklarıdır. Bu hareketlenme giderek artacaktır. Emperyalizmin sömürüsü altındaki kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu ülkelerde, bu hareketlenme kaçınılmazdır. Önemli olan bu hareketlenmeye ve dinamiğe bilinç götürmek ve işçi sınıfı ideolojisinden, yukarıda sözünü ettiğimiz nedenlerle meydana gelecek sapmalarla, küçük burjuva ön yargılarıyla mücadele etmektir.

Devrimci, toplumcu sanatçıların en önemli görevlerinden biri de budur. Bu görev, işçiye, bir işçinin hayatını anlatarak yerine getirilemez elbette. **«Birçok aydınlı aydının düşündüğü gibi, işçilere fabrika hayatından söz açmak, onların zaten çoktandır bildikleri şeyleri dönüp dolaşıp bir daha, bir daha anlatmak yeterli değildir.»** (Lenin) Yani işçilerin anlıyacağı bir edebiyat değil, onların bilinç düzeylerinin yükselmesine ve sınıfının devrimci görüşünü kavramasına yardım eden bir edebiyattır sözünü ettiğimiz. İşçilere, kurtuluşlarının, bağımsızlıklarının, özgürlüklerinin nerede olduğunu ve buna nasıl erişebileceklerini duyuran bir edebiyattır.

●

Kapitalizmin gözünde, yönetime yeni teknikler getirilmesinin yalnız bir tek amacı vardır, artık - değer oranının arttırılması. Artık - değer oranının arttırılması sömürünün yükseltilmesi demektir. Bu ise ancak tekniğin modernleştirilmesi ve emeğin yoğunlaştırılmasıyla sağlanır. İşte, sermayenin en yüksek karı sağlamak amacını gerçekleştirebilmesi, tekniği modernleştirecek, organize edecek, işletecek, emeği yoğunlaştıracak bir takım kadroları gerektirmektedir. Bunlar emekçi - aydınlardır. Mühendisler, uzmanlar, teknisyenler, işgüçlerini işçiler gibi bir ücret karşılığında satmakla birlikte, daha önce de sömürülme biçimi ve derecesi bakımından, işçilerle aralarında büyük bir fark vardır. Aydın - emekçi çalışmasının özel niteliği nedeniyle bir söz hakkına, bir inisiyatife sahiptir. Yani, emeklerini sattıkları için protelerdirler, fakat sermayeye en yüksek kârı sağlamak yolundaki çalışmalarıyla da işveren temsilcisidirler.

İşte sorunun can damarı da budur.

Bunlar, her geçen gün emeklerini daha ucuza sattıklarını gördükleri için, sosyalizmde bir değer bulmakta ve işçinin yanında yer almaktadır. Fakat işçinin mücadelesine katılırken hiç bir zaman barışçı yollardan ayrılmamaktadırlar. Reformist, sosyal demokrat kişilikleri ile «demokrasinin sınırlarını genişletmek» gibi kavramlarla mücadeleye katılmakta ve çoğu zaman hareketi pasifize etmektedirler. Yani bunlar da

işçi sınıfının ideolojisinde, küçük burjuva özellikleri nedeniyle yanlışlara ve sapmalara sebep olmaktadırlar.

İşte devrimcilerin öncül görevlerinden biri de, bu kimselerin işçi hareketine katıldıkları zaman, burjuva ya da küçük - burjuva ön yargılarını «sosyalizm» kılığına bürüyerek işçi sınıfı içine sokmalarını önlemektir. Yoksa oportünizmin önüne geçilemiyecektir.

Demek oluyor ki, ilk aşamada emekçi - aydınların daha genel deyimle ücretlilerin işçi sınıfı ile bütünleşmeleri olanaksızdır. Ama ittifak kurmaları değil. Bunlar aynı şeyler değildir. İttifak, ortak ilkelerden hareket etmektir. Kaldı ki, bugün köylünün, işçi sınıfı ile bütünleşmesine de olanak yoktur. Yine söz konusu olan bir ittifaktır. Öyleyse köylü, işçi ve küçük burjuva ile emekçi aydınların, yani tüm ileri unsurların ittifakını belirliyen bir ortak ilke var mıdır? Vardır. Bu emperyalist sömürüden kurtularak demokratik devrimi gerçekleştirmektir. Köylü, işçi, küçük burjuva ve tüm ilerici unsurların yönetimde ağırlıklarını duyurabilmelerinin tek koşuludur bu. Emperyalizmle mücadele, bu ittifakın oluşturulması bakımından önemlidir.

●

Anti - emperyalist mücadele, birlik içinde

hareket eden bu sınıf ve ara tabakalarda devrimci bilinci geliştirecektir ayrıca. Çünkü devrimciler, anti-emperyalist mücadele içinde kitlelere devrimci bilinci getirmenin yollarını da arayacaklar ve bir yandan bağımsızlık kavgası verilirken, bir yandan da kitlelere gerçek kurtuluşun ve bağımsızlığın yolunu göstereceklerdir. „

Anti-emperyalist mücadele elbette sadece ekonomik bağımsızlık mücadelesi değil, kültürel bağımsızlık mücadelesidir. Emperyalizmin hem ekonomik, hem kültürel sömürüsüne karşı mücadeledir. Bunlar birbirinden hiçbir zaman soyutlanmamalıdır! Anti-emperyalist mücadeleyi sadece ekonomik anlamda yürütmek, işçi sınıfının ideolojisinin kitlelere yayılmasını durdurmasa da, hızlandırmaz. Ayrıca anti-emperyalist mücadeleyi sadece bu özelliğiyle, yani ekonomik bağımsızlık mücadelesi olarak görmek, hareketi saptırıcı, şövenist, milliyetçi duyguları körükleyici bir tehlikeyi de hemen yanıbaşında getirir. Bu nedenle anti-emperyalist mücadele hem ekonomik, hem kültüreldir. İkinci bölümde sözünü ettiğimiz toplumcu, devrimci sanatçılar birliğinin gerekliliği bu aşamada bir kat daha önem kazanıyor. Emperyalizmin kültürel sömürüsüne, beyin yıkayıcı, kitleleri ahmaklaştırıcı özelliklerine karşı en kararlı ve bilinçli savaş, ancak devrimci sanatçıların disiplinli ve örgütlü hareketi içinde gerçekleştirilebilir.

Devrimci yazarlar, sanatçılar; kitleleri ah-

maklaştırma, uyutma, afyonlama amacını güden ya da bu sonucu hazırlıyan bütün eylemlerin karşısına çıkmalıdırlar! Emperyalist amaçlara hizmet eden bütün düşünce ve sanat ürünlerini kıyasıya eleştirmekten kaçınmamalıdırlar. Örneğin İlhan Selçuk'un öğütlediği gibi, Soljenitsin olayında sessiz kalınmamalı, tam tersine Soljenitsin'in Mehmet Barlas'ın ileri sürdüğü gibi 'devrimci' olmadığı, 'bir karşı-devrimci' olduğu ve Sadun Tanju'nun iddia ettiği gibi çağdaş bir kafa olmadığı, yine tam tersine orta çağdan kalma bir kafa olduğu en kesin çizgileriyle ortaya konulmalıdır. İşte budur kültürel emperyalizmle mücadele. Daha doğrusu kültürel emperyalizmle mücadelenin ayırt edici özelliği.

Yalnız Soljenitsin olayında bile, kendilerine sosyalist adını veren ve sosyalizm mücadelesinden yana olduklarını söyleyen çevrelerin düştükleri yanılgı ve çelişme ibret verici ve düşündürücüdür. Bu yüzden Soljenitsin olayını seçişimiz rastgele ve boşuna değildir. Bu olaydan hepimizin, bütün devrimci kadroların alacağı dersler vardır.

Her geçen gün, bir örgüt düzeni ve disiplini içinde hareket etme zorunluluğu artan devrimci sanatçının görevlerine yine Lenin'in sözleri ışık tutuyor:

«... Paydos, edebiyatın üstün insanlarına! Proleteryanın genel davasının bir parçası, bir

bölümü haline gelmek zorundadır edebiyat. Bütün işçi sınıfının bütün bilinçli öncüleri tarafından harekete geçirilmiş tek ve bölünmez sosyal - demokrat mekanizma içinde «küçük bir tekerlek ve küçük bir vida» olmak zorundadır... Bir Alman atasözü, «benzetişler topaldır» der. Benim edebiyatı bir küçük vidaya, canlı bir hareketi bir mekanizmaya benzetmem de topallıyor. Böyle bir benzetiş karşısında, edebi yaratım hürriyetinin yok edilmesi, eleştiri hürriyetinin gerilemeye mahkûm edilmesi, hür ideolojik mücadelenin bürokratize edilmesi, güdümlü hale sokulması falan gibi isterik çığlıklar atacak bazı aydınlar çıkacaktır belki. Bu türlü haykırışlar, gerçekte, burjuva aydınlarının bireyciliğini dile getirir. Hiç şüphe yok ki mekanik eşitlemelerin, düzeylemelerin, azınlık üzerindeki çoğunluk baskısının yeri, edebiyat değildir. Gene bu alanda, kişisel inisyatife, bireysel eğilimlere, düşünceye ve hayal gücüne, öze ve biçime en geniş bir yer sağlamak, en üstün hakkı tanımak gerektiğine de şüphe yoktur. Bütün bunlar mutlaka doğrudur ve tartışma götürmez. Ama bütün bunlar sadece, bir Proletarya Partisi'nin çalışmaları içinde edebiyat kesiminin mekanik biçimde öteki kesimlere özdeleşlenemeyeceğini ispatlar. Gene bütün bunlar, burjuvaziye ve burjuva demokrasisine her ne kadar yabancı ve saçma görünse de, edebiyatın, sosyal demokrat partinin çalışmasının, etkinliğinin bütün öteki unsurlarına çözülmez şekilde bağlı bir unsuru olması gerektiğini söyleyen prensiple hiç bir şekilde çelişmez ve çatışmaz. Gazeteler, Parti'nin

çeşitli örgütlerinin organları haline geleceklerdir. Yazarlar, Parti'nin örgütlerine mutlaka gireceklerdir. Yayın ve basımevleri, depolar, mağazalar ve okuma salonları, kitaplıklar ve kitap evleri Parti'nin kontrolü altında Parti'nin işletmeleri olacaklardır. Örgütlenmiş sosyalist proleterya bütün bu etkinliği baştan sona kontrol edecek ve bu alanın her köşesine yaşayan davasının yaşayan ruhunu aşılayıp yerleştirecektir. «Yazar canı isteyince yazar, okur da, hoşuna gidince okur!» çağı kapanmıştır artık.

Avrupa burjuvazisinin ve Asya sansürünün bozup baştan çıkardığı edebiyatı bir hamlede ve bir anda değiştirip düzelteceğimizi, pek tabii ki iddia etmiyoruz. Herhangi bir katı, eğilip bükülmez sistem tasarlamaktan yada problemi tüzükler, yönetmeliklerle çözmek istemekten, pek tabii ki uzağız. Bu alanda herhangi bir şeyi, herhangi bir şekilde şemalaştırarak basitleştirmek kesinlikle söz konusu olamaz. Bütün Parti'mizin, bütün Rusya'daki sosyal - demokrat proleteryanın bu yeni görevin bilincine ermesi, onu açıklıkla tanımlaması, zaman ve yer dinlemeden çözmeye girişmesi gerekmektedir. Derebeylik sansürünün zincirinden kurtulan bizler, burjuvaların ve tüccarların edebi bağlantılarının zincirini kabul edemeyiz, etmeyeceğiz de. Bizler hür, sadece polis karşısında değil, sermaye karşısında da hür ve daha önemlisi, anarşik, düzen bilmez burjuva bireyciliği karşısında hür bir basın yaratmak istiyoruz, yaratacağız da.

Bu son sözler, bir paradoks, bir aykırı dü-

şünce ya da tatsız bir şaka gibi gelebilir okura. Ateşli hürriyet partizanı aydınlar «Nasıl!» diye bağıracaklardır, «edebi yaratım gibi alabildiğine ince ve nazik, alabildiğine bireysel bir konuyu topluma iradesine bağlamak istiyorsunuz demek! Bilim, felsefe, estetik problemlerini işçilerin oy çoğunluğuyla çözmelerini istiyorsusuz!..»

İçiniz rahat etsin baylar! İlk olarak, burada söz konusu olan sadece Parti'nin edebiyatı ve edebiyatın Parti'nin kontrolü altına alınmasıdır. Herkes, istediğini yazmakta ve söylemekte, hiç bir kısıntıya uğramaksızın yazıp söylemekte hürdür. Ama her türlü dernek, bu arama Parti'de, Parti'ye aykırı fikirleri yaymak için Parti'nin adını ve araçlarını kullananları kovmak hürriyetine sahiptir. Söz ve basın hürriyeti tam olacaktır, kabul. Ama dernek hürriyeti de tam olacaktır. Sana söz hürriyeti adına, hoşuna giden herşeyi yazmak, uydurmak, haykırmak hakkını tanıyorum. Ama sen de bana, dernek hürriyeti adına, şunu ya da bunu yazıp söyleyen insanlarla birlik olma yada olmama hakkını tanıyacaksın. Parti hür iradeyle kurulmuş bir dernektir ve prensiplerinden aykırı görüşler yayan üyelerinden arınmazsa, önce ideolojik bakımdan, sonra da maddî bakımdan soysuzlaşır ve kaçınılmaz şekilde çöker. Parti'nin görüşlerine uygun olanla, aykırı olanın sınırı da Parti'nin programında, statülerinde ve taktik kararlarında, uluslararası sosyal-demokrasinin ve uluslararası hür proleterya

derneklerinin geçmiş deneylerinde çizilidir. Proleterya partilerine de durmadan çeşitli kimseler girer. Pek de tutarlı, pek de doğru olmayan akımlar bu partilerde de görülmüş ama proleterya da zamanı gelince Parti'sini temizlemekten kaçınmamıştır. Bizde de Parti içinde aynı şey olacaktır, eleştiri «hürriyeti» nin sayın burjuva partizanları: Parti'miz işte bir hamlede bir kitle partisi haline gelmektedir, gizlisi kapaklısı olmayan bir şekilde ve hızla örgütlenmekteyiz, tutarsız birçok kimse, hatta belki Hiristiyanlar, hatta belki mistikler, kaçınılmaz şekilde gelecekler bize. Biz feleğin çarkından geçmiş kimseleriz, midemiz sağlamdır. O tutarsız elemanları da benimseyeceğiz. Parti içinde eleştiri ve düşünce hürriyeti, insanların parti adı verilen hür derneklerde toplanma ve birleşme hürriyetini bize hiç bir zaman unutturamıyacaktır.

İkinci olarak da, sayın bireyci burjuvalar, mutlak hürriyet hakkında çektiğimiz nutukların yalın bir ikiyüzlülük olduğunu söyleyeceğiz sizlere. Paranın iktidarı üzerine oturtulmuş bir toplumda, emekçi kitleler yoksulluk içinde sürünürken bir avuç zenginin asalak gibi yaşadığı bir toplumda, gerçek, ama gerçek bir «hürriyet» diye bir şey olamaz. Siz sayın bay yazar, siz hür müsünüz burjuva editörüne karşı? Hür müsünüz, tablolarınızda baldırbacak, «kutsal» dram sanatınızda fuhuş gösterisi istiyen burjuva halkınıza karşı? Sizin o mutlak hürriyetiniz gerçekte, burjuva ya da anarşist bir cümleden

başka bir şey değildir (dünya görüşü olarak anarşizm de, tersine dönmüş bir burjuva fesefesidir çünkü). Bir toplumda yaşamak ve o toplumdan bağımsız olmak, yok böyle bir şey. Burjuva yazarın, burjuva sanatçının, burjuva oyuncunun hürriyeti, aslında maskelenmiş ya da kendini ikiyüzlüce maskeleyen bir bağımlılıktan başka bir şey değildir...

Biz sosyalistler, bu ikiyüzlülüğün maskesini çekip alıyoruz işte, yırtıp atıyoruz sahte bayrakları. Sınıflar dışında bir sanat ve edebiyat yaratmak için değil, ama hür olduğu iddia edilen, gerçekteyse burjuvaziye bağımlı olan ikiyüzlü bir edebiyatın karşısına gerçekten hür ve proletaryaya açıkça bağımlı bir edebiyatı yaratıp çıkarmak için.»

● / 10

EMEKÇİ AYDINLARA VE SANATÇILARA DÜŞEN GÖREV

«Bazan ben de gönül ahlarımı
çekerim birer birer
kan kırmızı yakut bir tesbih gibi,
ve bu kızıl pırıltılı tesbihin ipi
sırma saç tellerindedir.
Fakat
benim
şiirime ilham veren perimin
omuzlarında açılan kanat :
asma köprülerimin
demir putrellerindendir!...

Dinlenir
dinlenmez değil
bülbülün güle karşı feryatları
Fakat asıl
benim anladığım dil:
Bakır, demir, tahta, kemik ve kirişlerle çalınan
Bethovenin sonatları...

Sen istediğin kadar
tozu dumana katar
sürebilirsin atını!...
Ben değişmem
en halüsüddem
arap atına
saatte 110 kilometrelik sür'atini
demir raylarda koşan
demir beygirimin
İri şaşkın bir sinek gibi takılır bazan gözüm
odamın köşesindeki usta örümcek ağlarına...
Lâkin asıl hayrınım ben:
halikleri mavi gömlekli mimarlarım olan
77 katlı beton-arme dağlarına!

Erkek güzeli
«Biblos ilâhı genç Adonis»
köprübaşında karşıma çıksa,
belki bakmadan geçerim de;
Filizofumun yuvarlak gözlüklü gözüne,
ve ateşçimin
dört köşeli terli bir güneş gibi yanan yüzüne
bakmadan geçemem!...

Ben
elektrikli tezgâhlarımda doldurulan
üçüncü nevi hazır sigara içerim de,
isterse Samsun'un olsun
tütünü kâğıda elimle sarıp içemem!
Değişmedim
değişemem

Havvanın çırılçıplaklığına
meşin kasketli meşin ceketli karımı!
Belki benim «tab'ı şairanem» yok?!
Neyleyim!...

toprak anamın çocuklarından çok seviyorum:
kendi çocuklarımı!

(Nazım Hikmet — Sanat Telakkisi)

İşçi sınıfının bilinçlenmesinden söz ediyoruz. Ama işçi sınıfına bilinç gökten zembille inmez diyoruz. Onlar sınıflarının ve kapitalizme karşı mücadele gereğinin bilincine, hareket içinde ulaşırlar. Ama bu elbette yeterli değildir. Çünkü o takdirde bütün eylemler kendiliğindenlik özellikleri taşıyacaktır. İşçi sınıfına bilinç dışardan verilir. Proleteryaya bilinç emekçi aydınlar tarafından götürülür.

Bu görüşe karşı çıkanlar, işçi sınıfının kendi kendine bilinçleneceğini söylerler. Bu görüşleri ortaya atanlar mevşevik, popülist ve sendikalistlerdir. Oysa işçi sınıfının kendiliğin-

den bilinçleneceği şeklinde düşünce tarzı, örgütlenmeyi önemsemeyen tavırlardır. Bu görüşler, her ne şekilde olursa olsun örgütlenmenin karşısına çıkar, özellikle işçi sınıfının kendi partisine kavuşmasını geciktirmede büyük rol oynarlar. Tabandan örgütlenmeyi yayarlar; siyasî, politik örgütlenmeleri sulandırırlar. Bütün bunların yanında işçi sınıfının hareketlenme içinde örgütleneceğini, sendikaların çabaları içinde bilinçleneceğini öne süren görüşler de vardır.

Bunlar, işçi sınıfının hareketini bozan, yozlaştıran yanlış tavırlardır. Sosyalist mücadelenin önderi olan işçi sınıfına bilinç emekçi aydınlar tarafından götürülür. Ama bilimsel sosyalizme inanmış, mücadelenin kuru laflarla değil, eylemle gerçekleşeceğini öğrenmiş aydınlar tarafından götürülür. Yoksa sosyalist mücadele, elbette hiç bir zaman aydın klüpçülüğü değildir. Sosyalizm, herşeyden önce sosyal pratiğin içinden doğup bilimsel bir dünya görüşü, tek doğru evrensel öğreti olarak sistemleşmiştir. «Teori» ile «Pratik» arasındaki bağı kavramayanlar, ne kadar iyi niyetli olursa olsunlar, içinde bulundukları sınıfın şartlandırmasından kurtulamıyarak faşist ideolojilere ortam hazırlarlar. Devrimciler, her zaman bu türlü sapmalarla mücadele edeceklerdir. İşçi sınıfının mücadelesine emekçi aydınların katkısı, ancak hatalardan arınarak varılacak doğrularla gerçekleşebilir.

Yalnız, ne var ki her ülkenin pratiğinde

işçi sınıfı hareketi ile sosyalist hareketin ayrı ayrı geliştiği bir dönem olmuştur. İşçi hareketi ile sosyalist hareketi birbirine karıştırmak bizi büyük yanlışlıklar yapmaya götürür. Bu durum, işçi sınıfı biliminin önce aydınlar tarafından öğrenilip benimsenmesinden doğar. Aydınların görevi ise söylediğimiz gibi işçi sınıfına bilinç taşımaktır.

Ama aydınlar, işçi sınıfı hareketine katıldıkları zaman, sınıfsal yapıları gereğince bir takım sol sapmaları da yanı başlarında getirirler. Örneğin iktidara barışçı yollarla ulaşmak fantezilerine kadar götürürler durumu. Menşevik, Trokist akımlar sol hareketinin içinde yayılma olanağı bulur.

Bu durumda emekçi aydınların öncül görevlerinden biri, sağlıklı düşünebilmek, yanlışlardan arınabilmek için örgütlü mücadele yollarına girerek, öleştiri ve özeleştiri silâhlarına sarılmalarıdır. Uzun yıllardan beri Türkiye sosyalist haeketinin gündemindeki en önemli meselelerden biri de budur. Aydınların örgütlenmesi. Bu işçi sınıfının öz örgütü içinde bir mücadeledir. Ama işçi sınıfının örgütüne kavuşulmamışsa bu hareket duracak değildir. Yine kendi aralarında kuracakları örgüt, kendi eleştirilerini yapabilmeleri, finans kapitalin gerici diktasına karşı durabilmeleri için gereklidir. Bu örgüt, daha önce de belirttiğimiz gibi bir aydınlar klübü olmayacaktır hiç bir zaman. İşçi sınıfına bilinç götürülebilmesi, yani emekçi ay-

dınların görevlerini yapabilmeleri ve işçi sınıfının hareketlenmesi sağlıklı bir yola dökülmesi ancak, işçi sınıfı içine götürecek düşüncelerin hatalardan, yanlışlardan arınması ile mümkün olacaktır. Bu yüzden emekçi aydınlarımız eleştiri ve öz eleştiri silâhlarını kullanmaktan çekinmeyecek ve birbirlerine gücenme, kırılma gibi acizliklere düşmeyeceklerdir.

Hareketin başarı kazanması, işçi sınıfına götürülecek solun hastalıklardan arınmasına bağlıdır. Emekçi aydınlar, kendi zümre eğilimleri ya da çıkarları için değil, işçi sınıfının çıkarları için (sosyalizmin işçi sınıfının ideoloji olduğunu bir an bile akıldan çıkarmıyarak) sosyalist mücadeleye hizmet etmelidirler.

●

Sosyalist pratik bize göstermiştir ki, her ülkede işçi sınıfı ideolojisini önce aydınlar benimsemektedir. Hareket sonradan kitlelere ulaşmaktadır. Ama yine her defasında görülmektedir ki, işçi sınıfı ideolojisinin karşısında en büyük tehlike goşist ideolojilerdir. Emekçi aydının kendi eğilimlerini ve zümre çıkarlarını, «sosyalist» bir kılıfa bürümeleridir. Türkiye'deki görünen de odur. Emekçi aydınlar arasındaki görüş ayrılıkları.

TİP'in kuruluş ve gelişme yıllarından da

hatırlanacağı gibi sosyalizme önce küçük burjuva nitelikli emekçi aydınlar sahip çıkmış ve sosyalizm bilimini kitlelere daha sonra götürmeye çalışmışlardır. Fakat emekçi aydınlar yanlışlardan arınamadıkları için hareket küçük burjuvaya özgü niteliğini sürdürmüş ve TİP'in yaptığı burjuva sosyalizmi olarak görünmüştür. Gerçekten de, TİP'in düzenlediği toplantılarda, konferanslarda, seçim konuşmalarında dinleyiciler kitlesini toplumsal zenginliklerden, proletaryaya göre daha fazla pay alan, girişken emekçi aydınlar topluluğu meydana getirmiştir. Uzun topuklu, süslü hanımlar, iyi giyimli erkekler TİP'in ilgi alanı içine girmişlerdir. Bu bile göstermektedir ki, sosyalizm bilimini önce emekçi aydınlar benimsemekte ve öğrenmektedir. Fakat işte bu aydınlar teori ile pratik birliğini kavramadıkları ve sosyalizmin işçi sınıfının ideolojisi olduğunu anlayamadıkları ve harekete kendi zümre çıkarlarını soktukları için TİP yozlaşmış, küçük burjuva sosyalizminin sözcüsü haline gelmiştir. Bunlardan alınacak dersler vardır.

Türk devrimcileri, geçmiş deneylerden dersler çıkarmazlarsa, elbette hatalardan arınamıyacaklardır. Önemli olan hata yapmak değil, yapılan hatalara bir daha düşmemektir. Çünkü sasyolist pratik bize göstermektedir ki, hatasız, yanlışsız bir «tanrı - adam» yoktur.

Demek oluyor ki, yapacağımız ilk iş, sos-

yalizme bulaşacak sapmalardan arınmak ve bu sapmalarla kıyasıya mücadele etmektir.

●

Şüphesiz, sosyalizm biliminin işçilere götürülmesi için emekçi aydınların hatalardan arınması da beklenemiyecektir. Çünkü bu yine bizi ertelemeci bir zihniyete ulaştıracak ve sosyalizmin işçi sınıfına mal olmasını geciktirecektir. Öyleyse, bir yandan sol sapmalarla mücadele edilirken, bir yandan da işçi sınıfının mücadelesine ağırlık verilecektir. Sosyalist mücadeleyi bu iki özellikten çıkarıp atmak bunları ardarda koyarak, «önce bunu yapalım, sonra da ötekine geçeriz» gibi safsatalara inanmak devrimcinin işi değildir. Devrimci bilmektedir ki, sosyalist mücadele çok yönlüdür ve bu mücadele bütün cephelerde verilir.

Sosyalist pratik yeryüzünde defalarca göstermiştir ki, sosyalizmin işçi sınıfına malolmadığı ve harekete işçi sınıfı sahip çıkmadığı durumlarda, toplumu kapitalizmden sosyalizme götürecek devrim olanaksızdır. Bu bir fanteziden öteye geçemez. Tepeden inmeci bütün görüşler ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, işçi sınıfına zarar veriyor demektir. Çünkü bu mücadele işçi sınıfının mücadelesidir. Kaldı ki bu kolay kolay bitmeyecek, sona ermiyecek bir mücadeledir. Kapitalist üretim biçimi içinde o-

lan ülkelerde, sosyalizme geçiş mücadelesini nasıl işçi sınıfı yapacaksa, sosyalist ülkelerde de eski burjuva alışkanlıklarının, gelenek ve göreneklerinin ve düşlerinin karşısında yine işçi sınıfı mücadele edecektir.

Şu halde tekrar tekrar bilmeliyiz ki, sosyal devrimin gerçekleşmesi sadece ve sadece işçi sınıfının mücadelesi ile olur. İşçi sınıfının bu mücadelede ittifakları olur. Köylülük ve emekçi aydınlar bu ittifakın doğal üyeleridirler. İşçi sınıfına hareket emekçi aydınlar tarafından götürülür, köylüler ise hareket sırasında işçi yanında olurlar.

●

Türkiye'de emekçi aydınların sosyalist mücadele içindeki durumlarını Soljenitsin olayı bütün açıklığıyla gözler önüne sermektedir.

Çünkü;

1— Soljenitsin'i çağdaş bir kafa sayanlar vardır. Bunlar sosyalist olduklarını öne sürmektedirler.

2— Soljenitsin'in marksist bir kafa olduğunu ileri sürenler vardır. Bu kimseler de sosyalist hareketin içinde oldukları vurgulamakta ve kendilerine «sosyalist» demektedirler.

Bunlar emekçi aydınlardır ve gerçekten sosyalist eğilimlidirler. Ama ne yazık ki, sosyalizmin işçi sınıfının ideolojisi ve eylemi olduğunu kavrayamamışlar, teori ile pratik birliğine ulaşamamışlar ve orta çağdan kalma bir gericiye bile sosyalistlik, marksistlik yakıştırması yapacak kadar ileriye gitmişlerdir.

Bunlardan alınacak dersleri Türk emekçi aydınları hemen gündeme koymalıdırlar. Bu bizi Türk devrimci sanatçısının, toplumcu edebiyatcısının hemen dört elle, bir örgüt altında toplanması gerektiğini söylemeye götürmektedir.

●

Dünya çok karmaşık bir çağda yaşıyor. Bir yandan sömürge ve yarı sömürge durumunda bulunan ülke halkları ile emperyalist ve revizyonist ülkelerdeki işçi sınıfı elbirliğiyle emperyalizme karşı mücadele veriyorlar, bir yandan Asya halklarının devrimci fırtınası «Özgür Asya» nın haberini veriyor. Kara Afrika uyanıyor, ayağa kalkıyor, silkiniyor ve ırkçı caniler ile onların patronları emperyalistlere karşı büyük zaferler kazanıyor. Lâtin Amerika'da bağımsızlık savaşları veriliyor ve her geçen gün emperyalizmin köhne dünyası yıkılmaya doğru gidiyor. Bütün dünyanın halkları bu azgın, kudurmuş canavar karşısında haklı ve güçlü bir

kavga veriyorlar. Örneğin Filistin Kurtuluş savaşçıları, işgal altındaki topraklarını saldırgan İsrail siyonist ve emperyalistlerinin çizmelerinden kurtarmak için mücadelelerine büyük bir kararlılık içinde devam ediyorlar. Dofar yurtseverleri, gerici Umman Sultanlığına karşı yürüttükleri saldırıları yoğunlaştırıyorlar, Ava Kasiva'da çetin savaşlar, çarpışmalar oluyor. Bütün yurtseverler, İngiliz sömürgecilerinden, Suudi Arabistan ve İran gericilerinden destek olan gerici rejimin yürütücüleri karşısında yılmıyorlar ve silâha sarılıyorlar. Dofar halkının dokuz yıldır süren haklı direnişi gün geçtikçe yayılıyor ve güçleniyor. Brezilya'nın Araguaya bölgesinde bütün ilerici unsurların hürriyet ve demokrasi mücadelesi yeni boyutlar kazanıyor, kahraman Araguaya savaşçıları zalimlere ve ülkelerini sömürenlere karşı kitle eylemlerini arttırıyorlar ve öz evlâtlarının alın terinden, servetlerinden yabancı tekellerin değil, kendi evlâtlarının yararlanmasını istiyorlar. Bolivya kaynıyor. Şili'de, devrimciler, yeni tecrübeler kazanmış olarak emperyalizmin kukla faşist hükûmetine karşı mücadele ediyorlar. Arjantin ve Peru'da işçi hareketleri durmuyor. Portekiz, Kuzey İrlanda ve Yunan halkı gerçekten bağımsız ve tam demokratik bir ülke istiyorlar. Kapitalizmin en yüksek aşaması olan emperyalizm can çekişiyor. Süper devletler ve kapitalist ülkeler politik ve ekonomik krizlerle cebelleşiyor ve kapitalist güçler arasındaki çelişmeler gün geçtikçe büyüyor, keskinlik kazanıyor. Dünya, tarihin gösterdiği doğrultuda, aydınlık günlere

doğru ilerliyor. Sömürülen ulusların, ezilen, mazlum halkların mücadelesi bu çelişmeyi her geçen gün arttırıyor ve Mao Tse-Tung'un da dediği gibi emperyalizm «her yeni saldırıya giriştiğinde boynuna yeni bir ilmik daha geçiriyor. Bu emperyalizm bütün dünya halkları tarafından çepeçevre kuşatılmış bulunuyor.»

Türkiye'de ise işçi sınıfı hareketinin ve sosyalist mücadelenin, emekçi halk hareketinin yeni bir yükseliş dönemi yaşanıyor. İşçiler, örgütlenmeye başlıyor.

Sosyalist bilinç, her geçen gün biraz daha yayılıyor kitleler arasında.

Artık işçi sınıfıyla, emekçi aydınların ittifakı ileri bir demokrasiye ve sosyalizme varış yolunda çok önemli bir öğe haline geliyor.

●

Egemen sınıflar, emekçi aydınları hapislere atıyor, çünkü korkuyor ondan. Emperyalizm, daha çok emekçi aydınları şartlandırmaya, saptırmaya ve kitlelerden koparmaya çalışıyor. Çünkü biliyor ki, işçilere sınıflarının bilincini götürecek olan emekçi aydınlardır, yazarlardır, çizerlerdir... Bu yüzden finans kapitalin en gerici diktasına düşünen kafalar, yazarlar muhatap oluyor. Bu yüzden iki

satırlık şiirler, devrimci ozanları yıllarca hapislerde tutuyor. Bu yüzden işkenceye uğruyor devrimci sanatçılar. Emperyalizm ve onun yerli işbirlikçileri devrimden korkuyorlar, ama önce devrimi gerçekleştirecek işçi sınıfına bilinç götürecek olan emekçi aydınların eylemlerinden korkuyor.

Çünkü demokratik devrime ulaşma çizgisinde, ideolojik mücadeleyi yürütecek ve başı çekecek olan emekçi aydınlardır.

Zafer emekçilerindir!

(S O N)

ALTINTILARIN KAYNAKLARI

(1) — Ali SİRMEN (Yeni Ortam Gazetesi)

(2) — Fazıl Hüsnü DAĞLARCA (Milliyet Sanat Dergisi)

(3) — Akkan SUVER (Soljenitsin)

(4) — Hüseyin BAŞ (BeyazRusların sonuncusu, İlke, Mart 1974)

(5) — Lenin (Lenin ve Sanat, S. F'reville)

(6) — Ömer Burçak (Soljenitsin ve Benzerleri, İlke, Mart 1974)

(7) — Lenin (Lenin ve Sanat)

(8) — Ömer BURÇAK (Soljenitsin ve Benzerleri, İlke, Mart 1974)

(9) — Lenin (Lenin ve Sanat, S. Freville)

(10) — Hüseyin BAŞ (Beyaz Rusların Sonuncusu, İlke, Mart 1974).

soljenitsin dosyası

erhan etiker

Fiatı 20 lira

kapak:mustafa delioğlu